

Taja Topolovec

»Okej, glass, poišči medijsko prihodnost«*

Bralec se je nagnil čez rob mostu in si pri tem pridržal očala, ki so mu lezla nevarno na konico nosu. Razgled na medijsko avtocesto je bil od tukaj izjemen. V ospredju nekaj velikih, v hiter digitalni razvoj usmerjenih tekmovalcev, ki osvajajo nove naprave, procese medijske produkcije in žanre. Precej za njimi pa ogromen prometni zamašek vseh tistih medijev, ki nikakor nočejo pospešiti, da ne bi slučajno prehiteli konkurence, na kakšnem odcepu narobe zavili in se na neznanem teritoriju digitalnih vsebin znašli sami, iz oči v oči z bralci. Skušal se je nagniti še malo naprej, ko se je v desnem kotu njegovega vidnega polja pojavil tvit: »Izšla je nova *Literatura*, objavljamo uvodnik.« S kazalcem in sredincem dvakrat potapka rob očal, da nadležni zapis izgine. Nato se ponovno dotakne okvirja in z začetnim ukazom »Okej, glass, naredi posnetek ...« z očali ovekoveči medijsko panoramo. Naslednji trenutek fotografija zaokroži po družabnih omrežjih.

Avtor fotografije je seveda izmišljen prav toliko kot *Literaturin* profil na Twitterju, vendar kljub temu nimamo opraviti s še enim izgubljenim primerkom iz precej prozorne tehnološke utopije. Posamezniki, na katerih robu vidnega polja lebdi nepretrgani tok novic in sporočil njihovega družabnega omrežja, so namreč realni izbranci iz neke vzporedne resničnosti, pravzaprav tistih nekaj sto, ki jim je Google v zameno za 1500 dolarjev vložka zaupal vlogo okuševalcev prihodnosti skozi testno različico očal, ki slišijo na

* Google Glass v obstoječi testni verziji ni večjezična naprava, tako da bi se ukaz očalom pravilno glasil: »Okay, Glass, google media future.«

ime Google Glass. Naenkrat ni nobene potrebe več, da bi pričeli med pogovorom na štiri oči nevljudno tipati za telefonom, ker bi radi ovekovečili kavo pred sabo in jo objavili na svojem spletnem profilu – vse potrebno za ta maneuver imate vendar ves čas na nosu. Se še čudite, da nekateri zgodnji navdušenci teh naprednih očal ne snamejo niti pod prho?

Kakor ob vsakem uvodu v naslednjo invazijo nadvse nujno (ne)potrebnih naprav za osebno uporabo si napovedovalci tehnološke evolucije seveda niso enotni, ali so malce okorna Googlova očala, ki jih ni mogoče zložiti in spraviti v žep, res korak v novo ero »nosljivih računalnikov« ali prej primer ekscesne stranpoti v tehnologijo, ki se ne bo nikoli prijela. (Lahko zamahnemo z roko, lahko pa se spomnimo, da so tudi vsesplošno uporabo mobilnikov napovedali težki, neprivačni, opekasti telefoni, ki so se mnogim zdeli povsem nepriročni za množično vsakdanjo uporabo.) Čeprav je uporabnikov očal ta trenutek zanemarljivo malo in tehnične ocene navajajo, da imajo precej napak, uporabniška izkušnja pa da je primerljiva z doživetjem na robu glavobola, so se nekateri mediji tokrat očitno odločili za zase precej neznačilen korak. Čeprav je miniaturno okno znotraj očal kaj neprimerno za medijske vsebine, daljše od naslova članka, ki nam jih glass nato na ukaz prebere, mediji očitno ne bodo ponovno stali ob strani in opazovali, kako jim naslednja nova tehnologija spelje odvod bralcev tja, kamor jim ne bo mogoče slediti. Prva zunanja aplikacija, torej ne Googlova, ki jo je bilo mogoče upariti z očali, je bila tako naočalna različica *New York Timesa*, sledijo pa mu tudi drugi pionirji, na primer CNN. Seveda se v ekscesni razvoj novih aplikacij niso vrgli vsi digitalno naravnani mediji po vrsti, pri *Guardianu* so tako očala pospremili z video parodijo, naslovljeno *Guardian Goggles*: »Ker je življenje prekratko, da bi mislili sami«.

Pojav vsake naslednje naprave se gotovo čuti kot nočna mora časopisnega založnika, ki z naraščajočo nemočjo opazuje, kako se njegovo bralstvo, ki je še včeraj cenilo vonj svežega časopisa, točno dostavo ob šestih in, ne bodimo preveč fini, priročnost starega

papirja pri kurjenju kamina, pleskanju ali čiščenju solate, oborožuje s prenosniki, telefoni in tablicami. Ne gre samo za tehnične težave s prilagodljivostjo rešitev vsem različicam naprav, preko katerih uporabniki dostopajo do medijskih vsebin, ampak popolno razdrobitev nekdanj enotnega medijskega kanala, sestavljenega iz standardizirane priprave žanrskih vsebin, prodaje oglasnega prostora, distribucije in bolj ali manj enosmerne medijske potrošnje, ki ga je desetletja obvladoval dnevni tisk.

Čeprav se digitalizacija vsebin seveda ne dotika samo tiskanih medijev, je nanje pohod novih naprav vplival mnogo močnejše kot na televizijo in radio, ki med Evropejci presenetljivo še vedno velja za najbolj zaupanja vreden medij. Medtem ko branost in posledično višina naklad dnevnih časopisov že vse od začetka novega tisočletja trpita za resno erektilno disfunkcijo, je televizija uspešno obranila status informativno-zabavnega oltarja v dovoljšnjem številu dnevnih sob. Po zadnjih podatkih Evrobarometra tako televizijski program dnevno še vedno spremlja kar 87 odstotkov Evropejcev, od tega samo 7 odstotkov na spletu, trenda resnejšega upada pa v zadnjih letih ni zaznati; tiskane medije pa po drugi strani bere samo še pojemajoča tretjina. Ob uspešni obrambi svojega kanala pa so televizijske hiše prej osvojile tudi vsebinski in oglasni prostor na spletu ter se vzpostavile kot resna konkurenca spletnim različicam tiskanih medijev, medtem ko si je večina izdajateljev dnevnega časopisja še vedno zatiskala oči in upala, da bo splet s svojo hipertekstualnostjo vred izginil v črno škatlo, iz katere je prišel.

Vključitev spletnega kanala v življenje časopisov je na prvi pogled enostavna naloga: kohorta novinarjev, dopisnikov in fotografov proizvede dnevno precej več vsebin, kot jih je mogoče objaviti v omejenem formatu dnevnega časopisa. Ob tem agencije zalagajo medijske hiše z nepreglednim številom novic, ki niso primerne ali dovolj pomembne za natis v jutrišnjem jagodnem izboru, zato hevreka!, objavimo jih vendar na spletu! Spletni kanal se je za večino časopisov, ki so jo vanj ubrali s to tako rekoč klasično sple-

tno strategijo, posledično vsaj v prvi fazi izkazal za precejšnen $W(ild)$ $W(ild)W(est)$: ob siceršnjih na videz novih spletnih bralcih (ki so, to je pač nemogoče zares meriti, v neznanem številu konvertirali iz bralcev tiska in tako še dodatno zajedli že sicer vedno nižje prihodke iz prodaje tiskane naklade), so mediji s prisotnostjo v spletnem univerzumu namreč pridobili predvsem dolžnost celodnevnega zagotavljanja ažurnih informacij, ki veljajo za nekakšno neplačljivo javno dobro, ob tem pa izgubili nadzor nad distribucijo in monetizacijo lastnih vsebin. S prehodom v nova okolja se je model tiskanih medijev namreč obrnil na glavo: če je bila prej medijska produkcija osredotočena na strnitev vsebin v zaključeno izdajo, ki ji je treba zagotoviti čim širšo distribucijo, se vsebine z digitalizacijo razpršijo, zaradi česar je vsebinska produkcija povsem podivjala.

Urednik, ki je svojo poklicno pot morda začel še za pisalnim strojem, za katerim je razmišljal o številu vrstic, ki so na voljo posamičnemu prispevku v rubriki, bi moral sedaj hkrati misliti na ažurno vsebino na spletu, kampanjo na Facebooku, povezavo s tiskano izdajo za naslednji dan in vse tiste uporabnike tablic, ki niso povsem prepričani, ali hočejo na svoji napravi brati repliko jutrišnje tiskane izdaje ali kaj povsem novega, namenjenega ekskluzivno imitaciji listanja s potegi po ekranu. (Ob tem nismo še niti omenili vse številnejših uporabnikov telefonov, ki medijske vsebine berejo predvsem preko njih.) Naenkrat ne obstaja več zaključena izdaja, ampak veliko število vsebinskih variacij na različnih platformah in neskončen tok ranljivo individualiziranih vsebin, ki jih ne ščitita ne rubrika ne ovoj posamične izdaje. Večinoma še znamka medija ne, saj nekateri bralci do vsebine dostopajo izključno preko svojega »informacijskega mehurčka« v obliki priporočil v svojih družabnih omrežjih, iskalnikov ali generatorjev vsebin, ne da bi se kadarkoli znašli na naslovnici spletnega medija ali bili zares pozorni na vir, ki mu vsebine »pripadajo«. V skladu s spremembami vedenja bralcev, ki ne prakticirajo več branja od prve do zadnje strani, kolikor je to kdaj sploh zares obstajalo, se

spreminjajo tudi »valute« branosti. Za uspešno monetizacijo vsebin ni več dovolj samo naključna obiskanost neke vsebine, v ozadju bralčevo vedenje tako merijo vse bolj natančna analitična orodja, ki beležijo čas, smer prihoda in odhoda, prehajanje v globino strani in odboj z medija, kar po eni strani ustvarja razburjenje okoli piškotkov, ki so za to potrebni, po drugi strani pa famo o *big data*, velikih količinah natančnih podatkov o vedenju uporabnikov, ki bodo menda sčasoma postali nova nafta. Problem medijev v tej bitki za nafto bo, da je v nasprotju z zvestimi naročniki tiskanih izdaj, ki jih je vedno mogoče poklicati po telefonu, večina uporabnikov spletnih vsebin zanje še vedno popolnoma anonimnih in nesledljivih, medtem ko konkurenčni velikani, kot je na primer Google, sledijo gibanju svojih identificiranih uporabnikov tako od blizu, da poznajo tako rekoč celo številko njihovih spodnjih hlač.

Čeprav težko najdemo veliko medijski primerljivih industrij, ki bi same sebe tako uspešno razglašale za klinično mrtve, so nekateri med vsesplošnim javkanjem o smrti tiska dobro zajeli sapo in odločno zajahali nove strateške usmeritve v smeri »digitalno je prvo«. Da digitalizacija nekoč izključno tiskanih medijskih hiš ni investicija brez dna, so tako na primer pokazali pri nemškem Axlu Springerju (izdajatelju *Bilda*, *Die Welta* itd.), pri katerem so prihodki iz digitalnega v prejšnjem letu prvič presegli ostale segmente. Usmeritev v sfero digitaliziranih medijskih družb lahko zapazimo kot splošno strategijo vseh velikih medijskih podjetij, ki se prebijajo v ospredje. Seveda nam podrobnejši pregled uspehov pri izbranem primeru razkrije, da so digitalni strategiji sledili kar nekaj let, v proces digitalizacije veliko vložili, digitalizirali velik del svojih medijev na praktično vseh platformah, ob tem pa digitalni prihodki seveda ne prihajajo samo od direktne prodaje medijskih vsebin, temveč zajemajo tudi prihodke od lastnega sistema za prikazovanje oglasov in velikega števila platform za male oglase (kar je pravzaprav popolna digitalizacija modela, na katerem temelji tudi monetizacija tiskanih medijev, ki se niso nikoli financirali samo in izključno skozi prodajo golih vsebin).

Ni pa tisto, kar bi moralo zanimati slovenske medijske hiše, samo usmerjenost družbe Axel Springer v digitalno strategijo – posnemati bi veljalo tudi njihov pristop k ustvarjanju podobe uspešne medijske družbe, za katero bi si želeli delati najboljši. Medtem ko imamo zadnje čase v slovenskem medijskem prostoru občutek, da v vrhovih časopisnih hiš ocenjujejo, da pri svojem medijskem poslu pravzaprav ne potrebujejo več niti novinarjev, skušajo pri digitalno usmerjenih podjetjih, kot sta Axel Springer ali Guardian Media Group (in druga), ustvariti vtis uspešnega, hitro razvijajočega se podjetja, ki ceni prebojne ideje, raziskovalni duh in podjetnost posameznikov. Če pomislimo, da medijska podjetja za svoj kader (kakor za pozornost bralcev) tekmujejo z digitalno usmerjenimi razvojnimi giganti, ki prav tako služijo z digitalnimi vsebinami, pristop seveda ni tako nenavaden. Do prebojne digitalizacije in monetizacije medijskih vsebin in storitev pač ne more več priti brez preselitve razvijalcev iz oddaljenih kletnih prostorov v središče medijske hiše, kjer v hitro odzivnih skupinah z ramo ob rami delajo novinarji, ki razumejo tehnologije in nove načine branja, k digitalnim rešitvam usmerjeni oblikovalci, analitiki in produktni vodje. Hitro se ne spreminjajo samo naprave in njim prilagojeni formati rešitev, spreminjajo se tudi vsebine in novinarski žanri: če se je včasih zdelo, da je videoprispevek ultimativni in nujni žanr za digitalnega uporabnika, so trenutno v trendu interaktivne grafike in »podatkovno novinarstvo«, ki za nastanek, prav kot tudi za razvoj potencialnega *killer appa*, zahtevajo zaslonbo v obliki celotnih delovnih skupin, sestavljenih iz kadrov, ki jih znotraj medijskih hiš do pred kratkim ni ravno mrgolelo ali pa zanje sploh še nihče ni slišal.

Digitalizacija pa je pomembno spremenila tudi bralce in njihov pristop k potrošnji medijske produkcije. Zdi se, kakor da so se po tisočih in tisočih urah čemenja pred televizijskimi sprejemniki in enosmerni recepciji tiskanih vsebin, na katere so se samo najbolj zagnani kdaj odzvali s pismi bralcev, uporabniki množičnih medijev končno naveličali svoje pasivnosti in sami pričeli

hiperproducirati. Skušajmo si zamisliti vse terabajte podatkov, ki jih ustvarja neskončni tok blogov vseh mogočih žanrov, komentarjev, osveževanja statusov, deljenja povezav, zapisov na zidovih, ustvarjanja feedov in priporočilnih kanalov, tвитov – človeštvo še nikoli ni toliko pisalo, kaj šele snemalo ali fotografiralo. Če si predstavljamo, da samo Facebook z vsemi všečki, objavami in deljenji fotografij ter poizvedbami sprocesira več kot 500 terabajtov podatkov dnevno in da bi za natis enega terabajta podatkov potrebovali približno 50.000 dreves, si lahko naš ekološko naravnani del najprej oddahne, nato pa si seveda lažje zamislimo, kakšno ekspanzijo v pretoku podatkov pravzaprav omogoči prehod s papirnega medija v digitalno.

Kdaj smo pravzaprav pridobili ves ta čas, ki nam je naenkrat na voljo za vso to konzumacijo, produkcijo in deljenje vsebin v digitalnem okolju? Gotovo ne s tem, da smo nehali brati dnevno časopisje. Clay Shirky v svojem delu *Cognitive Surplus* preračuna, da Američani letno še vedno pogledajo za dvesto tisoč milijonov ur televizijskega programa, od tega vsak vikend kar sto milijonov ur reklam. S tem časom bi lahko ustvarili kar dvesto tisoč novih Wikipedij letno, kar pomeni, da imamo nekje še vedno ogromne prostočasne rezerve, ki trenutno izpuhtijo pred TV sprejemnikom.

Evolucijo od potrošnika medijskih vsebin do aktivnega uporabnika skušajo v svojo vsebinsko produkcijo seveda integrirati številni mediji, gotovo pa nikomur ni uspelo tako dobro kot *Huffington Postu*, ki je svoj (za mnoge sporni) medijski imperij zgradil na temelju blogov, ki jih ustvarjajo (nehonorirani) uporabniki. Vendar pa tisti, ki so uporabnike prav zares trdo vpeli v svoj informacijski kanal, seveda niso nekdanji tiskani mediji, ampak družabna omrežja z neskončnim tokom uporabniških vsebin. Zato je zanimiv projekt Medium, ki skuša znotraj obstoječega socialnega omrežja vzpostaviti dodaten medijski kanal. Gre za beta različico medija izpod rok ustvarjalcev Bloggerja in Twitterja, lotili pa so se prav žanra, ki ga ima večina »klasičnih« medijev še vedno za zase ekskluzivno vsebino, ki jim daje dodano vrednost – komentarja.

Naenkrat dobiva nekoč izključno časopisni žanr svoj zasebni medijski kanal, ki se pripenja na velikansko število obstoječih uporabnikov Twitterja in na katerem lahko 24 ur na dan beremo tok avtorskih komentarjev o trendih v spletnem oblikovanju ali slabi medijski pokritosti bolgarskih protestov, napotke za prodajo svojega startupa ali namige za bolj ekološko življenje, trenutno v angleškem, španskem in ruskem jeziku. Kaj torej v prihodnosti sploh še ostane »velikim«?

Če se tik pred koncem vrnemo k fotografiji iz uvoda in se v medijsko krajino zazremo na dovolj velikem ekranu, opazimo za bankino avtoceste vzporedno poljsko pot, po kateri nekateri vozijo naravnost proti toku. Med vsesplošnim petjem slavospevov digitalnemu je uspelo manjšim medijem namreč svojo identiteto vzpostaviti prav okoli papirja. Okoli tega na primer, da je branje na Kindlu »kot da bi ti nekdo pihal v usta topel zrak. Zelo nezadovoljujoče,« kakor se je za revijo s stvarnim naslovom *The Printed Pages* izrazil Chris Ware, ilustrator in pripovedovalec vizualnih zgodb, znan po svojih naslovnicaх za *New Yorkerja* in interaktivnem, megalomanskem (in seveda tiskanem) stripu *Building Stories*. Drugi so vzpostavili svojo identiteto okoli počasnega žurnalizma s publikacijo, ki je naslovljena prav tako pomenljivo: *Delayed Gratification*. Njihova strategija? Namesto da bi ustvarjali dodaten šum na Twitterju, novinarji pišejo zgodbe o dogodkih četrtertletja, ki so v digitalnih kanalih medtem že davno poniknile. Edino, ob čemer lahko morda malček cinično privihamo koticke ust, je dejstvo, da je publikacija polna ličnih infografik, ki temeljijo na podatkih, pridobljenih s spleta.

Hitro živeči sodobni posameznik, ki jutranjo kavo pije na poti v službo, splošnih novic, vremenske napovedi in podatkov o borznih kotacijah seveda ne bo iskal v včerajšnjem časopisu, saj so digitalni kanali mnogo priročnejši in ažurnejši. Po drugi strani pa se bo vedno našlo določeno število nišnih bralcev, ki bodo na kavi z razgledom na mesto brali tiskane medije z močno vsebinsko in vizualno identiteto ter se z njimi identificirali. Če je pot za gigante digi-

talizacija, obstajajo v tej tehnološki evoluciji še vedno tudi prostori, načini in oblike monetizacije medijskih produktov, ki jih vožnja po avtocesti ne zanima, saj njihovi bralci piknikujejo na bližnjem travniku. Kje so v tej sliki slovenski literarni mediji, se spomnite pred zadnjo piko? Lebdijo v svojem milnem mehurčku nekje nad to splošno medijsko pokrajino in se počasi spuščajo proti tlom.

Peter Kolšek

Sedem pesmi

Pričakovanje plime

Kričanje galebov nad velikim zalivom,
besno kljuvanje sivega neba,
na obzorju polomljeni stoli svetlobe.

Morje prihaja in odhaja kot najtemnejša vojska,
njen plen se izteka naravnost v tovarno konzerv,
ki čepi na bregu. Velika podrtija, v kateri plešejo
delavke med malico ples sardin, iz njihovih
spodrecanih kril se kotalijo otroške oči.
(Stara fotografija, ki turista še najmanj zanima.)

Para iz megle, daljav in oblakov, omotica,
ki se dviga iz sprhnelega stoletja,
urejata promet svetilnikov in bibavico ozvezdij.
Ob večerih se zdi, da se iz mulja dviga
velika črna žival, podobna želvi, zdi se,
da prihaja z nasmehom iz luskinastih zob.

Za nekatere navadna plima, dar vode in zraka,
za druge napoved blišča, zaradi katerega
bo vse temneje, kot je bilo.

Stenice (*Palomena prasina*)

Njihovi pokljavi skeleti se mehko zadirajo
v naša življenja. Mali oklepniki s tipalkami.
Morda so vojščaki neznane vojske,
morda igrače neke gozdne živali,
ki še ni razkrila svoje čudaške narave.
Lahko bi bili tudi menjalno sredstvo,
ki so ga uporabljali davno izumrli glodavci
in ga pozabili vzeti s seboj.

A zdaj so tukaj, in kadar je toplo,
zapregajo veter, v mrazu jih greje smrad,
ki ga širijo kot svojo veliko zmago.
Zmeraj so z nami, prihajajo na okna in vrata,
visijo na vrveh za perilo.
Kadar imajo praznik, pojejo pesmi o tem,
da so tukaj in da bodo za zmeraj ostali.

Pametnejši med nami so že razbrali sporočilo,
da se pripravljajo na čas, ko bodo zavladali
z gomazečim molkom.
Z njimi se ne moremo dogovoriti o ničemer.
Naš jezik je premazan z gnusom,
njihov pa še zmeraj potuje iz mehkega zadka
proti globokemu žrelu.

Arheologija

Če najdemo enega, smo ujeli čas,
je povedal arheolog, vemo,
kdaj je bila zgrajena tale hiša veselja
in koliko so stare kosti,
ki jih je veter razmetal naokrog.

Če najdemo celo mošnjo,
ki je ni več, same obstojne srebrnike,
izvemo skoraj vse o postavnem okostnjaku:
katerega boga je častil, na katere vojne
je hodil, kje je našel nevesto.

Toda kaj, če sta najdena novčiča dva?
Vsak v svoji gomili, vsak v eni roki,
ki je tudi ni več. Kaj lahko pove strokovnjak?
Sta se lastnika kosti zaradi njiju morila –
ali sta se z njuno pomočjo do smrti ljubila?

Potovanja

Ker ves svet je treba imeti v glavi
in ga nazadnje s polno glavo zapustiti.
Le tako sta zemlja in nebo enako
poseljena z zvezdami in ljudmi.

Pot, ki izginja pod nogami,
je kuščarjev jezik, izprožen za ulov.
Obzorja, ki se razmikajo v daljavi,
že lijejo slapove odrešenja.
Ne vemo, kaj je tam, a vemo,
da je tukajšnje pomanjkljivo.
Potovanje je šivanje rane.

Čprav nihče ne pride do konca,
ima oči napolnjene z zlatimi
puščavami in mesti, z vodo,
v kateri so raztopljene Atlantide,
z vetrom, ki je skoraj tako mogočen
kot smrt v nekem nedeljskem
popoldnevu, v nekem praznem kraju.

Slikar

Nič mu ni pomagalo
dvaindvajset debelih botaničnih knjig,
s katerimi je vzredil svoje cvetne vrtove,
nič tihotno ždenje vijoličastih lokvanjev,
ki danes skačejo s koledarjev na pladnje –
da ne bi pobesnel pred že naslikanim platnom,
pravkar končanim in nikoli odrešenim.
Zmeraj višji so kupi osutega cvetja.

Tudi nam nič ne pomaga,
če si trpamo cvetne čaše v nahrbtnike,
hortenzije zamenjujemo z ljubljenimi glavami,
nič ne pomaga, če roso perunik transportiramo
v novozelandske skodelice za puding,
in tudi ne, če si uslikamo vse cvetje,
ki raste v vrtovih givernyjskih.

Pesnik ponoči

Kadar ga pesem pokliče,
brez obotavljanja vstane in ji ustreže.
Natakne si očala,
čeprav bi lahko pisal tudi miže.

Približno v istem času
se zračni tlak v veliki avstralski puščavi
– tam je zdaj že jutro naslednjega dne –
umiri pri 1006 milibarih,
in to rahlo odstopanje od povprečja
pusti v pesnikovi formulaciji o zajčjih tačkah
očitno sled depresije.

Toda pesem, nepotrpežljiva,
je zdaj napisana!
Svet lahko znova leže,
in tudi pesnik se bo odpravil spat.

Komar

Ko sem zaslišal, kako mi vliva v uho
svojo tenko krvavo napoved,
sem besno vstal in ga skušal doseči.
Toda nisem uspel in znova sem legel
k počitku, pripravljen na dolgo budnost.

A nič se ni zgodilo, pozabil sem nanj,
do naslednjega večera, ko je spet uprizoril
zvočni mimohod. Njegova valovita počasnost
je zvenela kot sklenjeno premirje.

Naslednje jutro sem ga opazil, potopljenega
v zaveso. In tedaj me je spreletelo:
nič mi noče, k meni je prišel počakat jesen,
ki že rožlja po strehi z velikimi suhimi listi.
Prišel je brez naloge, kakor bom brez nje
kmalu tudi jaz.

Rade Krstić

Salamandri z Jutrovega

Čista likvidnost črnila

Avtomobil gospoda Continija.

Dvogovori osamljenih publicistov.

Ku Klux Klan!

Gola roka pravadnine.

Morsejeva ali črtna koda.

Eppur si muove!

Allegro ma non troppo.

Evforija!

Neonski tubularij vobče

Luči!

Princeske teme.

Rojstvo je tekma.

To me dela.

Krožnica neuresničenih želja.

Razpirjeni pleonazmi.

M Čiriko.

Sonce se poteguje za zvezdo vesolja.

Tulipanje prvo pero

Ko se tako zaziram
v belino papirja
pred seboj,

se tulipan
odloči spustiti

svoje
prvo pero.

Kmalu zatem
zadiši

pelod,
in tisočletje

se skrajša
v eno samo sekundo.

In upanje postane
pismonoša
vetra.

Ionizirano steklo lam

Lame
ga uporabljajo
za odčitavanje sončnih

žarkov.
Tudi za protuberance
in za sončevo
krono.

Ko pa z njim pogledajo
v vodnjak želja
in iščejo

dno,
se ioni
avtomatično

prerazporedijo
in nastane
dolga vrsta

osnovnih delcev,
ki povedo točno svetlobno uro
in kdaj pride dan

in nastane noč.

Epilonasti zev vider

Nikoli
se ne ozirajo

nazaj.
Vedno gledajo naprej.

Plavajo s tokom,
ki jih nosi
po reki.

Pripravljene so
preskakovati ovire.

Njihovo oglašanje
se sliši

že od daleč.
Njihova koža je dragocena.
Človek jih iztreblja,

zato so zaščitene
kot najbolj ogrožena vrsta.

Sneg je njihova druga domovina.

Alternatorji BMW-jermenov

Tukaj je klasika

odigrala svoj zadnji
resničnostni spev.

Tukaj
so vozniki

prilagodili svojo uverturo
za zmerno pritiskanje

na plin.
Zakaj ravno BMW?

Morda so alternatorji
pri tem vozilu
enkratni,

ekonomični
in nadvse ojačani
za vožnjo po hitrih cestah.

Ostaja pa še formula ena.
Tam nikogar nič ne skrbi.

Odposlano jedro inhalatorjev

Ko si jih daš v nos,
zapeče in malce zaboli.

Ko si jih daš v usta,
se zgodi nekaj podobnega.

Za ušesa še nisem slišal,
da lahko inhalirajo.

In tudi druge odprtine
na človeškem telesu
ne počnejo tega.

Njihovo jedro
je bibliofilsko.

Odposlano je
s težkimi spomini
in temno žarečimi črkami

na vse konce sveta.

Matej Krajnc

Že dneve in tedne in leta

I

Že dneve in tedne in leta spremljam različne časopise in medije vseh vrst in uživam, ko jih primerjam. Tako dobim popolno sliko današnjega časa in sem neke vrste junak današnjega časa. To mi je všeč, počutim

se koristnega. Morda bi kdo rekel: nehaj že in kaj več prevajaj, loti se kakšnega špeha, da ti bo zneslo, a moji dnevi in tedni in leta bežijo in hitijo in puščajo za seboj kačjo sled. Denacionalizirani travniki

imajo dobro lastnost, da so vedno pokošeni in lahko ležem nanje, ne da bi mi šle mušice v ušesa. Ko ležeš poleg, ti lahko dam mušico v uho. Bereva

in počakava, da v obližnji cerkvi odbije za kosilo. Ko bojo vpeljali tramvaj, bova samo še zacingljala. Ne bo več ihte. Tramvaj mi bo zapeljal čez nart, tako je zapisano.

II

Že dneve in tedne in leta nosim naprstnik v desnem očesu. Slabo vidim, pa tako kompenziram. Včasih je bilo tega pri nas več, zdaj pa so ostale samo še cape v omari. Plameni ližejo znamke, ampak v Onkraj ne

pišem, ker je predrago, pa še pošta predolgo hodi. Poleg tega nihče ne odgovarja, čemu bi potem silil in pisaril! Saj vemo, kako je. Popolnoma jasno nam je. Na tej strani so še zdrahe, tega nihče ne zanika. Se je zdelo, da bo šlo

bolj gladko, a zdaj smo sami svoji in se pridušujemo, lepo nam je. Okna se lomijo, če že niso zapahnjena, zidovi se krušijo, če že niso zapahnjeni,

emblemi postajajo značke in obratno, tega pa nihče več ne zbira. A kaj potem, potomci bodo porihitali po svoje. Mi samo vplačujemo, za vsak primer!

III

Že dneve in tedne in leta ribarim v
kalnem. Odkar sva skupaj, bolj redno
čistim vodo. Odkar te lahko zjutraj prižgem,
sem manj ribiča, a proteusi kljub temu zahtevajo

nekaj od mene: knjige. Prav ste slišali. Vse,
kar je na svetu, je že v knjigah. Zakaj bi
poslušali zgodovinarje, ko pa imamo pikareskne romane!
Zakaj bi poslušali politike, ko pa imamo

Karla Grabeljška! Tinka Tonka je pod goro ostala
brez kruha. Radio posluša, reva. Resnica se pa cmeri,
ker ne ve, čigava je. In ko vsak dan vse to

podoživljamo ... saj ni čudno, da
nam zaznave pešajo! Odkar sva skupaj, se
lahko od vsega tega distanciram. In to z bliskavico!

IV

Že dneve in tedne in leta se izogibam kultnim
rečem. Sam jih napravim za kultne in jih zavržem.
Pipe. Kovanci. Znamke. Stari avioni. Vse,
kar sem kdajkoli najel. Filmi. Režiserji.

Da o pisateljih ne govorim! Poslušal bi še
samo Ketteja, on je vedel, kako se neguje bradica! In
karkoli zinem, vse uporabijo v kuharicah. To je
nevzdržno, pa vendar krmarim naprej,

ker nočem, da mi ledenjaki prebijejo prsni koš,
predolgo sem ga ribal s kumino. Ti veš, da
se znam negovati, če se hočem. Veš tudi,

da mi večino časa to dol visi. Ampak curek,
ki steče po meni, mora biti res dober! Mora
mi nekaj narediti. Konvencionalnosti je odbila zadnja ura!

V

Že dneve in tedne in leta se bojim, da bi
izgubil naivnost. Sem jo, a sem jo iskal toliko časa,
da je sama prišla nazaj. Sredi glave se mi sicer
redčijo lasje, a dlje ta stvar ne bo šla, ne

dovolim. Nisem vraževeren, a berem horoskope in
skupaj igrava sudoku. Matematik nikoli
nisem bil, koščke pa zlagam. Že zato, ker se
hočem rešiti živčnosti. Delujem sicer mirno,

a ko popizdim, raje ne hodite blizu! Veš,
čigavi inicialki imam najraje! No, včeraj, po tistem,
ko sem preplesal celo zemljino oblo, sem se

namočil v topli vodi in na misel mi je prišlo,
da premalo pijem. Bled sem in izsušen, a
to me ne skrbi – danes je vse dovoljeno.

Ana Porenta

Deklice

Oranžna

Hodiš po desni strani.
Z eno nogo po asfaltu,
z drugo po utrjenem pesku.
Nihaš z brado.
Vem, da ne žvečiš.

Vidim te prihajati naproti;
zjutraj se spuščaš s hriba
in popoldne se vračaš.
Lasje ti vodoravno štrlijo od lobanje
v megli in snegu, tudi v vetru.

Oblačila živahnih barv
migljajo okrog tvojih ledij
kot trepetlike.
Tvoje oči so brezizrazne.

Nisem te še videla na trgu,
čeprav v breg lezeš natovorjena
z vrečkami, iz katerih presevajo
pomaranče in štruca.

Strmiš predse.
Nikoli ne dvigneš palca ali pogleda.
Enakomerno bredeš skozi oblak
in prebadaš svetlobo s svojo senco.

Kako moreš biti tako enaka?
Zazdiš se mi kot obcestna svetilka
in nenadoma pomislim,
da se prikazuješ samo meni.

Zato sprašujem zate.

Veterinar, inkasant, vaški opravljivki, šofer šolskega kombija, cvetličarka, poštar, župnik, gostilničar, sprehajalka psa, grabljica, kosec, kretničar, učiteljica petja, krovec, gobarica, natakaričice, lovec, tajnica, strugar odkimavajo.

Ne, nihče te še ni opazil,
nihče te ne pozna.

Siva

S sivimi očmi skeniraš,
premikaš glavo kot ptič,
iščeš prostor, kjer si
boš naskrivaj prižgala.

Najdeš goste hoste, sence betonskih garaž,
zapuščene zidove,
poraščeno obrežje,
bičevje pod mostovi,
zamrežena okna s pajčevinami,
v katerih se guga ptičji puh.

List, ki se odbija od vej,
drget v travi in vsak zvok, ki ni ščebet,
te odreveni in takrat narahlo vlečeš vase.

Če se ti kdo od daleč bliža, odvržeš čik
in otrdiš kot kača pod kamnom.

Ko zamrzneš voh, okus in tip,
z zaostrenimi ušesi in švigajočimi očmi
počasi omrtvičiš bolečine,
izpihuješ bele koprene
in vate se naseljuje praznina.

Potem skriješ ogenj in dim,
prevlečeš obraz in roke
z dišečim robčkom in si
po ustih razpršiš
privajen nasmeh.

V zlatem

Rodila si se s tremi imeni.
Tvoja krstna obleka je bila stkana iz zlatih niti.
Od rojstva si imela svojo šiviljo, kuharico in dojiljo.
Potem so prihajali varuške in učitelji,
ki so najbolje obvladali svoja področja.
Mojstrila si se v petju in klavirju, plesala balet,
se učila jezikov in vseh priznanih ved.

Nisi zapravljala časa.
Kadar si ležala v kopeli, si zaukazala,
da so ti brali klasike.
Do petnajstega leta si obiskala
vse prestolnice z dobro plačanimi poznavalci.

Talent si usmerila v brzdanje.
Še posebej v letih šibkosti.
Morala si ohraniti zazib zlate zibeli,
v katero sta te potisnila starša.
Začela si gojiti lilije.

Uspešno si ohranila čistost in se poročila z dogovorjeno partijo
kraljevskega rodu. Nosila si steznik in privajeno zadrževala dih.
Tvoj vrat, ušesa, zapestja in prsti so bili obteženi z ahati, akva-
marini, rubini, smaragdi in diamanti. Zadrževanje je bilo tvoje
poslanstvo.

Tvoja zunanost je bila zavidljiva, ves čas.
Tvoje lilije so dušile turobnost sten,
s katerih so negibno sijala olja rodbine.
Znala si se pogovarjati s plemiškimi prišleki z vsega sveta,
v njihovih jezikih in o njihovih deželah.
Nisi se zasmejala ob nepravem času,
tvoje solznice so bile primerno vlažne,
nikoli niso izcejale solza.

Ko si zanosila, si z enako pozornostjo strmela v strop,
kot si jo ob popoldnevih namenila strežbi ruskega čaja in piškotov.
Zadržala si se, da je tvoj stari plemiški mož izcedil seme.
Ko je kmalu zatem umrl, si bila noseča in v še večjem bogastvu.
Ob porodu so te omamili, da se ne bi spomnila
svojega edinega krika v življenju.

Nikoli nisi sprejela druge ponudbe.
Uživala si v zadržanosti in pazljivo izbirala dojlje in učitelje sinu,
ki je ob rojstvu dobil štiri imena.
Umrla si v spoštljivi starosti.
V sobano si si dala prinesiti vse lilije z vrta.
Pred spanjem nisi poklicala, naj te slečejo.
Tudi lase si si pustila spete.

Zadržujem dih pod tvojim portretom. Nisva se mogli poznati.
Prihranjeno ti je bilo učenje iz napak.

Deklica v modrem

Poslušala si, kadar so govorili.
Vse lepše si znala prijemati
peclje kozarcev in uporabljati pribor
od zunaj navznoter in na koncu prečnega.

Brala si pisatelje, pesnike
in esejiste vseh obdobj, form in prepričanj.
Naučila si se smučati, tudi na vodi.
Rezala si valove z jadrnico, ko si jo
krčevito stiskala za krmilo v največjem vetru.

Valovi so se urezovali vate.
Stiskala si zobe,
kadar si navznoter
klela in rjovela.
Navzven si se smehljala.

Postala si prilagojena na visoke pete, elegantne kostime do tik
pod koleni, negotovinsko plačevanje, najemanje posojil, pisa-
nje učinkovitih prošenj in zahval, natančno izražanje želja pri
frizerju, selektivno ogledovanje trendovskih predstav in na gle-
danje v oči, kadar bi jih raje povabila.

Nisi znala reči ne,
vsakič si postavila ramo in robček,
kadar se je kdo hotel nasloniti.

Ob večerih si si kuhala
materino dušico
in mehčala utrujenost
sveta, ki je padala nate.

Nabuhla od lastnih in tujih zgodb
si se zaloputnila in začela pisati.

Prebiram tvoje čečkarije
na škrnicljih in rabljenih ovojnicah.

Stresla si jih iz rokava.

Miha Marek

Pesmi

Lupina

V svoji posvetni lupini
Hari. Harijev duh
je neprimeren za izolacijo,
ker se razpoči enako hitro,
kakor se je v ugodnem trenutku
mineraliziral. Od treh slojev
lupine je prvi namenjen brezskrbnemu
cikanju, branjenju dosežkov
brezciljne mladosti, ki se iskreno,
res iskreno ponečedi na otroška leta. To
otročstvo je za Harija nič-
vredno. Drugi sloj je drugo
otročstvo. Tisto, ki ga zahteva
Jezusova zahteva po drugem
otročstvu. Hariju tuja in
zanj brez pomena. Tretji
sloj je sloj odpadništva, zani-
kovanja in jokanja. A ne jokanja
nad izgubo samega sebe ali tujih
ljudi, čeprav ljubljenih, ampak
nad zapuščenostjo razpočene in raz-
tresene lupine. Nad njeno ne-
popravljivo poroznostjo. Nad njeno
neprepustnostjo. Daleč je ta lu-
pina od biološko učinkovitega
sistema. Daleč je Hari

od biologije nasploh, saj je veda
o življenju zanj postala enako
tuja, kakor je svobodno življenje tuje
zaprtim v njihovih posvečenih lu-
pinah.

Grob

Namesto da bi pokopal
samega
sebe, je Hari pokopal
njega, ki je Harija v to prisilil
in mu ga pravzaprav ne bi bilo treba
pokopati. Zakaj ga je Hari potem
pokopal? Iz nobenega drugega
razloga, razen da mu je bilo to
zapovedano z nekega kraja glo-
boko pod zemljo, od koder se je
dvigal neki glas do njega in mu
nememu na uho govoril, naj
pokoplje to, kar je treba neu-
tegoma in brez obzira po-
kopati. In kam je Hari to potem po-
kopal? V tisto plitvino, v katero
si je on, ki ga je bilo treba poko-
pati, sam želel, zato da bi čim prej,
v ugodnem trenutku, kot se reče,
prišel spet ven povedat, kar ima,
in odpravil za vselej vsa vprašanja o
sebi, svojem posredniku, začetku svoje-
ga javnega delovanja, o svojem nepre-
makljivem grobu, v katerega se
vsak trenutek spet
in spet spušča in Harija

vsak trenutek spušča
spet ven, na
svetlobo, v belo
polje.

Usta

- *Voire mais, dit-il, où chiais-tu?*
- *En votre gorge, monsieur, dis-je.*
- *Ha ! Ha ! tu es gentil compagnon, dit-il.*

Pantagruel

Vsi ljudje stojijo v Harijevi ustni votlini. Moji prijatelji in moji sovražniki. Ljudje, ki bodo kmalu moji bivši prijatelji. Ki bodo sovražniki šele postali, če se dovolj potrudim.

Vsak od njih se je po nareku postavil na svoje predpisano mesto. Na svojem mestu seveda ne bi smel nihče trpeti, kakor da je vkovan v sramotilno točko, od vekov mu namenjeno. Temveč zgolj

kakor da zaseda svoje naravno mesto. Njihov pristanek izkazuje, da s svojo naravo soglašajo, a tudi z mojo umestitvijo. Umestil sem jih in oni me spoštujejo. V takšnem odnosu človeka do

človeka smo. A takšen odnos človeka
do človeka je recept za mir navzkrižij,
za konec dialektike. Moja preferenca je,
da živi ljudje ostanejo negibni, dokler
je še življenje v njih. Dokler še čutijo

ljubezen ali sovraštvo do mene. Vse
dokler so oni zadovoljni, sem tudi jaz
zadovoljen. Veliko bolje od veliko dobro-
namernih prijateljev je imeti za majhno
pest sovražnikov, ki človeka cenijo. A

jaz, kako naj bi pozabil nase. Največjega
sovražnika med sovražniki. Najbolj ne-
naravnega prijatelja med prijatelji. Enako
posmehljivega do narave in umetnosti,
aplavzov žejnega, odobravanja lačnega,

svoje mesto išočega, na katerem bi Ha-
rija kot oralni tujek najbolj dražil. To je
Harijeva najrazumnejša krepost, namreč
da vzdrži toliko draži; da nudi zavetje
toliko ljudem, ne da bi dal od sebe en

sam glas bodisi zavrnitve bodisi izrecnega
sprejetja; da je kot človek nevtralen.

Žal

Medtem ko je svetovno žalovanje v polnem teku, medtem ko je na kontinentu splošno znano, kaj je bilo med slovenskimi ljudmi na tapeti davi, kaj je aktualno danes, kaj se bo drevi znašlo v prvem

planu, je tukaj v velikem planu povečava Harijevega obrazka, zakritega z repetitivno gesto, z razlomljenimi ročicami, z razkrečenimi prsti, z razdrapanimi nohti, kakor je bilo pričakovati

v tem plavem večeru. Namreč da bo Hari zapadel v svojo habitualno motnjo, ne da bi ta svoj patos zares cenil. Psihološki naziv za to noviteto, za ta v našem stoletju obžalovanja vreden pojav, se glasi

»žal, žal, žal«. Ali po slovensko večno žalovanje za preteklo, nedoživeto in zato izgubljeno resnico. Žalni objekt je uveljavil svojo voljo. V migu roke, v mežiku veke je bil Hari v svojem žalnem elemen-

tu. Žal je kot zgodovinski fenomen stvar zgodovine. Njegova fundamentalna historičnost je tudi razlog, da ga je Hari kot kontinentalni psiholog nekega večera, ko ga je glava kakor po navadi že malo bolela

od tisočerih neizpolnjenih pričakovanj, od nešteti
neprečutih noči, le nerad vključil v svoj delokrog.
Vsaj eno je treba priznati, namreč da so imeli kli-
nični psihologi svojčas nekoliko smisla za šalo. A

brez ozira na te zajedavce je Hari vztrajno tonil v
svoj deveti element. V biserno zibel slovenstva. V
večnost neutešene in neutešljive želje, kakor žaba
levite regajoč v domači mlaki. V srednjem planu Ha-

rijevi zgodovini in prihodnosti odrekajoči se kraki,
v splošnem planu razparani trebušček, ki je počil
v ravninah Rusije od nezadržnega, za mnoge obe-
šenjaškega smeha. Hari je oni dan samoumevno od-

igral svojo vlogo kot moja praktično edina uteha.

Andrej Tomažin

Pesmi

Razlika med Portugalcem in mano ali Rekonstrukcija določene tehno poetike

Imam pomisleke, da bi sploh začel pisati to pesem. A kaj, ko imam tako dober zaključek.

Slovenska poezija se plodi na tem fenomenu. Širi se bolj kot faraonke za kuhinjskim pultom. Črpava, jaz in vsa slovenska mlajša poezija, črpava od nekje.

Ni važno, ali imam pri tem v mislih
Aristotela ali Jasona Bourna.
(Slavoja Žizka ali Katjo Perat.
Mitjo Draba ali Almo Karlin.
Nino Ditmajer ali Tomaža Šalamuna.
Dimitrija Rupla ali Uroša Praha.
Andreja Tomažina ali Jurija Bradača.

Brez humornih asociacij, prosim.)

In brez nadaljnjega šumenja in
emocionalnega crescenda in
– bog pomagaj – vulgarne dialektike
se je končno treba vprašati:
kakšna je razlika med naključnim Portugalcem in mano?

Ni je. Oba strmiva v lizbonska kamnita tla,
ker nočeva stopiti v razmočen pasji drek.

**V trenutkih, ko me naključni ljudje vprašajo,
koliko jezikov govorim, se še vedno počutim
docela zmedenega**

Tistega, kar govorim,
ne bi mogel opredeliti kot jezik.
Tisto število, ki ga iščete,
pa ni povsem jasno določeno.
Govorim namreč samo en jezik,
pa še tega precej slabo.

Diapozitivi I

Sedimo nad mestom, na klopi, kjer nas lahko vidite vsak dan.
Mimo nas hodijo ljudje in ponujajo pivo iz nahrbtnikov.
Najbrž je toplo.

Vsekakor mora biti toplo.

Dovolj slabo je že, da ni nikjer v bližini hladilnika,
iz katerega bi tu in tam vzeli pijačo ter jo prodajali
vsaj z mislijo na hlad.

Drugi žicajo denar za pomoč pri zdravljenju aidsa
in stroških za njihovo varno hišo,
ki je država ne more več financirati.

Vsi mršavi – moj dedek bi jim rekel *dahavci* –
se vlečejo kot jutranja meglica nad reko Tejo.

Tretji moledujejo za čike in le redko, res redko,
jim izpolnim željo, le tedaj, ko pomislim, da bom
tudi sam kdaj potreboval hiter šus nikotina.

Zadnji dim pred smrtjo s strelskim vodom,
in v mojih žepih ne bo tobaka niti filtrov,
kaj šele papirčkov, ki se vedno zgubijo,
vedno stlačijo in vedno poidejo prvi.

Segel bom v jazbino,
prvič v desno
– sem desničar –,
nato v levo,
naseljeno z govejimi obadi in
lastovičarji, ki jih je tudi z
majhnimi rokami težko ujeti.

Roke bom tlačil vse globlje, a tudi v globini
ne bom našel ničesar, samo prah in drobtine
kruha, ki sem jih prej (v naglici) pozabil tam,
se bodo prilepili na moje potne roke.

Pode ser, uma cerveja, čeprav
je pivo toplo, o tem ni dvoma.
Daleč naokrog ni videti nobenega
hladilnika, in to niso več isti
diapozitivi, kot so bili na začetku.

To niso več tisti diapozitivi.
Tisti s prosto lebdečimi lulčki
in stoenko bež barve, parkirano
pod hrastom na robu travnika.

Diapozitivi II

Xavierju Dolanu

Poskušam popraviti sled podnapisov, ki zamuja.

Ona se smeje okornosti obeh igralcev in preneha, ko postanejo njune besede podobne tistim, ki jih bova morala izreči tudi midva.

Ne še takoj, vendar kmalu. In tisto, kar je bilo že povedano, je vedno težje izreči kot tisto, za kar misliš, da se je porodilo na novo.

Tovariš Akselrod je na dvaindvajseti seji II. kongresa ruskih socialdemokratov načel vprašanje partije in organizacije. To je kasneje – v vulgarni različici – postalo razumljeno kot soočenje poklicnega revolucionarstva in širšega ljudskega gibanja.

(Martov: *Veselimo se lahko le, ko se bo vsak stavekajoči in vsak demonstrant, odgovoren za svoja dejanja, razglasil za člana partije.* Transkripcija dvaindvajsete seje II. kongresa ruskih socialdemokratov iz leta 1903.)

Prostor se je kot kalejdoskop razdelil na ogromno število razbitih ogledal – (trije so čakali na robu ulice, da se jim ostali pridružijo,

dva sta ležala pod kopiti kastiranih konj, drugi pa so tekli drugam) –,
s katerimi si ne moreva več pomagati.

Vzameš eno bližnjih črepinj in pogledaš vanjo.
Usmeriš jo proti meni in že izrečenega ni mogoče več izreči z isto
melodijo.

Film se razvije v šalo.

In Xavier – zdaj, ko so podnapisi na svojem mestu,
mi še vedno ni povsem jasno, zakaj vsi liki
v tvojih filmih samo postopajo v brezdolju.

Stojim pred vrati alpskega hotela

in kimam *kad govore, kako jim je oca ubio snajper sa trista metara.*

Potem nadaljujem s kimanjem *kad govore, kako je ovaj rat bio
potpuna perverzija.*

Počasi me začenja ščipati v vratu,
ko pogledam uro na telefonu
in pomislim na klet in leseno polico z ozimnico,
kamor so me položili ob zvoku sirene z gasilskega doma, ki je
označevala zračni napad.

Počasi že čutim krhanje *atlase*,
vretenca.

Ta drži glavo na svojem mestu, in pomislim na kozarec kislih
kumaric.

Niso kot kislo zelje. So bolj krhke, a počijo z glasnejšim
pokljanjem
v ustih.

Raztrgajo se s silovitejšim vstopom v svet zunaj pravega
hrastniškega stekla.

Počijo kot vratovi na s soncem
obsijani poljani.

Počijo kot *Zastave*.

In alpski hotel je bil primoran videti še eno v seriji neprijetnih
situacij,
ko sem vrgel
kozarec kislih kumaric
nekomu v glavo.

Peter Rezman

Deus ex pralna »mašina«

Močilar mi je časi kaj razkladal o literarni umetnosti, a nekoč mi je Felix razkril skrivnosti učinkovitih in razumljivih zgodb. Dejal je: »Pokaži na to, na to in na to, potem pa vse to poveži med seboj.«

Takšne so zgodbe našega časa. Konkretne. Razumljive, ne pa kombinatorna gnezda, v katerih se kotijo modernistični, postmodernistični ali celo postpostmodernistični vložki ter klopotci. Časi so takšni, da ni časa za modernistične finte. Te je treba zmetati ven. Zgodbe morajo biti čiste. Klasične. Koristne in uporabne za vsakogar! Še najboljše, če so podobne pesmim kombinatk. To pali, a za to moraš imeti zdrava jajca.

Takšna je zgodba o Ferdeku, malem človeku z velikim klobukom, in o njem bomo izvedeli skoraj vse, kar je treba preprostim ljudem vedeti o preprostih ljudeh. To je preprosta zgodba o preprostem človeku, namenjena preprostim ljudem, brez modernističnih in drugih modernih komplikacij. Z njo posnemamo Ferdekovo resnično življenje, vendar gre za napisano, ne filmsko zgodbo, kaj šele ekranizacijo, čeprav je govora o posnemanju. V resnici ne bomo snemali resničnega filma, temveč bomo s pisanjem posnemali resničnost. Zgodba bo resnična, če že ne resničnost sama.

Vse zgodbe so resnične. To večkrat ponovim! Pa se nikogar ne prime. Še najmanj Felixa, da o Šiniju in drugih urednikih sploh ne govorim. Nikogar. Ni-ko-gar! Čeprav je vse posnemanje resničnosti včasih samo posnemanje posnemanja. Včasih je oboje, včasih pa ni ne eno ne drugo. Včasih Ferdek samo jè, čeprav ga zdaj ni

več, a je, ker smo ga posneli takrat, ko je bil. Tako da je in ga ni. Oboje. Takšna je resničnost klasične zgodbe. In klasične umetnosti. Eno samo ljubo posnemanje, in Močilar je od vseh to najboljše vedel.

Ferde se ni zanimal za klasično umetnost. Razen v primeru Bele krajine. Kaj bi preprost človek s klasično umetnostjo?! Življenje je drugačno. Terja preproste stvari in vsakomur razumljive zgodbe. Urejene. Kratke. Zato je treba probleme poenostaviti.

Ferde poleg pomanjkanja znanja o klasični umetnosti tudi čuta zanjo ni imel pravega. Imel pa je klobuk in kolo, vedno isti suknjič ter misel v glavi, da se ne sme zavreči koristnih stvari, ki še lahko čemu služijo, čeprav je že od daleč vidno, da za nekatere niti ne vemo, čemu so bile v resnici namenjene. A vsaka reč je za kaj dobra, tudi stvari, za katere ne vemo, čemu služijo, videti pa so še uporabne. Če se ne ve, za kaj, so pač uporabne za kaj drugega.

*

Ferdeka je njegova življenjska pot, ki je bila v resnici čisto kratka, a velikokrat prehojena, vodila čez široko, rodovitno polje. To polje, te njive, košenine, žive meje, jarke in poljske poti, pa si je zase zaželela tovarna mesnih izdelkov. Ker je imela tovarna veliko denarja, je drugo za drugim kupovala domovanja na robu rodovitnega polja, kjer so dolga stoletja živele generacije klenih kmečkih rodbin in od koder so hodile po poljskih poteh obdelovat njive, z jarki in živimi mejami ločene od košenin. Delo je bilo težko, zato je cele rodbine hitro premamil tovarniški denar, da so se mu prepustile, kot pitane svinje pred zakolom. Prodajale so svoje hiše, marofe, kozolce, svinjake kajpak, kurneke, poljska stranišča, gnojišča, sadovnjake, vrtove, kapele, pokopališča, spomenike in spomine. Vse je šlo za denar.

Ko so vse prodali, jim je tovarna mesnih izdelkov še dovolila, da so vse, kar se jim je še zdelo koristno, odvlekli s sabo, kamorkoli

so že šli. Rodbine so iz hiš, marofov, izpod kozolcev, iz svinjakov, kurnekov in poljskih stranišč privlekle še koristne stvari pod to ali ono jablano, hruško ali češnjo in jih pripravile za odvoz, a mnogo-krat omagale ter jih pustile kar tam, pod drevesi. To pa zato, ker so tam, kamor so odšli, našli boljše, lepše, večje, hitrejše in močnejše stvari kot tiste, ki so jih rabili prej. Zato so menili, da prvotne, prej tako domače, niso več koristne. Če pa se komu še zdijo takšne, so jim na voljo tam pod jablano, hruško ali češnjo in jih lahko tisti, ki jih potrebuje, mirno odvede na svoj dom. To so bili poslej Ferdekovi zakladi. Še sreča, da je bil upokojen, ker sicer bi ne imel časa vandrati po poljskih poteh širom polja tovarne mesnih izdelkov in stikati za zavrženimi, pozabljenimi, a še vedno uporabnimi stvarmi.

Najraje je imel stare pralne stroje. Ti so bili zelo koristni tudi po tem, ko niso več rabili svojemu namenu. Ohišje je bilo iz bele pločevine, resda marsikdaj po vogalih najedeno od rje, a če nič drugega, je bil za kakšen koristen namen gotovo uporaben vsaj dobrega četrt kvadratnega metra velik bel, emajliran pokrov. Ta je bil vedno skoraj takšen kot nov, in takšen obrnjen pokrov je bil imeniten za prebran fižol.

Okrogla, vbočena prozorna vrata iz debele plastike so bila kot nalašč za napajanje hišnega psa ali pa za neuničljiv cvetlični lonec, v katerem se je dalo od zunaj opazovati nagnitost korenin, če bi bila roka za zalivanje cvetja preveč radodarna.

V drobovju odsluženih pralnih strojev se je skrivala množica gumijastih črev in dolgih šopov električnih žic. Vse to vedno kje prav pride in je zato treba skrbno hraniti.

Posebno dragocen pa je bil boben iz nerjaveče pločevine. Že izdelovalci pralnih strojev so poznali njegovo univerzalno uporabnost. Zato so bili po vsej tovarni pralnih strojev ti nerjaveči bobni nameščeni kot koši za odpadke.

Jasno je, da se je v njih, ko so bili vgrajeni v pralne stroje za perilo, zelo lepo opralo perilo.

Potem so bili ti bobni zelo prikladni za ročne ali samodejne pekače dišečega kostanja.

To pa še zdaleč ni bilo vse. Iznajdljivi ljudje so nekoč ugotovili, da so nadvse primerni tudi za pranje črev zaklanih prašičev. Koliko mesarskih prstov ni bilo več zanohtanih in koliko kupic vrelega žganja manj je šlo v potrato po tistem, ko so za pranje črev uporabili bobne! Možje v okrvavljenih belih predpasnikih, spuščenih čez kolena, so z rokami na hrbtih obstopili takšen imeniten pralnik za čreva, mu kimali in se veselili napredka tehnike, medtem ko je kakšen drug, manj iznajdljiv sosed še kar brodil z golimi rokami po škafu mrzle vode, med razvozlanim in razkosanim črevovjem, pomešanim z narezano čebulo in svežo repo, ob ledeno mrzlem potoku in s trdimi prsti obračal trpka, mastna, kitasta čreva, po katerih je še nekaj ur prej mezel drek. Takšen neiznajdljiv mesar iz soseske je zraven kar pihal od mraza. Na brke se mu je lepilo ivje, gospodinja pa se je za njegovim hrbtom v mrzlih, gumi-jastih škornjih prestopala ob ledenem potoku z vročim žganjem v rokah in tiho spraševala sitnega moža, a ga kaj zebe.

Ferdek je pogosto razmišljal o koristnosti prašičev, vendar ne o podivjanih merjascih in divjih svinjkah, ki so rigolile njive in strme sadovnjake zgoraj, v hribu nad njegovo hiško, tik pod razvalinami gradu Forhteneg. Povsem so razorali koruzno njivo ter krompirišče. Razmišljal je o popolni koristnosti domačih pitancev, če le pred zakolom niso zboleli za katero od svinjskih bolezni. Zato je skrbno hranil predelani boben pralnega stroja, v katerem je bilo mogoče ožuliti čreva zaklanega prašiča. Konec koncev bi bilo mogoče takšen pralnik porabiti tudi za kakšno drugo stvar. Boben ima množico enakih luknjic. Prav lahko bi ga rabil vsaj še za sito drobnega peska ali celo česa drugega. Vendar je bil črevnik ena redkih stvari, za katere se je Ferdeku zdelo, da bi jo bilo škoda porabiti za kaj drugega. To se je ujemalo z njegovim splošnim pogledom na stvari in na koristnost zaklanega prašiča, pri katerem se do zadnje ščetine porabijo vse danosti in se edino drek iz črev zavrže.

Ko je prašič zaklan in ga očedijo v banji s kropom ter kolofo-nijo in ostanejo na mavžni verigi celi šopi svinjskih ščetin, se tudi

te koristno porabijo za izdelavo ščetk ali česa drugega. Belorožnatega prašiča se potem vrže na šragl, odreže se glava, nogice, odpre se po hrbtu, obseka hrbtenjača od reber in se s svedrastim repcem vred izvleče, razkosa in nemudoma nese gospodinji, da pripravi vse potrebno za župo iz hrtiša, kot je rekel Ferdek. Potem se meso razdeli na vratni del, plečeta, rebre, prato, ribice, krače, da na koncu ostane samo velik kup drobovine na koži z mastjo, kot na debeli, topli preprogi. Pljuča se potlej ovarijo in so dobra tudi za obaro, jetra tako kot hrbtenjača nemudoma izginejo v kuhinjo, kjer jih gospodinja še sveža zreže in oprazi, da mesarji po vrsti čajev, zabeljenih z žganjem in piskrci zakuhanega vina, končno dobijo nekaj netekoče hrane za podlago pijači in lažje nadaljevanje razkosavanja in razkopavanja po drobovini. Posebej s črevi je veliko dela in skrbno je treba paziti, da se po nemarnem ne prederejo in da njihova vsebina ne onečedi mesa in sala.

Tanka čreva se porabijo za mesene pečenice, debela čreva s kotom so kot nalašč za kašnate klobase z ječmenom in rižem in zmečkano drobovino, skuhanim in zmletim mesom z glave in zdrobljeno pečeno krvjo ter celimi pestmi različnih začimb. Kuhane ledvičke pogosto pojedó kar mesarji med ločevanjem kože od sala in njeno pripravo za spuščanje v mast ter izdelavo ocvirkov, kožice gredo za žolco in aspik. Odreže se košček ledvičnega meseca, potapka se v sol in zraven se pregrizne zrno česna. Šilce žganja ali kozarec vina se zlije čez, in je ni bolj koristne jedi proti najrazličnejšim vnetjem dihal in drugim zimskim tegobam. Res. Prašič je koristen in se ves porabi, in Ferdek je doumel, da edino prašiča ni mogoče porabiti za kakšno drugo koristno reč razen te, da se ga pospravi in pojé do zadnje koščice. Seveda, edino kosti se zavržejo ter oči, ki jih izrežejo iz glave, preden se jo dene kuhati ali v slanico in dim. In drek iz črev gre v nič. Drugače pa se porabi vse!

Jetra, rajžalc, pljučka, srce in ledvice. Še iz vranice se naredi dobra zakuha za juho. Mehur se očisti in napihne, v presušenega pa se zavije svinski šink, lahko pa se uporabi namesto pergamentnega papirja pri konzerviranju. Možgani se denejo za nekaj časa

v mrzlo vodo, da se izloči kri. Porabijo se za juho, za zakuho ali pa se scvrejo z jajci. Jezik se skupaj z drugim mesom položi v slanico in potem posuši v hladnem dimu jabolčnega ali češpljevega lesa. In ko je prašič razkosan, ko ga v uporabnem smislu ne ostane niti za malo vedrce, se skoraj samoumevno zgodi še očiščenje dreka in lužic krvi z dvorišča, in če bi se vse stvari porabile tako koristno, kot je s pitanimi prašiči, potem ne bi potrebovali nobenih strojev, ne običajnih ne nenavadnih ne čudežnih, da bi nam reševali probleme, saj ne bi bilo nobenih problemov več.

Ferdek je sedel na vogalu svoje hiške, tik pod hišno številko, skoraj ga ni bilo videti sredi kupa zavrženih, a še koristnih in zdaj pri njegovi hiški rešenih stvari. Podpiral si je glavo in razglabljal o uporabni vrednosti pitanih prašičev in veliki škodi, ki jo povzročajo divji merjasci, in ne da bi vedel, kdaj in zakaj, zabrundal v svojo brado:

»Kako dra-ma-ti-čno!«

Potem je pomislil, da je bila pravkar zlogovana beseda najbrž uporabljena pravilno, ne pa za kakšen drug koristen namen, kot je bilo pogosto pri odsluženih bobnih pralnih strojev. Zadovoljno se je ozrl proti motni polivinilasti vrečki, v kateri so bila nekdanj nasuta drobna zrnca umetnega gnojila, zdaj pa je bil z njo pregrnjen stroj za pranje črev domače predelave, za njim pa so se pod kapom, ki je v hudih nalivih pušchal dež, skrivali še trije stroji za pečenje kostanja, ki jih je prav tako pribirtval izpod drevja na robu rodovitnega polja tovarne mesnih izdelkov. Dva sta bila na ročni pogon, eden je bil elektromotorni, saj ga je poganjal motorček z ličnim zobniškim reduktorjem vrtljajev v aluminijastem ohišju, snetem iz neuporabne pečice električnega štedilnika. Čeprav Ferdek ni nabiral in še manj kupoval, niti ni pekel ali jedel kostanja, je stroje skrbno spravil, saj so bili vsi trije videti še dobri, čeprav, resnici na ljubo, tistega z elektromotornim pogonom ni nikoli preizkusil, a takšnih stvari ne gre zavreči, kot so to počeli drugi ljudje, saj bi se jih dalo koristno porabiti tudi za kaj drugega.

Vsi trije stroji za pečenje kostanja pa Ferdeku niso odtehtali

očiščevalnega stroja za čreva. Sedel je tako na vogalu svoje hiške in razmišljal o zdaj svoji pralni »mašini«, vsemogočni, nenavadni, ki bi jo lahko uporabili tudi za celo vrsto drugih stvari, a je bilo očiščenje po dramatičnih mesarskih opravilih pred tem preveč pomembno, da bi se napravi kar tako meni nič tebi nič odpovedali. In še je razmišljal Ferdek, kako bi bilo koristno, če bi bilo mogoče ob črevih opraviti še kakšna druga očiščenja! Naložil bi ta čudežni očiščevalni stroj na svoje kolo, šel po svetu in se pojavil v vseh mogočih situacijah, zavrtel bleščeči boben pralnega stroja, in ljudje sploh ne bi vedeli, da je to v resnici vsemogočna pralna »mašina«, ki reši na koncu koncev vse zagate, težave, izpere umazanijo vsakdanjih dni in ki bi lahko očistila tudi belo kiklco mestne kolesarke, ki se ji je frfotavo blago zapletlo v napero zadnjega kolesa. Koliko truda, napora in slabe volje bi lahko privarčevali s takšnim imenitnim strojem za reševanje najrazličnejših težav ter zapletov.

Varčevanja pa si ni izmislil predsednik vlade, še manj Evropska gospodarska skupnost. Nak. To je v naših genih, si je mislil Ferdek. Varčevanje je od nekdaj tukaj in je koristno, in to je dobro vedel tudi sam, ki je hodil po svojem majhnem svetu z odprtimi očmi. Da poleg genov, predsednika vlade in Evropske gospodarske skupnosti ne bi omenjali še drugih stvari, ki nas vodijo k varčevanju, se vrnimo k svojim koreninam, ker zdaj te druge stvari itak same silijo k nam, predvsem z Vzhoda in z Zahoda, in še cela vrsta drugih vplivov je, o katerih ne vemo nič in niti ni treba, da bi vedeli o njih kaj veliko, saj imamo svojih zadosti. Samo v korenine je treba pogledati in svojo toplo kri začutiti. Kri našo, ki ni samo naša, ampak je tudi kri naših prednikov. In ti ne bi živeli do danes, tako rekoč do nas, brez te lastne, domače krvi. Za to gre. Da se obrnemo k sebi, ne k tujcem, ki silijo k nam, in da pazimo na koristne stvari, narodno blago in nenadomestljivo tradicijo ter alpsko kulturo.

Ferdek, na primer, je imel zelo rad narodnozabavno glasbo. Glasbo, ki zabava narod! Kdo tega ne bi ljubil?! Posebej so mu bili pri srcu koroški kovači. Prvi, drugi, tretji in četrti. Vsi štirje. Kam le čas beži, neki večer radio navije, zraven pa mošt pije, prav do

hišce bela pot pelja, a v hiši debela ženka je doma, v naši hišici pa nageljnov več ni, pa srajca ven iz hlač, prav lepo je bit kovač in podobno. Koroški kovači v gorenjski noši so domači. Zato so bili Ferdeku všeč. Koristni. Za vse si jih lahko porabil. Za kavo, za muziko. Za žeblje in razbeljeno žerjavico. Bunkati, bunkati, štirje kovači. Pol treh, pol treh, spet puha nam meh. Kdo tega ne pozna?!

To je preprosta umetnost. Ljudsko izročilo!

Poleg štirih koroških kovačev pa je imel najraje »Belo krajino« Marjana Kozine. Seveda ni vedel, da se skladba imenuje tako in da jo je napisal tisti Marjan. Bila pa mu je neskončno všeč, če jo je le kje slišal, a jo je slišal redko, ker elektrika se je rabila samo za luč, za drugo je je bilo škoda. Po koncih in krajih, koder se je potikal in se oziral za zavrženimi, a še vedno koristnimi rečmi, pa navadno niso poslušali resne glasbe, kot se je tisti pesmi tudi reklo. So pravili, da je to tako, kot bi mačke za rep vlekel, Ferdek pa takšnega mučenja živali ni maral. Zato je to skrivnost z »Belo krajino« raje obdržal kar zase.

Samo nekajkrat v življenju je naletel nanjo. Takrat se je kar sesedel in kot da stopil. Glavo je nagnil v desno, jo podprl z dlanjo, zaprl oči in se predal zvokom. Najbolj všeč mu je bil del z rogovi kmalu po uvodu in Ferdek je kar videl, kako se po gozdovih na hribu, nad njegovo hiško, pod ruševinami gradu Forhteneg, zbirajo lovci s tropom sitnih in zvedavih lovskih psov in se ti zapodijo za divjimi prašiči, ki naredijo toliko škode v koruzi in na krompiriščih, in je bilo neskončno lepo, čeprav se mu je zdelo, da tako bogate glasbe ne morejo igrati samo štirje koroški kovači.

Psi bevska je odpodijo divje prašiče, koruza in krompir sta rešena in v poznem poletju čez žametno gozdovje okoli gradu Forhteneg v nočnih meglicah, posrebljenih z nitmi polne lune, v prosojnih belih kiklcach mehko zaplavajo trepetajoče vile in odplavajo gor, proti Uršlji gori, tik pred koncem pesmi, ki je vsa tako lepa, čeprav pride več kot očitno potem ihtav konec, saj divji veter napiha skupaj nevihtne oblake, ki se utrgajo, nebo se odpre, dež biča strmino pod ruševinami gradu Forhteneg in bistri potoček

ob Ferdekovi hiški se hipoma spremni v divje narasel hudournik, ki do njegovega pragu napolni dolino s temnorjavo, kalno brozgo, da se ne ve, ali sta jo od prašičev očuvana koruza in krompirišče odnesla, in odplakne od njegove hiške kot smetje vse, kar je leta in leta skrbno pobiral, vozil domov in hranil na kupu okoli in nad svojo majceno hiško. Oh, Marijan Kozina, kako dramatično!

Nekega poletnega dopoldneva, ko ni bilo ne rogov, neviht in ne podivjanega hudournika, na dan, ko mestni ljudje s kolesi bežijo v vse ozke dolinice, stekajoče se proti mestu, iščejo hlad v soteskah in ob svežih potočkih, se je ob Ferdekovi hiški ustavilo dekle, ki je bilo čisto drugačno od vseh drugih mestnih kolesarskih navdušencev v tesnih, pisanih trikojih, izbuljenih sončnih očalih mavričnih barv in s plastičnimi krožniki, privezanimi na glave.

Dekle je bilo na kolesu v širokem, frfotajočem, belem krilu. Mehko je bilo posajeno na sedež snežno belega vozilca. Z belimi nogavičkami in ravno tako belimi čevlji, pletenimi iz lahke naravne špaga, je zibaje porivalo gonilček. Mreža, razpeta med blatnikom in osjo, je preprečevala, da bi napera zadnjega kolesa potegnila vase frfotajoče krilo in ogolila okroglo ritko mestne deklice, ki je imela živordeče ustnice, črne iskrive oči in poljubast nasmeh.

»Joj, kako ljubka hiška. Kot iz pravljice,« je vzkliknila, ko je gledala Ferdekovo domačijo, čeprav ne hiške ne hišne številke ni bilo dobro videti izpod vseh koristnih stvari, ki jih je Ferdek nagrmadil okoli svojega domovanja, in Ferdek je ravno tisti čas nekaj razmišljal ob cesti, da je slišal to ljubko in gotovo še koristno stvarco, kako žvrgoli z belega kolesa. A da bi bila njegova hiška ljubka, se mu pa ni zdelo ravno najbolj primerno. Koristna že, koristna, ampak ljubka? Zato je kar zinil:

»Aha?«

Deklica pa je kar naprej gostolela:

»Joj! Res! Kako ljubko ...!«

Ferdeku se je zdelo sitno, da bi njegova hiška ob cesti, založena s koristnimi stvarmi, vzbujala tolikšno veselje, pa mu je skromnost sama porinila na jezik besede:

»Zdajle že mogoče, ko je vse tak mirno. Če pa huda ura pride in voda naraste ... Takrat je pa hudič. Pride usrana voda in vse odnese!«

Deklici se je pomračil obraz. Senca je padla čez njeno belo frfo-tajočo kiklco.

Ferdeku je bilo žal za iskrim nasmehom in zapeljivimi meči, ki so se zdaj skrila pod povešeno krilo, a je bilo že prepozno. Deklica se je sklonila naprej, da bi dobila moč v noge, potisnila gonilček in se z obrazom približala Ferdeku skoraj do nosu, ga od blizu ter resno pogledala z razširjenimi, plašnimi očmi in pokimala:

»Voda vse odnese ... joj, kako ... kako dramatično!«

Dekle se je odpeljalo in Ferdek je zavzdihnil:

»Dra-mati-čno.«

Ni ga motilo, da ni čisto natančno razumel, kaj točno ta beseda pomeni, in če bi že to vedel, bi vedel, ali ta beseda pomeni točno to tudi tukaj, čisto ob njegovi hiški, na navadnem mestu, ob cesti in potočku, ki je vedno skoraj čisto normalen in pohleven potoček, le po hudih neurjih vrag odnese šalo. Kaj bi s tako imenitno besedo počeli tukaj? A ker je vsaka reč za kaj dobra, in če je uporabna, se lahko porabi tudi za kaj drugega, si je tudi za to besedo »dra-mati-čno« mislil, da jo velja obdržati in hraniti, kajti nekoč bo gotovo prišla prav za kakšno reč. In jo je del na svoj kup stvari, ki so jih drugi ljudje zavrgli, čeprav bi bile lahko še vedno koristne za kakšno drugo stvar.

Ne da bi vedel, kako in zakaj, kajti pri takšnih koristnih stvareh, ki se zdijo neuporabne, se pogosto zgodi, da se ne zavedamo njihove koristnosti, je Ferdek potlej sam od sebe pogosto dejal:

»Kako dra-mati-čno!«

In se je ta reč kasneje dostikrat ponovila. Tolikokrat, kot je pač govoril, še največkrat sam s sabo, in bil zato zadovoljen, da je vendarle tudi sam pogosto uporabil vsaj to od hranjenih stvari, besedo, za katero si je tisto dekle takrat mislilo, da jo lahko kar tako, tebi

nič meni nič, odloži v pozabo, brez kakšnega posebnega vzroka ali razlage, in pusti na kodru trave med potokom in cesto, na drugi strani Ferdekove hiške.

*

Ne moremo vedeti, kako je Ferdek zaključil svoje življenje. Morda ga je odnesel hudournik, morda so ga zrigolili divji prašiči pod gradom Forhteneg, lahko da je umrl čisto običajno, v postelji, obloženi s koristnimi stvarmi, in je med spanjem preprosto izdihnil: »Phuff ...«

Ne vemo. Gotovo pa ni šlo za noben čudež, da bi kar samo od sebe nekaj naredilo »phuffff« in bi se Ferdek razblinil. Ne. Zanj pač ni nihče skrbel in ga nihče ne pogreša in o njem se ne pogovarja nihče. Zato je tako, kot da ga nikoli ni bilo. Pa je bil. Zato je ta zgodba resnična. Vsi trije so bili. Ferdek, kolo in klobuk. Gotovo sta še kje klobuk in kolo, saj takšne stvari lahko porabiš za marsikaj drugega, in če se boste peljali iz mesta po soteski ob potoku, boste kmalu za velikim ovinkom naleteli na hiško s hišno številko. Morda je nanjo naslonjeno kolo in je na krmilu klobuk.

Ferdeka pa ne boste več srečali. Njegove stvari, naložene do slemena hiške, so pospravili, in gotovo še kdaj mimo prikolesari dekile in s poljubastim nasmehom na ustnicah vzdikne:

»Joj, kako ljubka hiška. Kot iz pravljice!«

Pa ni pravljica. Ta zgodba je resnična. Če ne verjamete, pa nič.

Gabriela Babnik

Prvi spomin

Variacija na zgodbo »Pred mrakom« Marie Luise Kaschnitz
(iz zbirke *Tamburin, konj*)

Milan je narahlo dvignil Lejlino glavo, ki ji je zdrsnila na stran, popravil odejo, stopil do stene in ugasnil luči. Dež zunaj je ponehal, drevesa so spet zadobila svojo držo, edino, kar je ostalo in z nevsiljivo zavzetostjo prodiralo v notranjost hiše, je pomislil Milan, je bil vonj po zemlji. Težak vonj po katranu, ki ga je spominjal na trenutek, ko sta z Lejlo pred leti hodila nekje po obrobju večjega mesta. Tisti dan zanj ni imel posebnega pomena, skozi možgane mu je švignila le podoba, ko je Lejla stopila proč od njega, na nasprotno stran ulice. Oblečena je bila v svetlobež balonski plašč, na katerega so bili prišiti temni gumbi, in z rokami v žepih je opazovala dogajanje onstran s plakati polepljene ograje. Lejlin zamišljeni pogled se je ustavil na kupih kamenja in odpadnega materiala, potem se je premaknil na počasne premike žerjava, ki je z mogočnimi kleščami prijemal, dvigal in spuščal kamne. Verjetno je, je pomislil Milan, da Lejla tedaj niti ni videla novogradnje, temveč nekaj čisto drugega.

Njeno zamišljenost je sprva pripisal ženski muhavosti, šele veliko kasneje je spoznal, da se je Lejla že tedaj začela soočati s svojo boleznijo. Če bi ji znal prisluhniti, bi že onstran ceste, s klobukom v roki, nekaj mu je namreč govorilo, da mora pred tem prizorom sneti pokrivalo, zaslutil njeno obnemoglo telo. Toda ker je po tolikih letih skupnega življenja ni več videl, ker je toplota njenega telesa postala samoumevna, tudi ni zaznal, da po več dni ni šla na stranišče in da je njeno blato, ko ga izloča, mastno. Nekoč je v kopalnici, na robu školjke, opazil kapljo krvi in si je mislil, da gre za Lejlin mesečni cikel. Šele čez kakšno leto, ko sta opravila vse možne preglede in so zdravniki le odkrito zmajevali z glavo,

češ, oni so svoje opravili, bolezen mora biti psihološkega izvora ali pa tu preprosto ni več pomoči, mu je priznala, da je tistega dne, ko sta videla žerjave, opravila tudi prvo kolonoskopijo in da je že nekaj časa bruhala kri.

Milan je stopil do velikega drsnega okna, preveril, ali je zares zaprto, odbrcnil mačka, ki se mu je zapletel med noge, in sledil svetli senci stopnic, ki so vodile v zgornje nadstropje. Še enkrat to noč, kot že toliko noči poprej, bo spal sam, premetavajoč se po postelji in premišljujoč o Lejlini bolezni. Zanj mu je povedala šele, ko je morala na operacijo. Zmrazilo ga je po telesu, prvi hip je pomislil, da zaradi Lejlinega upadlega telesa, šele tedaj je namreč opazil, da si je nehala barvati lase in da se je njeno veselje skrčilo, toda kasneje je sprevidel, da mu je grozo zbujala sama operacija, primerljiva edino z grozo iz otroštva.

Milan se ni dobro spominjal, koliko let je imel, mogoče tri, štiri, njegov prvi spomin torej, ko se je po naključju znašel zadaj za družinsko hišo. Morda tudi ni bilo naključje, morda mu je bilo namenjeno, da ga prizor zaznamuje za vse življenje. Starejši moški in njegov sin, ki sta se zdela kopija drug drugega, sta postopala v krogu. Prizor niti ne bi bil tako nenavaden, če se njuni telesi ne bi sklanjali k zemlji (kakor drevesa ob nevihti, ki v svojem deblu hranijo zlo slutnjo o nevihtnem nebu, je navdahnjeno pomislil Milan). Moška sta poleg vsega v rokah držala še noža in na vsake toliko obsedeno švignila drug proti drugemu. Milan, tedaj še otrok, se je v želji, da bi prekinil s temno vodo, ki je naraščala v njem, zaziral ne toliko v njuni postavi kot v plastično cev za zalivanje, ležečo na tleh. Moška sta v japonke obute noge premikala po zunanjem robu plastike, kot da sta načrt o spopadu pripravila vnaprej, kot da izvajata obred, ki nima ne začetka ne konca, temveč kakor orjaški kumulus visi na nebu in meče senco na vse, kar se nahaja pod njim. Milan je tudi kot odrasel moški spričo tega prizora čutil nemoč. Včasih se mu je celo zazdelo, da gre za sanjsko vizijo, toda fizičnost izkušnje ga je opomnila, da si skuša s potvarjanjem podobe zgolj povrniti lastno voljo.

»Milan,« se je skozi prostor zakotalil skoraj neslišni Lejlin glas.

Ni se hotel ozreti. Občutek je imel celo, da bi, če bi se ozrl, iz teme zasvetila *intestinum tenue*, rahlo razžarjena od znotraj in vsa razprta po prostoru. Dvanajstnik, tešče in vito črevo, o tem se je Milan poučil na internetu, bi segali od enega konca hiše do drugega. Dva metra in pol, in potem še tri metre in pol, in tistih preostalih štiriindvajset centimetrov, ki v resnici ne bi mogli biti niti za otroško sobo. Iz blokovskega naselja sta se pred letom ali dvema, Milan se ni več natančno spominjal, odkar je Lejla razglasila svoje stanje, se mu je zdelo, da se čas lupi s stene kakor omet in nima v resnici več nikakršnega pomena, preselila na podeželje, predvsem z mislijo, da bi imela otroke. Lejla je rekla, če bova imela hišo v šajbah, zunaj nekaj vrta, kjer si bom lahko nabrala svežo solato in gojila zelišča, se bom morda sprostila in potem bo vse drugače. Milan ni vedel, kaj bi lahko bilo drugače, kaj bi moralo biti drugače. Ni je silil v zakon, ni čutil potrebe, da bi bilo Lejlino svetlo, skoraj albinsko telo samo njegovo, saj ni bilo verjetno, da bi s svojimi dolgimi nogami in rokami, ki so razkrivale nekaj deškega, zaradi česar so ju mnogi imeli za sorodnika in niti ne za ljubimca, zbujala poželenje pri drugih. Poznala sta se od srednje šole, hodila sta na isto gimnazijo, celo del poti do doma sta se vozila z istim avtobusom. V negotovi svetlobi popoldneva, ko se je skozi celotno mesto širila barva nočnih vijolic, Milan je vedel, da takšnega prizora nikoli več ne bo doživel, je Lejlo povabil pod svoj dežnik in odtlej je bila pod njim.

»Milan,« je še enkrat zašepetala Lejla, tokrat za odtenek glasnije, da se ni več mogel pretvarjati. »Mi lahko prineseš kozarec vode, prosim?«

Prikimal je, čeprav ni vedel, čemu, saj ni bilo verjetno, da bi ga Lejla s kavča lahko videla. Po kuhinji se je motala mačka, spet je sunil z nogami v temo, tokrat v prazno. Lejla je vodila mačke v hišo od vsepovsod. Mladiče, skotene v plastičnih lavorjih ali v polivinilu, naključno odvrženem v kakšen kot hiše, so ji ponujali – če ne okoliški kmetje, pa bližnji in daljni sorodniki. Vsakič ko jih je

vzela v naročje in jih strastno, skoraj poželjivo božala, je Milan pogledal stran. Upiral se mu je ta preveč intimni trenutek, kot bi Lejla z njim nekaj sporočala, nekaj, kar je bilo onkraj Milanovega nadzora, čeprav na splošno ni imel nič proti mačkom, prostor v šajbah, kot je rekla Lejla, je bil namreč vse preveč prazen. Tisto, česar se je zares bal, so bili nepredvidljivo predvidljivi mačji konci. Mačku, ki mu je Lejla nadela ime po znanem ruskem pisatelju, je okoliški kmet med košnjo porezal noge, mačka z mladiči, ki jo je Lejla zaprla v garažo in v njej odprla prezračevalno okno, se je na njem obesila. Milan je vedel, da so Lejlo takšni trenutki pretresli, in že to, da se je po tovrstnih tragedijah zagrnila v molk, kot da bi bil on česa kriv, kot da ji ni dejal, naj jih ne jemlje v roke in prinaša v hišo, ga je spravljal v bes, če se ni celo začel bati Lejlinega telesa.

Odprl je pipo v kuhinji in pustil, da je voda odtekla. Iz odcejalnika je vzel kozarec, nekaj skodelic in krožnikov se je pri tem podrlo, tiho in zgolj v sebi se je Lejli opravičil za povzročeni hrup in s podrsavajočimi koraki odšel do kavča. Skozi temo je do njega prihajala barva zamolklo rdečkastega usnja in metala senco na njegov trebuh in močne, že skoraj zavaljene noge.

»Izvoli,« je rekel, za hip okleval, ali naj se usede na rob ali ostane v sklonjeni drži kakor tista moška, ki ju je v otroštvu videl zadaj za hišo in ki sta mu dajala občutek nemoči, zaradi katerega se je samemu sebi zdel nenaraven, morda na trenutke celo nesprijemljiv, toda potem se je zravnal in se spet namenil proti stopnicam. Kot da bi od česa bežal, je dejala Lejla v njegovih mislih z rahlo očitajočim glasom.

»Zakaj se ne uležeš zraven mene?« je potem do njega prišel Lejlin glas. Milan se je ozrl, čeprav bolj kot proti Lejli proti vrtu, ki se je zrcalno risal na steklo, in pomislil, da je to njegov prizor. Steklена vrata, za njimi vonj po katranasti zemlji in na ozadju temni obrisi dreves. Če bi se Lejla v tistem ponošenem balonskem plašču z rokami v žepih od gradbišča ozrla proti njemu, je pomislil Milan, bi videla ne samo to, da si je snel klobuk, kot da za nečim žaluje, morda za trenutkom mogočne namenjenosti, ki je ležala

nad njunima življenjema, še posebno nad Lejlinim, temveč tudi to, da je z njo in da celo razume nekatere stvari, ki njej ostajajo prikriti.

»Mislim sem iti v posteljo, jutri moram v službo,« je rekel s suhim jezikom in kot da bi te besede v resnici izrekel nekdo drug. Pri tem je zaprl oči in čakal. Morda bo Lejlino telo vendarle zaspalo, pa tudi če ne bo zaspalo, morda se bo pretvarjalo, da spi ali pa razmišlja o nečem, kar ni povezano z njim, čeprav je dobro vedel, da ga Lejla opazuje skozi temo. Vsak njegov gib, Lejla se je namreč naučila živeti ponoči. Bolezen jo je spremenila v nočno ptico, ki je tudi onkraj steklenih drsnih vrat rezala nebo na pol.

»Prav, potem pa se ti bom jaz pridružila zgoraj.«

Milan je ob Lejlinih besedah začutil nelagodje. Odkar je na posnetku videl zadnjo operacijo, ki so jo opravili na Lejli, šlo je sicer za trebuh neke druge ženske, neko drugo kri, pa vendarle, ni več mogel misliti, da bi se njegovo telo zlahka priželo k njenemu. Vsakič ko sta se po naključju ali pa namerno dotaknila, njeni lasje ob njegovih ustih, njegova roka pod njenim popkom, je zagledal tisto jeguljasto svetlobo. Najprej svetlobo in potem za dvanajst prstov dolg prebavni trakt, ki je zalebdel nad njunima glavama. Želel si je, da bi prepoznal pomen tega nelagodja ali pa vsaj da ga Lejlina bolezen ne bi tako zelo plašila, sploh ker je sama delovala mirno, na trenutke ga je njen mir celo žalil, vsi predmeti, ki jih je puščala naokoli, odprte knjige na tleh, svilen ogrinjalo na naslonjalu kavča, lesena škatlica za shranjevanje čaja na kuhinjski mizi, so govorili o tem, da se skuša zaposliti z razlaganjem predmetov in se na ta način izogniti otopelosti, medtem ko se je Milan čutil vse bolj osamljenega. Včasih je, preden se je iz službe vrnil domov, zapeljal v bližnji gozd in uro, dve z očmi prečesaval sence med listi. Najraje je imel deževni gozd, ko so kaplje neslišno padale na streho avtomobila in se potem z velikim pokom spuščale v njegovo lobanjo. V takšnih trenutkih je zaslutil, da je Lejla nehala misliti na prihodnost, da je zanjo nehala obstajati. Že neskončno dolgo časa je preteklo od tedaj, ko sta nazadnje govorila o otrocih. Vse, kar

jima je ostalo, sta bili statična sedanost in hiša v šajbah, ki je v notranjost pripuščala toliko svetlobe, da je Milan na trenutke težko prenesel.

»Ne, počakaj,« je rekel Milan, z vajeno gesto dvignil mačka od tal, ter se skozi temo počasi prebil do kavča, kot da želi Lejli v naročje položiti žival in torej ne prihaja zato, ker ga je prosila.

»Mislila sem, da bi se ljubila,« je rekla Lejla nežno, z rahlim nemirom v glasu.

Milanu je ušel nasmešek. To je bilo skoraj tako, kot bi rekla: pojdiva na potovanje. Ko sta še živela v drobnem stanovanju sredi blokovskega naselja, sta sanjala, da bi odpotovala na Bali in se tam poročila. Ves njun zdaj je bil usmerjen v prihodnost. Namesto Balija sta si kasneje omislila hišo na podeželju. Lejla je našla poceni zazidljivo parcelo, arhitekta, Milan je najel kredit, najprej samo za hišo, potem še za Lejlin atelje v pritličju, pa česnjevi parket in marmornati pult v kuhinji in nazadnje za Lejline brezštevilne operacije. Čeprav je že pozabil, kakšna je bila Lejla, ko je prvič stopila pod njegov dežnik, v spominu sta mu zgolj nejasno ostala svetli ten njene kože in po fantovsko prstrižena pričeska, ki jo je nosila še zdaj, se je spominjal zatemnjenega neba, čeprav je bil šele poldan, in temnolila žile, ki je rezala toplo, razmočeno obzorje.

»Mogoče kdaj drugič, saj veš, kako slaba si zdaj.« Pri tem je Milan spustil mačka iz naročja, se približal Lejlinemu obrazu in jo v zadnjem hipu namesto na usta poljubil na začetek las na čelu. Delovalo je, kot da je v temi zgrešil. Poleg tega je v sebi začel verjeti, in tega občutka si spet ni znal pojasniti, da je Lejlino telo počasi izginjalo, da bo počasi izpuhtelo v nebo. Podobno kot se zgodi s hrano na začetku tankega črevesa, ko se pomeša z žolčem in se skozi žolčna izvodila izlije v dvanajstnik.

Lejla je odbrcnila odejo, vstala, se opotekla in se za las ujela za polico ob oknu. Če bi bil Milan v njenih mislih, bi lahko razbral, da je Lejla povsem jasno čutila, kako ga njena bolezen plaši, celo do te mere, da se izogiba njenemu objemu. Da se mu zdi ne samo nečista, kot na primer tedaj, ko je imela menstruacijo in se z ustni-

camì ni hotel približati njenemu mednožju, kot ga je nagovarjala, »daj, Milan, daj, presezi svoj strah«, je govorila in ga pri tem požljivo vlekla za lase, temveč da se mu zaradi boleznì in tistega mastnega blata, ki ga je izločala zaradi obolelega črevesja, predvsem pa zaradi operacije, celo gnusi. Če bi bila Lejla v Milanovih mislih, bi lahko razbrala, da ga samo še tihotni trenutki v gozdu, ko je njegova glava izpraznjena, položena kakor parket v njuni dnevni sobi, pomirjajo in mu vlivajo samozavest.

»Milan, veš, nisem še povsem izgubljena.« Njeno telo se od okna ni obrnilo k njemu, zgolj stalo je tam in pustilo, da besede počasi padajo na tla in se tik pred sesutjem združijo z vonjem po zemlji. Milan si je še pred kratkim želel, da bi se Lejla oprijela te zemlje, če ne zaradi drugega, njemu na ljubo, vendar v stavku, ki ga je pravkar izrekla in katerega ostanke prahu je gledal vrtinčiti se v temi, morda sta si vseeno še podobna, morda ga je Lejla naučila vsaj tega, da vidi v temi, ga je prešinilo, ni čutil niti sledu strasti.

»Kdo pravi, da si izgubljena?«

Milan ni vedel, kdaj se je Lejlino telo vrnilo v prostor in kako so njene oči dobile tisti fluorescentno rumeni odtenek, kot da iz njene notranjosti prihaja na plano divja žival, ki voha in hodi po visoki travi. V istem hipu se je tudi zavedel, da morda ravno zaradi tistega občutka nemoči nikoli ni bil moški, ki bi svojo žensko ob razhodu poljubil in *jo z lepo, lastniško kretnjo svoje zanesljive roke pogladil po hrbtu in zadnjici, jo stisnil k sebi, preden jo je izpustil.*

»Ti, ti praviš, s svojimi pogledi, z rokami. Nič več ti ne vstane, kar poglej se ...«

Milan je čutil, da to še ni vse, da ga Lejlina mirnost, ki se je opirala predvsem na predmetni svet, knjigo, ki jo je položil nazaj na polico, svilen ogrinjaló na kavču, ki ga je strastno zatlačil v pralni stroj, škatlo za čaje, ki ni bila nič drugega kot škatla za čaje, skuša posrkati vase, vendar ji ni mogel priti naproti. Preprosto ni bil takšne vrste moški. In bolj kot kdajkoli prej je v tisti temi občutil, da Lejla pravzaprav odhaja, da je zanj izgubljena. Podobno kot je izgubil svoje otroštvo, ko je bil priča tistemu mračnemu prizoru

med očetom in dedom. Čeprav sta dejanje oba mnogo kasneje, ko ju je že kot odrasel spraševal o tem, nevsiljivo in skoraj naključno, Milan namreč ni bil navajen razmišljati v okvirih tega, kar si je želel, zato ga je neobičajnost, da sploh govori o svojih najbolj notranjih občutjih, toliko kot oropala besed, zanikala.

»Daj, da ti pomagam nazaj na kavč ...« Že ko je Milan izrekel te besede, je čutil, kako vse, kar sta imela z Lejlo, odteka. Kako steklo v oknih poka, kako se v temo zarisujejo črte in čudno neslišno padajo na tla, kako izgubljata ne samo prihodnost, temveč tudi preteklo skupno življenje. Dežnik se je zapiral, sicer neskončno dolgo, mislil je že, da se ta zgodba ne bo nikoli končala, da pritisk ne bo nikoli popustil, ko se mu je končno zazdelo, da na ramenih čuti *topel dež, kot bi prihajal iz prerezane žile od nekod zgoraj*.

»Med nogavicami sem našla pištolo, Milan, rada bi vedela, kaj nameravaš z njo ... Če jo imaš za v gozd, še razumem, toda ...«

Milanu je nenadoma stopila kri v glavo, srce mu je začelo divje razbijati in gledal je, kako je moški, sicer v enakih spodnjicah kot on in z enako odebeljenimi stegni, ki so njegovi pojavi dajala pridih naivnosti, če ne že otroškosti, položil roko na naslonjalo kavča, se počasi usedel, položil blazino v naročje in vanjo zadrhl obraz. Zamolkli zvok, ki je prihajal od njega, je preplašil mačka. Samodejno, predvsem pa zato, da bi umiril razbijanje srca, se je dvignil od blazine, pogled uprl v tla in zagledal prizor kot v dnevni luči. Pripeljal se je iz službe, parkiral avtomobil na dvorišču, odklenil vrata, zaklical svoj običajni »ljubica, doma sem«, odložil ključe na omarico pod velikim ogledalom, v katerem si je Lejla včasih ogledovala svoje deško telo, s pogledom oplazil glinenega angela, zgnetenega v njenem ateljeju v pritličju, ki je bil pravzaprav mišljen za nagrobnik, in se, ne da bi trenutek zares ozavestil, znašel sredi bleščečega prostora.

Drsna vrata, ki so vodila na vrt, so bila odprta. S pogledom se je preselil na vrt in še naprej proti travniku ter nekje na sredi zagledal negiben traktor. Slek si je suknjič, odpel gumb na srajci, si zavihal rokave, ni natančno vedel, zakaj, morda zato, da bi za hip

odložil trenutek mogočne namenjenosti, ki je ležala nad njunima življenjema, še posebej nad Lejlinim, ter začel okorno teči proti njej, ki je klečala na tleh ter si k trebuhu prižemala mačka z odrezanimi nogami. »Morala bi vedeti, morala bi vedeti,« je ponavljala s cvilečim glasom.

Kmet, ki je pustil traktor drdrati nedaleč stran, je prizor spremljal z mešanico osuplosti in obžalovanja. »Trava je visoka, nisem ga mogel videti,« je končno izjekljal ter si pri tem z roko obrisal pot, ki se mu je nabral nad zgornjo ustnico. Milan se je zbegano ozrl proti hiši, za trenutek se mu je zazdelo, da je spet postala veliko gradbišče, ograje, prelepljene s posterji, kamenje in žerjavi, ki jih s počasnimi gibi prelagajo, in nato nazaj k Lejli. Če suknjiča ne bi prej, ob prihodu domov slekel, in ga obesil na kuhinjski stol, bi ga zdaj vrgel čez Lejlo, vso zapacano s krvjo. Ne na njem, na njej je bilo nekaj nenaravnega, morda celo nesprejemljivega, in ker spustov v brezno nikoli ni dobro prenašal, ker si je od tistega prizora za hišo prisegel, da se ne bo izpostavljaj, izpostavljanje te pripelje zgolj na rob norosti, si je spet zaželel, da bi Lejla izginila, nenadoma izpuhtela v nebo, da je v resnici nikoli ne bi srečal, sploh pa ne pod tistim temnovijoličnim nebom, ki je nad njuno življenje spustilo nekakšno kopreno.

Zapr je oči in čakal, da moški pred njim neha jokati. Če bi imel na glavi klobuk, bi si ga snel in tako počastil njegovo izničujoče dejanje. Minuta molka, *ko svet skrepeni in se srčni utrip umiri.*

»Ne boš nič rekel? Bova tako končala?«

Za trenutek se je Milan še ustrašil misli, kakšno bo življenje brez Lejle, nič več pobegov v gozd, nič več stavkov kot brez tebe ne bi mogel živeti, toda potem je pustil, da ga topla voda, pomešana z zemljo, v kateri so bili mogoče še drevesni listi in lubje, odnese s seboj. »Dovolj časa še imava,« je rekel s tujim, hladnim glasom, odložil blazino na stran, vstal, ter se po nevidnih stopnicah, da se je zdelo, kot bi hodil po zraku, kot da je nenadoma postal lahek in zadovoljen s svojo podobo, nič več grbljenja, nič več krčenja vase, odpravil v zgornje nadstropje.

Dušan Čater

Prihod domov ni bil še nikoli prijetnejši

Tako se je zdelo vsaj na prvi pogled: skozi steklena vrata, ki vodijo na teraso, je pronicalo večerno, skorajda že zahajajoče sonce. Njegovi žarki so se razlezli po kuhinji in še naprej v spalnico. Ko se je od vhodnih vrat povzpел po stopnicah v kuhinjo, je videl, da je na štedilniku lonec, iz katerega se počasi dviguje para. Dišalo je po golažu. Zadovoljno je dvignil obrvi, da so se mu na čelu naredile majhne gubice, in si pokimal. Na hodniku, ki nima nikakršnega vira naravne svetlobe in ki vodi naprej v dnevno sobo, je brlela medla luč. Tudi v kopalnici je gorela luč, ampak tam tako in tako vedno gori, čeprav ni, dokler je zunaj še kolikor toliko svetlo, za to nikakršne potrebe. Iz dnevne sobe so prihajali basovski ritmi nekakšnega duba v tehno različici.

Sprejem je klical po pivu.

Odložil je boršo na tla, potem pa odprl hladilnik in ven vzel pločevinko. Nič kaj vesela me ne bo takšnega, si je mislil, ko jo je odprl in naredil nekaj požirkov hladne tekočine, ki mu je, tako se mu je vsaj zdelo, pobrala vso pajčevino iz presušenega grla, v zobeh pa ga je peklensko zaskelalo. Pa mu je vseeno prijalo ... Skoraj do polovice jo je spraznil, preden jo je odložil na pult. Ko si je sezuval čevlje, si je z glavo držal ritem glasbe ... tam tam tamtam ... tam tam tamtam ..., malo zaradi ritma samega, predvsem pa zato, da bi omilil bolečino v ustih. Zavihal je nos, ko je na plano izvlekel prvo stopalo. Zasmrdelo je. Na hitro si je sezul še drugi čevlj in oba, skorajda z gnusom, prijel pri samem vrhu, odprl vrata terase in ju postavil ven. Na zrak. Smrdeli so, kako ne bi, saj jih je imel na sebi malone neprestano tri dni in dve noči. Bolj po petah, da

vlažna stopala ne bi puščala madežev na zloščenem parketu, se je odpravil po hodniku do kopalnice. Tam ni bilo nikogar, a luč je vseeno gorela ... Brez potrebe. Sedel je na rob banje, si sezul nogavice in jih vrgel v zaboj za umazano perilo. Potem je odprl vodo, nekaj časa čakal, da je pritekla topla in položil utrujena stopala pod njen mlaz. Paše ... Kako paše, si je mislil in od ugodja zaprl oči.

Kar nekaj časa je tiščal noge pod vodo, nakar si jih je do suhega obrisal, da mu ne bi bilo treba nazaj grede spet hoditi po petah. To je naporno. Bil je že kar v letih, preko štirideset jih je že imel na grbi, pa tudi spočit ni bil najbolj ... Takrat se mu je spahnilo po pivu in ga v istem trenutku nekaj začrvičilo v želodcu. Telo se je prebudilo ... Slekkel je hlače, nato še spodnjice in sedel na školjko. Takoj je iz njega izpuhtelo nekaj smrdečih plinov, nato še nekaj v gmoto strjenih fekalij. Po kopalnici se je razširil neprijeten vonj, njega pa je preplaval val ugodja.

»Mmmmmmmmmmm,« je polglasno zamrmral in od samega lepega zatisnil oči.

Tam tam tamtam, tam tam tamtamtam, je prihajalo iz dnevne sobe. Nova skladba, isti ritem. Nekdo, po globokem glasu sodeč črnc, je kričal: *Džaaa rastafaraj ... Ruc mjuzik for enivan ... Dža man!* Nekaj časa si je z glavo držal ritem, potem pa je odprl oči in se najprej zagledal v svoje spodnjice. Nasmehnil se je, ko je videl, da so videti skoraj kot etiopska zastava: tam bolj na zadnji strani zelene, spredaj rumene, na zunanji strani pa tudi nekaj rdečih madežev od krvi. Nasmehnil se je ob tej domisllici, misli pa so mu odtavale k preteklim dnevom.

S tremi kameradi, prijatelji še iz otroških dni, so se za nekaj dni zaprli v vikendico, montažno hišo, ne večjo od kakega dvosobnega stanovanja, sredi kozjanskih hribov, last enega od kameradov. Razlog je bila fantovščina enega od njih. Bolj kot ne so sedeli v kleti, ki je bila polna napol praznih sodov neke kozjanske brozge, ki naj bi bila nekaj med jabolčnikom in vinom. Je pa klet ponujala

tudi domače slivovo žganje, pekoče in močno, hudo delujoče. Prvi večer so obujali spomine iz otroških in mladostnih dni. Bilo je veliko smeha in trkanja s kozarci, in bolj ko se je noč vesila proti jutru, bolj so bili zedinjeni, da oni so pa res ... Trepljali so se, nazdravljali in drug za drugim počasi zaspali. Jutro so pričakali kar v kleti, ki je s svojimi sodi kar sama vabila k prvemu jutranjemu kozarčku, pa potem naprej: k opoldanskemu, popoldanskemu in še kopici njih. Proti večeru so zakurili ogenj, vrgli na žerjavico nekaj kotletov, narezali kruh in paradajz, eden od njih pa se je začel igrati z lokom. Padlo je nekaj besed o tem, da bodo naslednji dan zarana odšli na krivi lov ... Da bi se s tem lokom dalo uloviti kakšnega zajca, srno morda, jelena celo, pa še kakšnega merjasca za povrh. Lastnik loka in bajte, kjer so se nahajali, se je na ves glas krohotal in jih, mestne srajce, postavil pred dejstva: zajca tukaj ne boš videl, srno ajde, pa je s tem lokom še ranih ne bi, kaj šele jelena, če pa vidite kje kakšno divjo svinjo ali bohnedej medveda, pa jo čim prej podurhajte. Tako je pravil, a so podkrepljeni z domačo žganico premogli toliko samozavesti, da so na njegove besede samo odmahnili z roko, misleč, kaj pa ti veš, s kom imaš opravka. Eden od njih je bil že enkrat na safariju, ta pravem, drugi je bil v Santa Feju de Bogota v Kolumbiji, in če so kje hujše živali kot tisti *choloti* tam na njihovih ulicah, dá jajca stran, tretji pa je bil v vojski, ko je služil tedaj obvezni vojaški rok, proglašen za najboljšega strelca v četi.

Jasno.

Strinjali so se, da takšnih kotletov že lep čas niso jedli. Vonj mesa po dimu in vonj zraka, dišečega po hribih in gozdu, ki jih je obdajal, pa še lačni želodci in opite glave za povrh ... Vse to je pripomoglo k temu, da so njihove hvale večerji držale vodo. Nekaj časa so še sedeli ob ognju, rekli tudi kakšno o bližajoči se poroki, kar je prineslo še kopico besed o njihovih boljših polovicah, nakar je zahladilo. Zgodnji jesenski večeri so bili še vendarle malce topli in sveži, noči pa že ne več. Prestavili so se v klet in nadaljevali s pogovorom o svojih ženskah.

»Kaj misliš, da zdaj počnejo?« je bilo eno od vprašanj, ob katerih so se vsi namuznili.

»Fukajo,« je rekel eden od njih.

»Moja že ne,« je rekel tisti, ki se naslednji vikend poroči.

»V tvoji bajti so zdaj stripertji,« je rekel drugi. »Slaciřantje!«

»Ni ona taka ...«

Tisti drugi večer je bilo spet veliko smeha, vendar je tam proti jutru prišlo že tudi do malce vroče krvi med lastnikom vikenda in enim od gostov. Bilo je veliko popitega šnopsa in druga dva sta komaj mirila situacijo ... Zgoraj v bajti so si poiskali ležišča in poglobili po njih.

Klasika, si je mislil.

Malce je potresel z glavo, da se je zbistril.

Tudi kakšen tuš ne bi bil odveč, si je rekel, ko se mu je pogled spet ustavil na umazanih spodnjicah. Dvignil je še roko, da si je ovohal podpazduho, in to je le še okrepiło njegov namen.

Kar tam, sede na školjki, je zmetal vse cunje s sebe, si obrisal zadnjico, potegnil vodo in prisluhnil proti dnevni sobi. Zdaj bi verjetno že morala vedeti, da sem doma, je pomislil. Tale zvok spuščene vode bi morda lahko preglasil bas ritme, ki so neusmiljeno ponavljali svoj tam tam tamtam. Pričakoval je kakšne korake na hodniku, na drugi strani vrat, pa ni bilo slišati nič temu podobnega. Namesto tega se je tisti črnc s svojim globokim glasom spet obrnil k vsemogočnemu Džaju: *Ligalajz it!* je vpil iz zvočnika.

Zlezel je v banjo. Najprej je celo pomislil, da bi si pripravil kopel, takšno dišečo, z nekimi eteričnimi olji, ki jih je bila polna omara. Prileglo bi se njegovim utrujenim kostem in telesu nasploh. Pa mu ideja ni kaj preveč dišala. Ne mara vode, pod tuš skoči samo, kadar se mu zazdi, da oddaja neprijetne vonjave, pa še to skuša urediti v čim krajšem času. Sedel je v kad, odprl vodo, počakal na pravo temperaturo in mlaz iz prhe usmeril v svoje prsi.

»Uuuuuuhhhh!« se je izvilo iz njegovih ust.

Zvok je oznanjal ugodje in utrujenost obenem.

Vsega se je zmočil, potem pa je tuš zaprl in v roke vzel milo. Od glave do pet se je namilil, še posebej tam pri mednožju in pod pazduho, spral milnico s sebe, potem pa si curek vode usmeril na lase in kar nekaj časa pustil, da voda teče po njem: prek čela, pa nosu, prek zaprtih ust in naprej po vratu navzdol, čez napihnjeni trebuh do dlakovja spodaj.

Tako je spiral umazanijo s sebe, potem pa je zaprl vodo, mukoma vstal, zlezal iz banje in se postavil pred ogledalo. Voda je še kar kapljala z njega, zato je stegnil roko po brisači in si najprej obrisal lase. Ko ni več kapljalo z njih, si jih je z roko polegel nazaj, nakar je otrl še preostali del telesa. Zagledal se je v svoj odsev v ogledalu: oči malce krvave, kar je kazalo na pomanjkanje spanca, pod nosom in na bradi daljše dlake, ki bi bile potrebne vsaj škarjic, če že britvice ne. Odločil se je, da bo to opravilo vendarle prepustil jutrišnjemu dnevu, ko pa se je zagledal v njeno zobno ščetko, ki je počivala v lončku, ki so ga z zunanje strani krasili veliko sonce in neke kitajske pismenke spodaj, se je spomnil preteklih dni in od samega hudega zaprl oči.

Vesel je bil, da je končno doma.

Zdelo se mu je, da še nikoli tako.

Pogrešal jo je, tam v tistih rovtah. Ne sicer že prvi ali drugi dan, tretji pa že. In tudi ni, da ne bi bila še nikoli ločena za nekaj dni ... Včasih se nista videla po cel mesec, enkrat celo tri mesece, ni bilo to, preprosto rad jo je imel.

Tretje jutro tam v hribih se je prebudil zelo zgodaj, ko so ostali še spali, in šel na kratek sprehod, da bi si malce zbistril glavo. Takrat je obžaloval odločitev, da so šli na fantovščino brez telefonov. Namenoma, tako so se zmenili, da jim babe ne bi uničile podaljšanega vikenda v naravi. Takrat jo je hotel poklicati, slišati vsaj njen glas, če je že videti ni mogel. Tudi onadva sta načrtovala poroko, bolj tako, za zabavo, da bi imeli en velik žur, pa še svojo ljubezen bi lahko zapečatila na ta način. V dobrem in slabem ... Smejala sta se, ko sta v družbi drug drugega že zdaj večkrat ogovarjala z moj mož in moja žena. Zdelo se jima je posrečeno in nekaj

tako zelo njunega, samo njunega. Tudi družino sta si imela namen ustvariti, ampak to je bilo bolj tako, *komsa komsa*, kajti njena biološka ura je neusmiljeno tiktakala, da pa bi se zavestno odločila in vrgla kondome in male rumene tabletko v koš, tako daleč še nista prišla. Kot bi se bala, da bi s tem nekaj izgubila. Imela sta za sabo vsak že po nekaj zvez, nič groznega in nič pretresljivega, in zdelo se jima je, da sta končno našla tisto, kar sta v vsakem partnerju zaman iskala.

Ko se je vrnil s tistega sprehoda, zaznamovanega z lepimi mislimi, je videl, da njegovi kameradi že preizkušajo lok. Ob neko staro slivo, ki je bila že hudo potrebna žaganja suhih vej, da bi vsaj za silo obrodila, so postavili velik kos stiropora, nanj narisali medveda, ki je bolj spominjal na kakšnega plišastega medvedka kot pa na gozdno mrcino, in merili vanj. Opazil je, da je medved najbolj preluknjan tam okoli glave, in jasno mu je bilo, da so vsi ciljali tja. Nekajkrat jim ga je celo uspelo zadeti med oči, ali je bilo to delo lastnika loka ali tistega najboljšega strelca iz vojske ali tistega, ki je bil na safariju, pa ni vedel. Preizkusil se je še sam, pa ni bil najbolj vešč orožja. No, to se je po nekaj kratkih nula tri šnopsa vsaj za malenkost spremenilo: veliko hitreje je vstavljaj puščice, natezal tetivo in po nekaj poskusih tudi neboleče ustrelil in, reci in piši, tudi zadel. Nekam pod brado, v medvedkov vrat.

Tisti dan so bile na vrsti ribe ... Že na poti do vikendice so se ustavili pri nekem domačinu z gojilnico postrvi. Nakupili so osem srednje velikih rib in se čudili in nasmihali, ko so gledali, kako jih je kmet, ki se je odločil za ta posel, hladnokrvno pokončal z močnim udarcem lesene palice po glavi. Nekaj časa so se še zvirale tam na tleh, in kar takšne jim jih je potem še zapakiral v najlonsko vrečko in pobral denar. Jasno, da so ribe prehvalili. Ni ga boljšega dima, kot ga da smrekov les. Bilo je za prste obliznit, pa tudi tista kozjanska brozga, ki so jo pili poleg, ni bila več tako švoh.

Odprl je oči ...

Malo zatem še usta ...

Ojoj, si je mislil, ko je v ogledalu zagledal svoj nasmeh. Spredaj,

tam, kjer bi morali biti zobje, so bili ena velika črna luknja in nekaj škrbin. Nič kaj prijetno na pogled.

Jutri bom obiskal zobozdravnika, do takrat pač malce potrpel, si je v mislih rekel. Da bi jo zdajle mahal na urgenco? Bil je preveč utrujen, da bi preživel, če bi mu zdaj kdo šaril po bolečih zobeh, pa če mu zapiči deset injekcij čistega kokaina v dlesni.

Približal je obraz k ogledalu, da bi si podrobneje ogledal tisto, kar je ostalo od sprednjih zob. Z jezikom si je šel prek njih ... Zaskelelo je, na jeziku pa je čutil kot britev ostre škrbine. To je počel danes že pol dneva, in je bil jezik že dodobra načet in posledično tudi boleč. Vseeno se je odločil, da si jih bo umil ...

Vzel je njeno zobno krtačko, kajti njegova je še vedno nedotaknjena počivala v nedotaknjeni toaletni torbici v njegovi borši, stisnil malce zobne paste in si počasi zdrgnil zobe. Skelelo in bolelo je. Preden je gol zapustil kopalnico, je s tušem še enkrat poplaknil banjo, da je odtok pogoltnil dlake in lase, ki so se oprijemali stene kadi, si še enkrat do suhega obrisal stopala, potem pa je ugasnil luč in odprl vrata.

Na hodniku je najprej zaznal glasbo, ki je bila zdaj veliko bolj glasna in izrazitejša. Zdelo se mu je, da sliši tudi nekakšne glasove, ki prihajajo iz dnevne sobe ... Malce je prisluhnil in ni vedel, kaj zares sliši. Utrujenost in bolečina znata včasih povzročiti manjše prisluhe, zato temu ni namenil preveč pozornosti. Mogoče si prepeva refren, je pomislil ... *if ju kantiñju to brn ap d hrbs, vi gona brn davn d kejñ filds* ... tap tap, je nekdo prepeval, le da tokrat to ni bil glas kakega ogromnega črnca, se mu je zdelo. Stresel je z glavo, da bi se zbral, ko je v zraku zaznal tudi vonj po kanabisu. Prav pilegel se mi bo kakšen dim, meni in mojim razbolelim zobem, je pomislil in se namenil v spalnico.

Ko je šel mimo kuhinje, je s pulta vzel pločevinko piva, naredil dva dolga požirka, ki nista bila več tako osvežujoče hladna, sta mu pa vseeno prijala, pa še manj je skelelo. S pivom v roki je stopil v spalnico. Odprl je omaro in pobrskal po svežih cunjah. Odločil se je za modro kratko majico z nekim španskim napisom, za katerega

pa ni točno vedel, kaj pomeni. Na njej so odtisnjene tudi neke želve, pa je verjetno nekaj o njih. Bila pa je dovolj ohlapna, da se bo v njej počutil komot, ko ... Ko bo previdno srebal golaž in ko bo njej pripovedoval zgodbo, ki se jim je pripetila v kozjanskih hribih. To bo gledala ...!

Vseeno, kljub temu da je bil lastnik vikendice in loka proti, so se odpravili na lov. Dan je bil še kar vroč, zgodnja jesen je tisti dan postregla z obilico sonca, zato so si za popotnico vzeli še nekaj plastenk, v katere so nalili mešanico brozge in vode, če pa bi v gozdu, kjer krošnje preprečujejo soncu, da bi se spustilo do tal, zahladilo, pa so za vsak primer vzeli se seboj še steklenico žganice. Jasno, da ne bi, če bi naleteli na kakšnega medveda ali divjo svinjo, nikoli izstrelili puščice v plen, jih je bilo premalo v hlačah, so pa tam na obronku gozda, malce pod sosednjo kmetijo, naleteli na nekaj kokoši in začeli sanjati o belem piščančjem mesu, pa o bedricah in perutničkah na žaru, odišavljenih z dimom smrekovega lesa. Že so namerili v eno od njih, ko jih je lastnik loka grdo oštel in jim postregel z nekaj močnimi argumenti proti: lastnik kokoši ne bo niti najmanj vesel, če bo ena od njih zvečer manjkala, da so to ljudje, ki z vilami v rokah niti najmanj ne pomišljajo, ko je treba braniti svoje, da v takšnih trenutkih celo hribovje stopi skupaj in nastopi proti mestnim prišlekom in tako. Verjeli so mu na besedo in si raje naokoli podali platenko bevande. V gozdu niso naleteli na nobene zajca, nobene veverice niso zagledali v krošnjah dreves, nič od divjadi, so pa prišli do jezera, upehani in pregreti, da so se hitro zedinili, da kakšna kopel v muljasti vodi ne bi bila odveč. On se je prvi opogumil, zdelo se mu je tudi, da je tega potreben. Kakršna naj že bo, ta kalna voda, pijanski švic in umazanijo bo pa vendarle sprala z njega. Slek se je do golega, kajti na jezeru so bili sami, in zakoračil v vodo. Bila je mrzla, zgodnjejesensko sonce jo je vendarle premalo ogrelo. Brrrr, je rekel, se obrnil k prijateljem in se drgnil po rokah. Navrgli so mu nekaj besed o tem, da je šleva, iz cukrčka narejen in da ni niti za kanček deca v njem, pa je pogumno zakoračil v vodo, se potopil in kmalu zaplaval proti sredini jezera.

Nekaj klicev navdušenja je prišlo do njegovih ušes, in se je obrnil proti kameradam in jih z roko vabil, naj se mu pridružijo. Eden od njih si je sezul čevlje, si zavihal kavbojke in namakal noge. Slišal ga je praviti, da ni nor, da gre v to posrano ledenico. Slišal je tudi smeh ostalih. Tisti, ki se je nameraval čez nekaj dni poročiti, je na obali našel nekaj ploščatih kamnov in pričel metati žabice.

Zaplaval je malo sem in tja in zdaj se je njegovo telo že privadilo na vodo, da je bilo prav prijetno. Potopil se je, da bi pod vodo priplaval nazaj na obalo. Pod vodo je odprl oči, a videti ni bilo nič. Voda je bila vendarle preveč kalna, na dnu je bilo preveč mulja ... Raj za kake gromozanske some, si je mislil, ko je prišel na površje, da bi zajel zrak. Na široko je odprl usta, takrat pa je namesto zraka v ustih začutil ostro bolečino. Krsk, je naredilo in tisti trenutek se je zavedel, da je ostal brez zob. Ni točno vedel, kaj se mu je zgodilo, a slišal je, kako so tisti na obali skoraj enoglasno rekli: »O, fak!«

Prijel se je za boleča usta in videl, da ima roko povsem rdečo. Kri je dobesedno lila iz njegovega gobca.

»Fak!« je rekel tudi sam.

Z nogami je zatipal muljasta tla in se privlekel na obalo. Tam je sedel na prodnata tla in se prijel za obraz. Nekdo mu je ponudil njegove spodnje hlače in podržal si jih je pred usti, da se je kri stekala nanje. Bolečina je bila na robu znosnosti in ni minila vse do tega trenutka, ko je sedel na postelji in se spet držal za razbolelo čeljust. Kakšna neumnost, si je mislil. Takole zgubiti zobe ... In kakšno jebeno naključje, da je prišel na površje in zajel sapo ravno v trenutku, ko je kamen, s katerim je jebeni vikendaš delal žabice, odskočil od vodne gladine tik pred njegovo glavo. Saj mu ne bo verjela, ko ji bo pravil. Da ti nekdo z žabico razbije zobe?!

Kakšno presenečenje bo to zanjo: en večer prej doma, saj so zaradi te nesreče fantovščino za en dan skrajšali, za povrh pa še brez zob ...

Vstal je s postelje in z naslonjača vzel hlače. Hotel jih je že navleči nase, ko je presenečen spoznal, da to sploh niso njegove hlače. Eno nogo je že imel v ozkih kavbojkah, kakršne je sam nosil pred leti, z nekimi flikami na kolenih.

Tole pa že ne bo moje, si je mislil.

Ali ima obiske?

Prisluhnil je proti dnevni sobi ...

Nič ...

Nič ni nakazovalo, da bi se tam kaj posebnega dogajalo, zato je izvlekel nogo iz hlačnice in se v spodnjicah namenil proti kuhinji. Tedaj je tudi v kuhinji opazil nekaj, kar mu je poprej ušlo: pod radiatorjem so bile črne superge, kakršnih v njunem domu ni nosil nihče ...

Počasi in po prstih, da ne bi česa zmotil, se je namenil po hodniku proti dnevni sobi. Na hodniku je brlela luč, iz dnevne sobe pa je bilo vedno glasneje slišati nekoga, ki je pel: *polis in heli-kopteeeeeer srčin maruanaaaaa* ... In vonj po kanabisu je bil vedno močnejši. Ko se je približeval vratom, je skozi močne dub ritme slišal tudi nekaj smeha in sopenja. Pomolil je glavo skozi vrata: neki moški, črn in kitast, da bolj ne bi mogel biti, je ležal na njegovi ženski in jo poljubljal po spolovilu, ona pa je pritajeno stokala in tu in tam ji je iz ust ušel kak kratek nasmešek ...

Prva misel je bila, da bi se jima pridružil pri posteljnih vragolijah, a je to misel hitro zavrzel in umaknil glavo, da ga ne bi opazila. Po prstih je šel nazaj v spalnico, sedel na posteljo in se zamislil: nič ji ne bo povedal za svojo nesrečo, se je odločil. Ne nočaj! Ne bo je zdaj moril s tem! Da bi ji pokvaril večer s svojo bedasto zgodbo o žabici, ki ji najverjetneje sploh verjela ne bi ... Odločil se je tudi, da je zadnji čas, da še onadva stopita v zakonski jarem, ker takrat pred matičarjem in pred pričami obljubiš, da boš s svojim partnerjem v dobrem in slabem. Zdaj bi mu takšna obljuba z njene strani še kako prav prišla, kajti njegovo stanje je bilo vse prej kot dobro.

Potem je vstal s postelje in se premaknil do kuhinje. Stopil je do štedilnika in dvignil pokrovko, pod katero je lahno brbotal golaž. Gledal je v lonec, vzel kuhalnico in malce pomešal po njem. Videl je, da meso še ni do konca skuhanost ... Golaž je pravi, ko meso kar razpade, ko se ga dotakneš.

Nič ne de, si je rekel. Tako in tako ne morem gristi ali žvečiti.

Vzel je krožnik iz kredence in eno žlico iz predala. S kavlja na steni je vzel še zajemalko in z njo pobrskal po golažu. Zajel je samo omako in jo zlil na krožnik. Z golažem v eni in z žlico v drugi roki je šel v spalnico, sedel na posteljo in počasi pričel jesti.

Matjaž Drev

Rabljeva spoved

Sturmbannführer Paul W. Hoppe je z desnico, ki je komaj opazno drhtela, pospravil walther P38 v tok in si prižgal cigareto. Močan tobačni okus overstolzke ga je pomiril. Znova je za las ušel smrti. Vse pogosteje se je boril s svojimi demoni. Slutil je, da sta zanj mogoča samo dva izhoda. Ali se bo nekega dne ubil ali pa bo vojne prej konec. Še pred minuto si je v usta tiščal cev pištole in razmišljal o absurdnosti situacije, v kateri se je znašla Nemčija in skupaj z njo on sam. Ni se bal smrti. V pekel ni verjel, sicer bi se mu že zdavnaj zmešalo. Preveč življenj je imel na vesti. Vedno znova se je spraševal, kaj ga zadržuje, da ne sproži in konča agonije. In vedno znova si je prigovarjal, da tega ne sme storiti zaradi svojih otrok.

Spraševal se je, kdaj je postal tak mračnjak. Nekoč je bil idealističen mladenič, ki se je pred začetkom vojne pridružil Hitlerjevi nacionalsocialistični stranki in kasneje zaradi želje po junaških dejanjih še elitnemu odredu Schutzstaffel. Naivno je verjel, da bo z orožjem opravil plemenito delo, da ga žene ljubezen do očetnjave, da ga na koncu tvegane poti čakata slava in moč, prav mogoče pa tudi roka sodnikove hčerke Eve, ki jo je oboževal z vsem ognjem mladostniške ljubezni. Eva je bila tedaj komaj polnoletna in resnici na ljubo sploh ni vedela za svojega skrivnega občudovalca, ki se ji zaradi plahosti in razlike v družbenem statusu ni upal preveč približati. Mladi Paul W. Hoppe je v vojni videl priložnost, da postane junak in s tem vreden ljubezni izjemnega dekleta.

Zaradi vseh teh hvalevrednih, a hudo naivnih vzgibov je odšel v vojsko. Bil je dovolj pameten in ambiciozen, da se je prebil v elitni odred Schutzstaffel, ki je s svojo kratico SS in simbolom mrtvaške glave v javnosti vzbujal strahospoštovanje. Potem je prišla Vzhodna fronta. To je bila njegova priložnost za velika dela, o katerih je sanjaril. Prvi meseci so bili takšni, kot je upal. Wehrmacht je nizal zmage, poveljniki so delili odlikovanja, zdelo se je, da bo Nemčija zmagala, in Paul W. Hoppe je samega sebe že videl kot katerega izmed junakov iz *Nibelungov*. Potem je prišla zima. Tista prekleto dolga ledena zima. Napredovanje nemške vojske se je upočasnilo in se naposled popolnoma ustavilo. Mogočni tanki so obtičali v blatu, vojaki so zmrzovali, preskrba s hrano in z orožjem se je upočasnila. Kakor da že vse to ni bilo dovolj hudo, je sovražnik krenil v protinapad. Sovjetov je bilo iz dneva v dan več, bili so vse bolj divji in odločeni, da okupatorja preženejo ven iz domovine. V najhujšem mrazu je videl prijatelje, ki so umirali z raztrganimi trebui in počenimi lobanjami, videl je potoke krvi, ki so rdečili sneg, in podivjane vzhodnjake, ki so se neizprosno maščevali za vse nasilje Wehrmachta in Waffen-SS. Nasprotnika sta se zapredla v smrtonosen boj, fronta je obstala, vsi tisti, ki so imeli vsaj malo pameti, so začeli spoznavati, da napredovanje ne bo več mogoče in da je edina razumna poteza umik. Toda do umika ni prišlo. Führer je vztrajal, da ohranijo položaje ne glede na vse. Nobena žrtev ni bila prevelika. Morali so se boriti do konca. Paul W. Hoppe je vse manj verjel sanjam o zmagi tretjega rajha in o nadvladi arijske rase. Kljub porajajočim se dvomom je bil odločen, da se bo boril do konca. In tako bi tudi bilo, ko ga ne bi v bitki ob jezeru Ilmen sovražnik ustrelil v nogo. Poškodba je bila dovolj huda, da so ga s prvim transportnim vlakom odpeljali v zaledje. Na srečo se je noga zacelila, in čeprav je bil obsojen na šepanje, je lahko vsaj hodil. Pridobil si je visok čin in obetavno prihodnost v nacistični vojaški birokraciji. Zato pa je v tistih mrzlih mesecih izgubil prav vse ideale.

Do konca je pokadil cigareto. Potem je, kakor da se ne bi zgodilo nič, zapustil stranišče in se pridružil veseli družini v salonu. Smetana častnikov, njihovih žena, ljubic in prisklednikov mu je šla še posebej na živce. Z največjo muko je poslušal nališpane dame, ko so kramljale o novi modi in o tem, kako lepo bi bilo videti Pariz, pa gizdalinske častnike, ki večinoma sploh niso izkusili trdega življenja na fronti, čeprav so se zdaj postavljali z izmišljenimi junaštvii in si tako poskušali pridobiti občudovanje zbrane družbe. Med vsemi temi bleferji je naposled zagledal ženo Charlotte, ki jo je klical kar Lotti, in se na videz neprisiljeno vključil v plitek razgovor.

Tisto noč je slabo spal. Pravzaprav je skoraj vsako noč slabo spal. Bolela ga je noga, ki je še zdaj ponosno kazala grdo brazgotino sovražnikove krogle. Za povrh so ga v nočnih morah preganjali obrazi nešteti ujetnikov, ki so zaradi njegovih ukazov umrli v delovnem taborišču Stutthof. V sanjah je ječal, da on ni izdal teh ukazov, da je bila to volja vodstva, da je on le vojak, ki je izvrševal, kar so mu ukazali, da ni kriv, da obžaluje in tako naprej. Mrtvih to ni pomirilo. Izginili so šele takrat, ko se je prebudil.

Stutthof. Ta prekleti kraj mu ni dal miru. Po tistem, ko si je opomogel od poškodb na fronti, so ga v zameno za junaška dejanja v prvih bojnih vrstah nagradili z dvema odlikovanjema in s položajem vodje delovnega taborišča Stutthof. Ni vedel, ali se je vodstvo iz njega norčevalo ali pa je bila nagrada v obliki taborišča res dobronamerna. Vsekakor je bila nova resničnost ta, da je on, Sturmbannführer Paul W. Hoppe, dvakrat odlikovani poveljnik jurišnega odreda Schutzstaffel, namesto vrnitve na fronto dobil mirno birokratsko službico z dobro plačo in s toplo pisarno. Delovno uspešnost je izkazoval s količino izdelkov, ki so jih vsak dan izdelali ujetniki. Nova služba se mu je priskutila že prvi dan, toda imel je družino, zato je moral vztrajati. V nasprotnem primeru bi se lahko kaj hitro znašel na črni listi častnikov, ki niso izkazovali dovolj goreče privrženosti nacističnemu režimu.

Zjutraj je kot običajno pojedel omleto iz jajc in šunke, ki jo je pripravila hišna gospodinja, prelistal časopis, objel ženo, otrokoma zaželel srečno pot v šolo in v vojaški uniformi stopil do službenega avtomobila, ki ga je že čakal pred hišo. Vsak dan se je vozil iz Danziga v Sztutowo, kjer je stalo taborišče. Teh dolgih voženj je bil do grla sit. Resda bi se lahko z družino preselil v Sztutowo, toda na to možnost ni hotel niti pomisliti, predvsem zato ne, ker je želel otrokoma prihraniti neprijetne prizore in govorice o tem, kaj v resnici počne njun oče.

Usedel se je v usnjeni fotelj v svoji pisarni v prvem nadstropju upravne zgradbe. V sedečem položaju ni zdržal dolgo. Vstal je, stopil prek sobe, se obrnil, šel do okna in se zagledal ven proti stražnim stolpom, proti žičnati ograji, proti barakam in proti stotinam živih okostnjakov, ki so se z zadnjimi močmi vlekli prek velikega taborišča.

Znova ga je mučil nejasen strah. Prvič ga je začutil, ko so začeli izgubljati zagon na Vzhodni fronti. Od takrat se občasnih napadov tega občutka ni mogel več znebiti. Na fronti je bilo enostavneje, kot vojak se je lahko izpovedal svojim bojnim tovarišem in breme je postalo lažje. Na položaju, ki ga je zasedal zdaj, si česa takšnega ni smel privoščiti. Bil je obdan z ovaduhi.

Iz zamišljenosti ga je iztrgalo kričanje stražarjev spodaj. Kričali so na nekega ujetnika, ki se je zvijal po tleh in ni hotel vstati. Eden od vojakov ga je ustrelil. Poveljnik taborišča se zaradi tega ni vznemirjal. Takšni prizori so bili pogosti. Poleg tega je bilo ujetnikov že tako preveč, zato je moral, če je želel ohraniti red in disciplino, spodbujati brutalno politiko in pogoste usmrtitve za najmanjše prestopke. Tudi sicer se mu je zdel strel v glavo glede na alternativne možnosti umiranja prava milost. Precej več jih je umrlo v plinskih celicah ali v krematoriju. In kot vsak civiliziran človek tudi P. W. Hoppe ni odobral zažiganja ljudi, že zato ne, ker mu je bil vonj po zažganem človeškem mesu nadvse zopr.

Ker tisti presneti strah ni popustil, je posegel po edinem zdravilu, ki mu je bilo v teh okoliščinah na voljo. Poklical je stražarja.

Skozi odprta vrata sta v pisarno vstopila dva strumna SS-ovca.
»Herr Kommandant?«

»Pripeljita mi prvega starca, ki vama pride pod roke.«

»Jawohl.« Vojaka sta se obrnila kakor dobro podmazana stroja in z odločnimi koraki stopila novi nalogi naproti.

Nesrečnež, ki sta ga prijela, je bil star Žid, ravno tedaj je pometal tla pred vhodom v upravno poslopje. Ko je izvedel, da ga želi videti poveljnik taborišča, se je skoraj poscal v hlače. Poznal je zgodbe o sprevrženi okrutnosti Sturmbannführerja Paula W. Hoppeja. Govorilo se je, da poveljnike pisarne še noben ujetnik ni zapustil živ. Menda je nesrečnežem rezal jajca, jih silil, da jih pojedjo, čisto na koncu pa jim je prerezal vrat. Nič čudnega, da je bilo starega Žida ob misli na tako grozno usodo presneto strah. Ihtel je kakor otrok in moledoval vojaka, naj mu naklonita milostni strel.

Žal prošnje niso zalegle. Vojaka sta starca prijela in ga odvedla v poveljnikovo pisarno. Tu se je začel odvijati zanimiv prizor.

»Pustita naju sama,« je ukazal poveljnik in vojaka sta brez najmanjšega oklevanja zapustila sobo. Stopil je do vrat in jih zaprl. Pripomnil je: »Zvočno so izolirana, zdaj naju nihče ne more slišati.«

»O Bog!« je zatulil starec, ki je že jasno slutil, kam vse to pelje. Vrgel se je na kolena: »Iz dna duše vas prosim, prizanesite mi z mučenjem.«

Poveljnik se ni zmenil za prošnjo. Brezbrižno je vprašal ujetnika, kako mu je ime.

»Yona.« Revež ni vedel, čemu ga poveljnik sprašuje po imenu in ga ob tem celo vika. Tak skoraj človeški odnos je bil v taboriščnih razmerah skrajno neobičajen.

Še bolj nenavaden je bil nasmešek, ki ga je Sturmbannführer Paul W. Hoppe naklonil Židu. Ujetnik se je začel spraševati, ali vse skupaj niso le čudne sanje.

»Yona,« je prikimal poveljnik. »Zelo primerno ime, zdi se mi, da ste res običali v kitovem trebuhu.« Pomolčal je. »Vas je strah?«

Starec je prikimal: »Da, gospod poveljnik.«

Ta je razumevajoče prikimal, iz žepa potegnil zavoje cigaret in eno ponudil Yoni. »Kadite?«

Revež si ni upal odkloniti. S tresočo roko je vzel cigareto, Sturmbannführer mu jo je celo prižgal, in nekajkrat krepko potegnil. Bal se je, da utegne biti gostoljubnost le del sprevržene igre, ki je še ni razumel.

»Brez skrbi ste lahko, ne bom vas mučil,« mu je zagotovil poveljnik.

Zdaj se je Yoni v srcu prvič prižgalo upanje, da bo morda sobo zapustil živ.

»Vem, kaj govorijo o meni,« je dejal poveljnik. »Govorijo, da sem sadist, da ujetnikom režem jajca, jih silim, da jih pojedjo, potem pa jih ubijem, mar ne?«

Stari Žid je plaho prikimal.

»Vem, vse vem. In povem vam, da mi širjenje takšnih govoric kar ustreza. Tako laže vzdržujem red na tej ladji norcev, in tudi lastni ljudje se me bolj bojijo, kar je dobro. Saj oba veva, da so taboriščni stražarji navadni psi, ki jih moram kot preudaren gospodar držati krepko na povodcu, sicer tvegam, da napadejo še mene.«

Yona je ob teh besedah osupnil. Ni verjel, da prav sliši. Poveljnik taborišča je pred njim kritiziral svoje lastne ljudi.

»Sicer pa je to neizbežno zlo vojne,« je nadaljeval Hoppe. »Bolj me moti tisto tam.« Pokazal je proti temni opečnati gmoti, ki je rasla iz tal nekaj sto metrov proč od taborišča. »Veste, kaj je tisto?«

Seveda je Žid vedel, da je tisto tam čez tovarna mila. Prikimal je.

»To je višek izrojenosti!« je vzkipek Sturmbannführer. »Če ne bi imel svojih otrok, ki jih moram zaščititi, bi tistega prekletega profesorja Spannerja, ki si je izmislil tako pošastno proizvodnjo mila, ubil z lastnimi rokami.« Da so v tovarni mila kot delovno silo uporabljali ujetnike, se mu je zdelo še sprejemljivo. Da so iste ljudi uporabljali tudi kot surovino za izdelavo mila, ki je bilo narejeno iz stopljene človeške masti, pa se mu je zdelo do konca izro-

jeno. Že ob sami misli, da so takšna mila nevede uporabljali njegovi soborci na fronti, se mu je obračal želodec.

»Yona, bojim se, da sva oba ujeta v tem kitu, in če preklete vojne ne bo kmalu konec, bova oba umrla.«

Kritiziranje vojne je bilo nevarno početje, še posebej za nekoga, ki je zasedal opazen položaj v nacistični vojaški mašineriji. Toda Sturmbannführer se ni vznemirjal. Vrata so bila zvočno izolirana, v pisarni razen njega in starega Žida ni bilo nikogar. Bil je na varni strani. Kljub temu je za vsak primer zamenjal temo in Yono vprašal, ali ima otroke.

»Imel sem hčerko,« je pobito odvrnil ujetnik.

Poveljnik taborišča je slutil, da se za pobitostjo skriva žalostna zgodba. »Kaj se je zgodilo z vašo hčerko?«

Starec je lahko le upal, da se njegov ječar ne poigrava z njim. Sicer pa je bilo vseeno. Njegovo življenje je bilo v Nemčevih rokah. Pojasnil je, da je hči umrla med rasno čistko v Varšavi.

P. W. Hoppe je razumevajoče prikimal. Vedel je, kaj to pomeni. Še predobro je poznal umazano resničnost takšnih čistk. V dolgotletni vojaški karieri si je tudi sam več kot enkrat umazal roke s krvjo nedolžnih civilistov. Svojčas, ko so se skupaj z Wehrmachtom prebijali na vzhod, je moral po ukazih vrhovnega poveljstva sistematično očiščevati osvojena mesta. Očiščevanje je bilo usmerjeno predvsem proti Židom in opaznejšim boljševikom. Pomenilo je dvoje, smrt na licu mesta ali deportacijo v taborišča, ki se je skoraj vedno končala s smrtjo. Rezultat je bil torej enak. Je pa res, da Sturmbannführer P. W. Hoppe tako ostrih ukrepov nikdar ni odobral, prav nasprotno, če se je le dalo, se jim je skušal izogniti. Nekaj je bilo pobijanje oboroženih vojakov na bojnem polju, drugo pa iztrebljanje civilnega prebivalstva. To je kvarno vplivalo na njegovo samopodobo arijskega junaka. Toda ukazi so bili pač ukazi, in čeprav se z njimi pogosto ni strinjal, jih je moral izvrševati. Se je pa zato na vso moč trudil, da je ostal pri teh krvavih opravilih čim bolj profesionalen. Ni dopuščal nepotrebnega mučenja, poleg tega je samovoljno izživljanje s strani podrejenih vojakov vselej

strogo kaznoval. Če je bilo le mogoče, je ubijal s streljanjem. To je bilo hitro, učinkovito in za žrtve ne preveč boleče. Tako se je vsaj tolažil.

»Pravite, da je vaša hči umrla v čistki?«

»Da.«

»Kaj točno se je zgodilo?« Poznal je vse različice teh zloglasnih čistk.

»Vojaki so celo noč vdiral v stanovanja. Iskali so Žide. Moške so pobili, ženske posilili, če so imele srečo, so ostale žive.«

»Nadaljujte.«

»Tudi v moje stanovanje so vdrl. Poskusil sem zaščititi hčer, a so me zbili na tla. Bil sem pri zavesti, videl sem, kako so jo izmenično posiljevali in ji na koncu prerezali vrat.« Glas mu je drhtel. »Po tistem so isto storili še moji vnukinji. Stara je bila trinajst let.« Zlomil se je. Pod težo groznih spominov je zajokal kakor otrok.

Sturmabführer se je obrnil proti oknu. Takšne zgodbe niti njega niso pustile ravnodušnega in v drugačnih časih bi se morda tudi sam zjokal. Toda bila je vojna, bil je del elitne Schutzstaffel, zapovedano je bilo, da ne pokaže čustev, zlasti ko je šlo za Žide. Z močjo volje je ohranil negiben obraz. »Rekli ste, da so pobili vse moške. Vam so prizanesli. Kako to?«

Yona se je vsaj za silo spravil k sebi. »Bil sem znan pianist, poveljnik odreda, ki je vdiral v stanovanja, se je želel naučiti igrati klavir, zato je vojakom ukazal, naj me ne ubijejo.«

»Romantična duša, ta poveljnik,« je grenko pripomnil Hoppe. »Potreboval je učitelja klavirja, mar ne?«

Žid je prikimal.

»Ste ga naučili igrati?«

»Ne. Nisem mogel. Po vsem tem, kar so storili, enostavno nisem mogel. Želel sem umreti.« Starec je pojasnil, da je poveljnik odreda ob njegovi zavrnitvi pobesnel.

»Vendar vas ni ustrelil?«

»Ne. S kopitom puške mi je polomil prste na rokah, da nikdar več ne bi mogel igrati klavirja, potem me je deportiral v to taborišče.«

Poveljnik taborišča je po tej žalostni izpovedi ujetniku pojasnil, da na začetku vojne sploh ni vedel, kaj vojna v resnici pomeni. »Takrat sem verjel v junaške vrline, v čast, v pogum, v velika dela.« Odkimal je. »Kako naiven sem bil. Kasneje sem temeljito spoznal vso umazano resničnost, ki sodi zraven. Sistematično pobijanje civilistov, podivjano bombardiranje mest, neizprosno klanje v ledenih pustinjah, boj za cilje, v katere nihče več ni verjel.« Zavzdihnil je. »In zdaj to prekleto taborišče. Vse skupaj je navadna klavnica in jaz moram igrati mesarja v njej.«

Žid se je nepričakovani izpovedi čudil. Še nikdar prej ni slišal, da bi častnik elitne Schutzstaffel govoril takšne reči, in to v času, ki je bil zaradi nedavnega Stauffenbergovega poskusa atentata na Hitlerja še posebej nevaren. Še bolj ga je presenetilo, ker se mu je zdelo, da v poveljnikovih očeh vidi sled sočutja. Za trenutek je celo pomislil, da je ta jekleni mož, ki je veljal za neizprosne sadista, v resnici popolnoma običajen človek, ki so ga razmere prisilile, da je počel, kar je pač počel.

Poveljniku taborišča je bilo v resnici težko pri srcu, ker je postal del krvave mašinerije, ki je vse visoke ideale prihodnosti preoblikovala v izrojene karikature sedanjosti. Zato pa je ob pogovoru z ujetnikom vsaj tisti grozni strah za trenutek popustil. Pomislil je, da se tako počutijo grešniki po spovedi. To, kar se je zgodilo zdaj, je bilo podobno, le da je vlogo krščanskega duhovnika prevzel židovski jetnik.

»Veste,« je pripomnil Sturmbannführer, »v kakšnem drugem življenju bi morda postala še prijatelja.« Starec ga je začudeno pogledal. Pogovor se je razvijal v nepričakovano smer, zato pri najboljši volji ni vedel, kako se bo vse to končalo. Vedel je samo to, da se, če si Žid in za povrh še v taborišču, skoraj nikoli ne konča dobro.

»Res obžalujem,« je pripomnil poveljnik, »da sva se srečala v tako groznih okoliščinah.«

»Tudi jaz obžalujem,« je pritrdil Yona.

»Moral bi se vam zahvaliti.«

»Zahvaliti?« se je začudil starec.

»Ja,« je prikimal Hoppem, »nehote ste mi naredili uslugo, ker ste me poslušali in ker sem vas tudi jaz lahko poslušal.«

Židu ni bilo nič več jasno. »Ne razumem.«

»Spovedal sem se vam,« je priznal poveljnik taborišča.

»Zakaj ravno meni?« se je začudil Yona.

»Ker ste stari.« Za trenutek je nastala tišina. »Vedno izberem stare ljudi.«

Šele zdaj je Židu postalo jasno, kam meri poveljnik.

»In zaupal sem se vam, ker vem, da bo vsebina tega pogovora ostala med nama.«

»Bo, prisežem, bo,« je vneto prikimal starec, ki je že slutil, da iz sobe res ne bo odšel živ.

»Vem,« je utrujeno odvrnil poveljnik in starca ustrelil v srce. Sturmbannführer Paul W. Hoppe je z desno roko, ki je komaj opazno drhtela, pospravil walther P38 v tok in si prižgal cigareto.

David Bedrač

Hitro

Srce se ni umirilo, nasprotno, tolklo je kot pobesnelo kladivo, kot drozg za rebri, ki se želi prekljuvati na plan. Hitro se je spustil po stopnicah iz četrtega nadstropja. Hitro je prestopal kar po dve stopnici in hitro je bil pri vhodnih vratih. Pogledal je na uro. Še dvajset minut. Prehiter bo, si je mislil, a vreme v njegovih prsih je napovedovalo nekaj difuznega, kot bi se nahajal med orjaškimi peščenimi sunki in deročimi vodami, ki poplavijo polovico duše in sveta. Hitro je pohlastal za zrakom, si obrisal potno čelo, pri tem pa podrgnil še po njem razmetano zaporedje rdečih mozoljev. Hitro je šel: mimo železniške postaje, pod zapornicami, skozi park, na koncu parka se je napotil po ozki ulici, zatem je zavil levo, nazadnje še desno.

Potem se je ustavil. Kolena so se mu zmehčala v puding, porojen iz čistega človeškega strahu. Roke so se mu tresle, v želodec se mu je prikradla misel o krču. Dihal je kot umirajoč signal, kot pojemajoč veter, ki piha zadnje centimetre svojega obstoja. Gledal je vsak avto, ki se je peljal mimo. Gledal je vanje, da bi ga zaznal.

Pa je vstopil v gostilno. Zdaj se mu je duša upognila, kot bi bilo nekaj hudo narobe. Prostor je bil prazen, le natarica se je sprehajala po vsej širini in dolžini. Rekla je zdolgočasen dober dan in popravila še dva stola, ki sta nemarno kvarila vtis v ravno vrsto zloženega pohištva.

»Kaj je kdo tu?« je vprašal, da se je natarica nasmehnila.

»Seveda je! Saj ni vedno tako prazno ... ali kaj misliš? Boš kaj spil?« je vprašala naposled in ga poskenirala s pogledom – od še vedno rahlo blatnih čevljev do potnega čela, kjer so se gostile

znojne kapljice. Vmes se je za nekaj sekund ustavila na njegovem srčnem delu. Morda je slutila strah, ki ga je nosil v sebi. Kot vrč, napolnjen z dimom grozljivega strahu, ki se je zdaj kadil po vsej gostilni.

»Nič za zdaj,« je odvrnil in se hitro odpravil na stranišče, od koder je že navzven zaudarjalo po čistilih. Vstopil je. Voda je curljala iz stare pipe, že zdavnaj potrebne popravila. Še isti hip so se odprla ena od vrat, postavljenih v vrsto. Odpiranju je sledil vonj po dreku. V gmoti pričakovanja, strahu in vonja v drekastem oblaku sta obstala. Hipoma se mu je zvrtilo v glavi. Onemu drugemu pa se je nasmeh razlezel od enega do drugega ušesa.

»Blaž?« je vprašal moški.

Štel jih je kakih petinpetdeset. Bil je visok in sivolas. Nosil je obrabljeno suknjo, pivski trebuh pa je izdajal precejšnjo telesno zanemarjenost. Takšen je bil tudi sicer. Popackan po kavbojkah, ki že dolgo niso bile oprane. Tudi po suknji so bili madeži, ostanki preteklega časa in poti.

»Blaž?« je vprašal še enkrat.

Moški se mu je zdel odvraten. Da bi ga objel po petindvajsetih letih, mu še na pamet ni prišlo, da bi mu segel v roko, tudi ne. Takrat se je spomnil, kaj si je govoril nekoč, ko je sedel za pisalno mizo in risal njegov obraz, obraz očeta, ki je njega in mater zapustil takoj po rojstvu.

»Blaž, bova sedla pa kakšno rekla? Blažek ...« se je smejal Blažev doslej še nikoli videni očka.

In če je bil Blaž prej vznemirjen in prestrašen, ga je sedaj napadel gnev. Prej mrzle roke so se mu pričele ogrevati, srce je še vedno razbijalo med pretesnimi rebri.

»Hej, nisi srečen, da vidiš svojega fotra?« se je še bolj zarežal stari in ga prijel z roko, ki si je po opravljanju potrebe ni umil.

»Kaj je? A roke mi ne boš dal? Se ti gabim, ha? Hahaha, mam pa čistega sinka!«

Izstopila sta iz stranišča, kamor je skozi priprta vrata tipala natakaraica z ušesi in delčkom oči.

»Kaj bosta?« je vprašala, kot bi ne imela pri vsem skupaj prav nič, kot bi malo poprej ne prisluškovala.

Sedla sta. Blaž je naročil kavo, stari pa pivo. Gostilna je bila še vedno prazna. Zunaj je sijalo sonce. Noter je prihajal zvok avtomobilov, ki so vozili mimo. Blaža je prijelo, da bi odšel.

To je torej moj oče ... Grd, star, umazan, še rok si ni umil, pa je sral. En tak zanemarjen klošar! Kaj vse sem mislil, da je moj oče: astronaut, ki hodi po tujih planetih, filmski igralec ... da je mogoče politik, da je bogat ... Mama je rekla, da je bil lep moški. Sem pa kasneje izvedel, da je nategnil pol mesta žensk in da je popival kot svinja. Da pa je zdaj tak ... rdečeličen, naguban, umazan ogabnež. Fuj!

»Blaž, zakaj me grdo gledaš?« ga je vprašal, se naslonil na mizo in približal obraz Blaževemu, da so se predstavili njegovi gnili zobje in je mednju padla smrdljiva sapa njegovih ust. »Ti ni povedala?«

Vprašanje je zmotila natakara. Pred Blaža je dala skodelico s kavo, pred očeta je postavila pivo in kozarec. Na sredo je položila pepelnik. Vse je delala tako počasi, da je bilo očitno, da spet vleče na ušesa. Pri tem je malo pozibala z orjaškimi boki in si že tako premajhno majico nategnila preko valov mesa, ki so ji padali okrog trebuha.

To je moj sin? Vedno sem mislil, da bo, ko ga bom enkrat srečal, postaven vojak. Ali pa pilot. Senca pilota je! Nič moškega ni v njem. Saj – kaj pa sem pričakoval?! Zavozila ga je!

»Kako ti je sploh ime? Si res Fared?« je zdaj vprašal Blaž.

Skodelice pred seboj se še dotaknil ni. S prsti je nemirno praskal po njenem ročaju.

»Mhm. Ti je povedala, ne?« je rekel, dvignil steklenico piva in si natočil. Potem je na hitro popil polovico kozarca. Ko je kozarec odložil, je imel okrog ust perverzno nabrano peno. Zdaj šele je Blaž opazil ogabne popokane žilice po nosu svojega očeta.

Kako se mi gabi! Kakšnega fotra imam. Fuj! Bolje bi bilo, da ga nikoli ne bi videl!

»Blaž ... Kaj ti je rekla o meni? Je grdo govorila o meni?«

»Rekla je, da si šel ... ko sem se rodil ...«

»Ti je povedala, da me je nagnala?!«

»Ne.«

»Vidiš ... Blaž, pozabiva na vse, kar je bilo!«

»Pozabiva?! Petindvajset let te ni nič zanimalo o meni! Ali sem živ! Ali sem mrtev ... nič ...«

»Blaž ...«

»... nisi se vprašal, ali imam kaj jesti, ali imam kje spati. Ni te zanimalo, kaj se dogaja z mano. Ali hodim v šolo ali ne!«

»Blažek ...«

»Ne kliči me tako!«

»Blažek ...«

»Rekel sem, da me ne kliči tako, prasec smrdljivi!«

Fared se je nagnil nazaj in se cinično nasmehnil. Blaž je vstal. Pest se mu je samodejno zrasla v stisnjen cvet prstov, ki so merili proti očetu.

»Udaril me boš?« je vprašal Fared in se spet zarežal, kot bi ga ne motilo, da ima skoraj vse zobe gnile. »Daj, usedi se, mali! Pa se pomiri ...«

Blaž je šel do šanka, k natararici, da bi poravnal račun.

»Samo moj del. Samo kavo ...« je rekel.

»Pa pizda ti materina,« je zarobantil Fared, »da mi ne moreš enega piva privoščiti! Glej, kakega sinka imam!«

»Fared, žal mi je, da sem te videl. Gnusiš se mi! Ne želim te več videti! Nikoli!«

»Ajej! Si mi ti neka pičkica! Sem mislil, da imam sina vojaka! Pilota! Ne pa študenta, ki bere knjige in bo socialni delavec. Hehehe! Res te je zavozila, baba ...«

Blaž se je obrnil in z vso silo zalučal kovance v starega. Ta je zakričal, se prijel za obraz, kamor so mu prileteli, da se je videlo zanemarjene roke in nohte, polne pretekle svinjarije. Blaž še ni odnehal. Zakadil se je v Fareda in ga podrl po tleh. Natararica je najprej zacvilila, potem pa stekla kot srna, ki ji bodo izrezali srce iz telesa. Potem je s tresočimi rokami poklicala policijo.

Blaž je ni slišal. Sploh ni razmišljal, v kaj se je spustil. Iz njega se je sprostilo petindvajset let elektrike, vse razočaranje, ure sprashevanja, trpljenja, samote, občutkov zapuščenosti ... Udaril ga je, naravnost po ustih, da se je staremu ulila kri iz ustnic.

»Blažek ... Pa nisi takšen mehkužec, kot sem mislil,« je rekel cinično in udaril Blaža z vso silo nazaj, da ga je odneslo po gostilni. »Jebenti, šmrkavec! Da pridem, ker sem brez denarja in sem te mislil prositi, da bi mi kaj posodil. Potem pa to ... Potem pa vidim, kakega pizdeka od sina imam!«

Ob teh besedah je Blaž vstal, Fareda podrl po tleh in ga s steklenico še neizpitega piva tako udaril po čelu, da je to na polno zazevalo. Iz nastale razpoke je brizgala sveža kri in staremu postopoma zalivala zanemarjeni obraz. Natararica si je z grozo pokrila usta, Blaž pa je stal nad očetovo pojemajočo podobo, zmagoslavno in na videz povsem umirjeno. V rokah mu je ostala polovica počene pivske steklenice ...

»Veš kako je bilo poslušati ljudi, ko so šepetali za mano: Ta je ... tisti brez očeta. Veš kako je bilo prenašati sošolce, ki so se norčevali, kje imam ateka. Kako mi je bilo, ko sem te iskal, sanjaril o tebi, kakšen si, od kod boš prišel, se mi opravičil, mi povedal kakšen pameten razlog, zakaj si me zapustil, me objel in rekel, da si me imel rad, nekje, v vzporednem času. Veš kako je bilo, ko me je nekdo vprašal, ali je očka mrtev, ali se je obesil ali kaj. Ali sem bil brezmadežno spočet. Ali ko mi je soseda rekla, da sem pregnal očeta. Koli-kokrat sem se spomnil na tvojo senco, na votlino brez izraza, na prazni polivinil obraza in telesa, ker nisem vedel, kakšen si v resnici ... ti – stari, pokvarjeni, ogabni, umazani, gnilozobi cepec!«

Pri vsaki od zadnjih šestih besed je ostro polovico steklenice zarinil globlje v Faredovo telo, ki ga je tresla elektrika bolečine. Natararica je krožila kot jastreb in se držala za glavo. V tistem trenutku bi izgubila zavest, če ne bi vstopila policija in Blaža podrla po tleh.

»To ni moj oče! To ni moj oče! To ni moj oče!« je ponavljal, ko so mu roke hitro zvili za hrbet in mu hitro nataknili lisice.

Potem je glavo spustil k tlom in slišal, kako se tla povezujejo s stropom. Neka skrivnostna govorica je potekala med njima, neki temni impulzi so šli preko prostora in ceste, po kateri so Blaža odpeljali v zapor.

Slavo Šerc

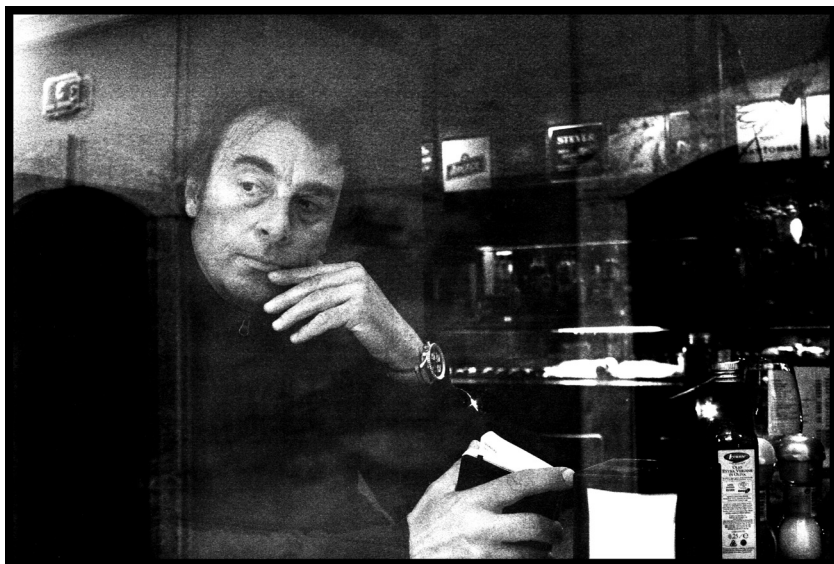

Foto: MOJCA PIŠEK

Včasih se mi knjiga kar ponudi, včasih jo moram najti

Slovenist in komparativist **Slavo Šerc** (1959, Maribor) je znan predvsem kot prevajalec nemškega leposlovja in kot neumoren literarni posrednik med slovenskim in nemškim govornim prostorom. Kot rad poudari, je že v osnovnošolskih letih zagnano telovadil v mariborskem Sokolskem domu, v gimnazijskih časih na III. gimnaziji Maribor pa je igral košarko, namizni tenis in odbojko, se ukvarjal s fotografijo in začel odkrivati literaturo. Slednje zanj sicer ni bilo pogubno, vsekakor pa usodno za morebitno športno kariero. Že v študentskih letih je začel v *Sodobnosti*, *Dialogih* in *Delu* objavljati prve recenzije in kratke eseje. Po študiju je odšel v Nemčijo, sprva v Hamburg, trenutno pa je v Regensburgu, kjer poučuje slovenščino in se ukvarja s prevajanjem tako leposlovja kot tudi strokovnih besedil. Doslej je prevedel okrog 35 leposlovnih in filozofskih del in v slovenščino »presejal« več kot 100 avtorjev ter napisal približno toliko prispevkov, esejev in kolumn o nemški književnosti in literaturi nasploh. Med drugim sta v njegovem prevodu prvič knjižno izšli poznejši nobelovki Elfriede Jelinek in Herta Müller. Napisal je tudi dve esejistični knjigi o nemški književnosti, *Nemška književnost danes* (LUD Literatura, 1996) in *In potem je padel zid* (LUD Literatura, 2010).

Literatura: *Po izobrazbi si slovenist in komparativist. Kaj te je peljalo v Nemčijo, kjer že dolga leta službuješ kot lektor slovenskega jezika?*

Šerc: Po diplomi na Filozofski fakulteti sem se odločil, da bom študij nadaljeval na Univerzi v Hamburgu. Šlo mi je za nemščino, ob tem sem vpisal še podiplomski študij in si izbral temo ekspresionizma in njegovih odmevov v slovenski literaturi. Zgodilo se je, da je potem iz podobne teme doktoriral Lado Kralj, meni so se pa dogajale najrazličnejše reči, in zdelo se mi je, da se ne bom tako kmalu vrnil v takratno Jugoslavijo. Vedel sem, da bi imel z doktoratom odprte možnosti za kakšno akademsko kariero, vendar je bilo želje po njej vedno manj. Ob drugi kulturi, drugi mentaliteti sem nekako zorel ali pa imel vsaj občutek, da mi ta »šola življenja« veliko daje. Skratka, zdelo se mi je, da se mi dejansko dogaja »življenje«.

Literatura: *In to »življenje« se ti je zgodilo najprej v Hamburgu ...*

Šerc: Hamburg je bil v primerjavi z Mariborom in Ljubljano zares »pravi svet«, čeprav so ga reklamni slogani označevali za »Tor zur Welt« – »Vrata v svet« – seveda zaradi pristanišča. Spomnim se, da sem takrat na Katedri za sociologijo Hamburške univerze sodeloval pri študiji o integraciji tujcev. Dobil sem vprašalnik in naslove ter se podal k družinam, ki so prišle iz takratne Jugoslavije. Spraševal sem jih, s kom se družijo v prostem času, kakšne jedi kuhajo, kaj berejo, kateri so njihovi najljubši televizijski programi in podobne reči, na osnovi katerih bi bilo potem mogoče oceniti, kako (močno) so integrirani v nemško družbo. Dobro se še spomnim, kako različno sem bil sprejet. Nekateri so bili zelo skeptični in niso hoteli povedati ničesar in so me kar odslovili, spet drugi so me prijazno povabili v stanovanje, tretji so rekli, da lahko pridem na kavo, a da naj si ničesar ne zapisujem in sprašujem. Čeprav so mi potem zaupali še veliko več, kot pa samo tisto, kar je bilo v vprašalniku, sem začutil, da je prevladovala skepsa. Nekateri so celo mislili, da jih zasleduje kak organ Udbe. Ta stanovanja so bila predvsem v mestni četrti St. Georg za glavno železniško postajo, kjer je bilo eno od središč prostitucije, ob zloglasnem St. Pauliju. Če sem okrog poldneva hodil po Lange Reihe, sem lahko videl, kako so napol gole lepotice iz pekarn ravno nosile sveže žemljice in rogljičke, spet druge pa so že sedele ob oknih in čakale na stranke.

Literatura: *Te je torej v »krasnem novem svetu« privlačil predvsem ta specifični hamburški »milje«?*

Šerc: Moram reči, da me je »milje« zelo zanimal, zdelo se mi je, da želim izvedeti, zakaj se te mlade in lepe ženske prodajajo. Vendar komunikacija z njimi ni bila mogoča, sploh pa ne kakšna debata, razen poslovnih dogovorov, seveda. Tu se mi je prvič razblinila teza, da se ženske raje pogovarjajo kot seksajo – če se malo

pošalim. Seveda ni šlo niti za eno niti za drugo, temveč le za biznis. Ni se ujemalo z mojo predstavo o tem, kaj naj bi počela ženska in moški ... – Seveda pa me je razen miljeja zanimalo tudi vse drugo: rad sem zahajal v kitajske restavracije in se učil jesti s palčkami, bral filozofske in druge knjige. Predvsem Sloterdijk je s svojo *Kritiko ciničnega uma* poskrbel za razprave, in njegova knjiga je postala prava filozofska uspešnica. Knjigo sem pozneje tudi prevedel. In nasploh veliko bral, po študiju sem imel za to veliko časa. In zdelo se mi je, da branje lahko pomiri dušo.

Čeprav je zame Hamburg še vedno najlepše mesto v Nemčiji, sem se preselil na Bavarsko in poučeval slovenščino na Univerzi v Regensburgu, potem pa še deset let v Münchnu. Ob tem sem prevajal tudi strokovna besedila za zavarovalnico in kasneje pripravljaval Konvencijo o socialnem sporazumu med Nemčijo in Slovenijo. V času osamosvojitve in še v naslednjih letih je bilo zanimanje za slovenščino veliko, kot da bi se rodil kak nov jezik. Povprečni Nemci seveda niso vedeli, da so v Jugoslaviji obstajale različne republike in tudi trije uradni jeziki. Zanje je bilo vse »jugoslovanščina«, *Jugoslavisch*, s čimer so mislili srbohrvaščino.

Literatura: *Ves čas pa si redno objavljaval kolumne v Književnih listih in pisal za druge medije, poročal si z velikih festivalov (kot je recimo Solothurn v Švici) in literarnih srečanj, intervjuval si znane avtorje in avtorice, s katerimi gojiš tudi osebne stike. Ali ti je kdo po človeški plati še posebej blizu?*

Šerc: Svoj prostovoljni eksil sem moral nekako osmisлити. In to s tem, da sem postal nekakšen literarni posrednik – v Sloveniji sem pisal o nemški literaturi, v Nemčiji pa predstavljal slovenske avtorje.

Res je, da se z nekaterimi avtorji zbližaš, pravzaprav je to tudi nujno, da lahko knjigo ali roman dobro prevedeš. In ob tem se včasih razvije tudi prav oseben, prijateljski stik. Nekatere sem imel priložnost spoznavati tudi čisto zasebno, na kakšnem pikniku, ne

samo na literarnih ali prevajalskih delavnicah. Zelo blizu mi je na primer Sven Regener, pevec in vodja legendarne skupine Element of Crime. Čeprav je s svojo trilogijo in še posebej s svojim romanom *Gospod Lehmann*, po katerem je bil posnet celo film, doživel velikanski uspeh, mi je ob neki priložnosti rekel, da je predvsem glasbenik, in ne pisatelj, čeprav je doživel z literaturo velikanski uspeh in dosegajo njegovi romani milijonske naklade ... In to njegovo skromnost sem zelo občudoval, prav tako tudi »orientalsko prisrčnost« Feriduna Zaimogluja ... Zanimivo pri njem je, da ne uporablja računalnika, nima elektronskega naslova, zato je bila komunikacija z njim precej težka. Spominjam se, kako sem čakal poštarja, da bi mi prinesel njegovo zgodbo, ki jo je pisal za »Pole-tje v zgodbi« časnika *Delo* ... Zaimoglu namreč za svoje pisanje uporablja pisalni stroj znamke Olivetti. Zaradi strahu, da morda čez nekaj let ne bo več na voljo trakov, je pokupil vse zaloge, ki jih je še staknil. Shranjene so v dveh kovčkih, in upa, da bodo zado-stovale do konca njegove pisateljske kariere. Pravi, da bi bil, če bi pisal z računalnikom, preveč »klepetav«, da raje vse dvakrat pre-misli, preden kaj spravi na papir oziroma pisalni stroj. Lektoriranje njegovih del je precej zamudno, saj morajo na založbi vse naknad-no spraviti še v elektronsko obliko. Njegov urednik mi je povedal, da je to absolutna izjema, da bi vsem drugim takšno obliko pre-povedali, pri njem jo pač tolerirajo, ker je uveljavljen in mu verja-mejo, da lahko piše in ustvarja samo na ta način ... Njegov roman *Leyla* je od mojih prevodov najbolj bran. Na splošno pa moram reči, da so knjige običajno bolj zanimive od svojih avtorjev. Včasih pomislim, da bi bilo bolje, da pisatelja ali pisateljice ne bi spoznal, da se z njim/njo ne bi pogovarjal, ker potem tega razočaranja ne bi bilo.

Literatura: *Če preideva na strokovno plat tvojega ustvarjanja, slo-vensko javnost preko svojih prevodov in spisov seznanjaš predvsem z ak-tualnim dogajanjem na nemški literarni sceni. V knjigah Nemška knji-ževnost danes (1996) in In potem je padel zid (2010) se ukvarjaš*

predvsem z nemško književnostjo zadnjih nekaj desetletij. Govoriš o dveh »nemških mitih« – o študentskem gibanju in padcu Berlinskega zidu kot o dveh pomembnih mejnikih po drugi svetovni vojni. Zakaj ta datuma kljub temu imenuješ »mita« in kakšno literarno polje se odpira med tema dvema zgodovinskima dogodkoma?

Šerc: No, mislim, da je bilo študentsko gibanje v Nemčiji zelo pomembno, z njim je prišlo do nekakšne družbene »katarze«. Mlada generacija se je spraševala, kako je bilo mogoče, da sta se zgodila holokavst in nacizem. V resnici je šlo za upor proti staršem. Dramatik Franz Xaver Kroetz je to opisal takole: Očetu kot nekdanjemu nacistu bi se lahko maščeval le tako, da bi postal homoseksualec ali pa komunist. Ker prvo ni bilo mogoče, je postal levičar ...

Rekel bi takole: So trenutki, ko življenje samo po sebi postane dogodek, ko se posamezne biografije pač povežejo z zgodovino ali zgodovinskimi dogodki. In takšna dogodka v nemški zgodovini sta zagotovo letnici 1968 in 1989. Pomembno sta zaznamovali nemško in tudi širšo evropsko in svetovno zgodovino, saj nista vezani le na nemški prostor. Študentsko gibanje je bilo svetovni fenomen, vendar na vsakem koncu z drugačnim predznakom. V ZDA je bilo nasilje tabu, negativen zgled je bil Ku Kluxsklan. Skoraj nobenih nemirov ni bilo na Nizozemskem, pač pa so se ti vrstili v Parizu, Tokiu in Berkeleyju. Nasploh je mogoče trditi, da ima letnica 1968 simbolni pomen. Z njo pomislimo na mladost in mladino, ki je hotela živeti brez svojih (z vojno) obremenjenih staršev, se vzgajati sama, pomislimo na praško pomlad, na Vietnam, na hipijevsko parolo *Make love, not war*, na dolge lase in kratka krila, brade in kavbojke, na Godardove filme, na moto Jima Morrisona *We want the world and we want it now*. Ob tem še na seksualno revolucijo in svobodno ljubezen (brez aidsa!), na Rolling Stone in Beatle, na Mao Zedonga, Che Guevaro in Castra. Na eksistenencializem in Alberta Camusa, še posebej na njegov roman *Tujec*. In zaradi vsega tega sem prepričan, da je študentsko gibanje

(po)ostalo mit. Živi povsod in za vsakogar. Podobno, vendar vsakokrat drugačno.

Jasno je, da se mora nekaj takega, kar imam za mit, nujno odražati tudi v literaturi. O študentskem gibanju so v Nemčiji literarna dela napisali Gerd Fuchs, Peter Hensch, Peter-Paul Zahl, Roland Lang. V kolektivni zavesti sta ostali delo Uweja Timma *Heißer Sommer (Vroče poletje, 1974)* in roman Petra Schneiderja *Lenz (1978)*. Pomemben prispevek z literarnega stališča je vnovič prispeval Uwe Timm, ki je leta 2005 objavil roman esej z naslovom *Der Freund und der Fremde (Priatelj in tujec)*, v katerem se spominja svojega mladostnega prijatelja Benna Ohnesorga s kolegija v Braunschweigu, kjer sta oba opravila maturo. Benna Ohnesorga so 2. junija 1967 na demonstracijah proti perzijskemu šahu Rezi Pahlaviju ustrelili. Fotografija na tleh ležečega in krvavečega Benna v rokah študentke Friederike H. je obšla svet in se prav tako spremenila v mit in simbol za celotno študentsko gibanje.

Literatura: *Kako je torej s padcem Berlinskega zidu? Gre za kakšne vzporednice?*

Šerc: No, pri padcu Berlinskega zidu je stvar nekoliko drugačna v tem smislu, da gre tu za povsem določen datum: Berlinski zid je padel 9. novembra 1989 – to je dejstvo in tu ne more biti nobenega dvoma. In pri tem datumu imamo pred sabo tudi ustrezno sliko: na zidu stoječi ljudje praznujejo, morda celo plešejo in se veselijo. Poruši se meja, pride do spremembe družbenega sistema z vsemi njenimi posledicami za delavski razred. Tu mislim tudi na dejstvo, da zdaj ni več dveh družbenih sistemov, ki bi drug drugemu nekoliko konkurirala, zaradi česar – poenostavljeno – bi imeli korist tudi delavci, predvsem na Zahodu. Vsi vemo, da se je po tem letu veliko stvari obrnilo na slabše, da so denimo finančni sistemi ponoreli ... In iz zgodovine je znano, da literatura rada uporablja motive in tematike, ki izhajajo iz takšnih korenitih družbenih sprememb. Na prvi pogled se zdi, da so romani, ki so

nastali v tem kontekstu, umetniško popolnejši in pomembnejši, morda tudi zanimivejši. Tu mislim na imena, kot so Thomas Brunsig, Ingo Schulze, Sven Regener, Reinhard Irgl, Angela Kraus, Thomas Rosenlöchner, Thomas Hettche in drugi. Vendar pa želja in tendenca, da bi z literaturo spreminjali svet, ni najboljši pogoj za nastanek dobre literature. Zato pri teh delih seveda ni vse čista izvirna voda, kar priteka na dan.

Literatura: *Zadnja leta se intenzivno ukvarjaš tudi z izjemnim švicarskim avtorjem Robertom Walserjem, ki ga vzporejajo s Franzem Kafko. Literarna veda je Roberta Walserja šele v zadnjem času rehabilitirala in nekako potegnila iz pozabe. Slovenci smo prve prevode Walserjevih del dobili v devetdesetih letih. Zdaj pa se mi zdi, da se dogaja prava »walseromanija«. Kaj misliš, zakaj se je to zgodilo? Kako si sam našel pot do Walserja, glede na to, da je precej drugačen od avtorjev, ki jih sicer prevajaš?*

Šerc: Začelo se je tako, da je Niko Grafenauer predlagal, da bi prevedli Walserjevega *Roparja*, ker naj bi (vsaj po naslovu) lepo ustrežal naši postsocialistični tranziciji. Seveda je bila to le pikra oznaka naše sodobne situacije, z Walserjem to ni imelo nobene zveze. Prevajali smo ga zaradi njegove genialnosti, zaradi njegovega svojevrstnega jezika. Skratka, bil je velik izziv. Dotlej pa Walser sploh ni bil ustrezno predstavljen kot pisec kratkih zgodb, zato sva z urednikom LUD Šerpa Primožem Čučnikom sklenila, da bova to vrzel zapolnila. Projekt še ni zaključen.

No, Walserja so po evropskih literaturah in Južni Ameriki začeli prevajati predvsem ob koncu 20. stoletja. Leta 1960 je izšla prva disertacija o njem, sledile so še mnoge druge, kot tudi simpoziji in konference. Robert Walser je po Gottfriedu Kellerju zagotovo najpomembnejši švicarski pisatelj nasploh, njegov ustvarjalni opus je že po obsegu komajda predstavljen, čeprav je zadnjih trideset let preživel v psihiatrični bolnišnici v Herisauu v kantonu Appenzell, kjer ni več pisal.

Razlogi, zakaj je bil odkrit tako pozno, so najbrž raznovrstni. Zagotovo je bil Walser »pred svojim časom«, podobno kot Kafka. Je pa konec šestdesetih let pri ženevski založbi Kossodo izšlo njegovo zbrano delo, ki ga je uredil Jochen Greven in ki je naredilo močan vtis tudi na germaniste – na Emila Staigerja, Petra von Matta in druge. In zase so ga odkrili avtorji, ki pri njem odkrivajo bolj formalne reči kot napeto in zanimivo zgodbo – torej v njem odkrivajo blišč in bedo lastnega početja. Nekaterim »normalnim bralcem« se zdijo njegova dela dolgočasna, brez globine, meščanske omike in pomembnosti, spet druga skupina bralcev pa je zaradi jezikovnega artizma nad njimi tako zelo navdušena, da ga naravnost obožujejo. Mednje spadam tudi sam.

Literatura: Ob oznaki »nemška književnost« moramo zajeti najširši kontekst – prevajaš namreč tudi nemško govoreče švicarske avtorje in Avstrijce, česar sva se posredno že dotaknila. Katera od teh literatur je trenutno najmočnejša? Kakšne so razlike in podobnosti med temi tremi kulturno-literarnimi prostori?

Šerc: Po vojni so bili predvsem švicarski avtorji tisti, ki so imeli na nemškem področju največ uspeha. Tu mislim predvsem na Frischa in Dürrenmatta, ki sta prihajala iz nevtralne Švice in nista bila obremenjena z nacizmom. Tudi sicer je švicarska literatura vse do danes izredno močna, predvsem cenim avtorje, kot so Adolf Muschg, Peter Bichsel, Thomas Hürlimann, Urs Widmer, Markus Werner in Peter Stamm. Od Avstrijcev je ob Bernhardu treba omeniti Petra Handkeja, predvsem njegova starejša dela, nastala v osemdesetih letih, od sodobnih pa izrednega stilista Christopha Ransmayra, Roberta Menasseja in Josefa Winklerja. Sicer pa je včasih težko določiti, od kod kdo prihaja, Švicarji objavljajo večinoma pri velikih nemških založbah, prav tako Avstrijci, nekateri Nemci so pri Diogenesu itd. Vse tri literature lahko seveda strnemo pod oznako nemška književnost, pri čemer si sam pri razdelitvi pomagam še s teorijo literarnih polj Pierra Bourdieuja. Tako lahko govo-

rimo o skupni nemški literaturi in nemškem, avstrijskem in švicarskem literarnem polju. So paralelna in tesno povezana, s svojimi značilnostmi in posebnostmi. Težko pa bi rekel, katero je najmočnejše, to se spreminja.

Literatura: *Kako te pravzaprav knjiga, ki jo prevajaš, »sreča«? Ali ti srečaš njo?*

Šerc: Marjeta Novak - Kajzer, nekdanja urednica *Književnih listov*, mi je ob neki priložnosti – menda ob predstavitvi romana *Gospod Lehmann* Svena Regenerja – rekla, da imam »dober nos« za knjige in avtorje. Vemo, da obstajajo ljudje, ki imajo »dober nos« za delnice, za naložbo denarja – od Sorosa do Buffeta in drugih. Tako so obogateli. Jaz pa sem s svojimi prevodi in s posredovanjem avtorjev »obogatil« slovenski kulturni prostor, če lahko to tako samovšečno izjavim. Vesel in nekoliko ponosen sem, da sem prevedel knjige Herte Müller in Elfriede Jelinek, še preden sta dobili Nobelovo nagrado. *Ljubimki* in *Živalsko srce* sta bili prvi knjigi poznejših nobelovk v slovenščini. Spominjam se, da so to ugotovili tudi na nekem tržaškem radiju in me vprašali, kako je prišlo do tega. Malo sem se pošalil in dejal, da se pri ženskih imenih komisija za nagrade v Stockholmu orientira predvsem po tem, kar od ženskih imen prevedem za Cankarjevo založbo. Seveda sem potem še hitro dodal, da je to strogo zaupno in naj tega ne predvajajo. Ob tem sem z odlomki iz daljših del po revijah in z radijskimi oddajami predstavil celo vrsto avtorjev in avtoric, ki so jih potem prevajali drugi, večinoma mlajši prevajalci, na primer Jenny Erpenbeck, Julio Franck, Inga Schulzeja, Pascala Mercierja, Thomasa Brussiga, Juli Zeh in druge. Vsekakor pa so poti do knjige različne – včasih se mi knjiga kar ponudi, včasih jo moram najti. In pri tem se marsikdaj zanesem tudi na intuicijo.

Literatura: *V eni od svojih refleksij iz leta 2010 si zapisal: »Tvegal bom tezo, da gre nemškim pisateljem dobro, morda celo zelo dobro, tako dobro,*

kot še nikdar doslej v zgodovini.« Ali ta teza še vedno drži? Kakšen »status« imajo nemški pisatelji v primerjavi s slovenskimi?

Šerc: Mislim da ta teza še vedno drži. V Nemčiji (pa tudi Švici in Avstriji) je ogromno nagrad, pavšalno bi lahko rekel, da je vsak dan nagrajen en avtor. Nagrade so torej pomemben finančni vir. Ob tem so pomembna tudi branja. Bolj znani avtorji veliko potujejo, po izidu romana imajo morda dvajset, trideset ali celo več branj, za vsako pa prejmejo 500 ali 600 ali več evrov honorarja – plus DDV in krite potne stroške. Torej lahko samo z branjem iz svoje zadnje knjige preživijo leto ali dve – v tem času so torej osvobodeni vseh finančnih težav in lahko – teoretično – napišejo novo knjigo.

Literatura: *Kako je pravzaprav na nemškem govornem področju urejena kultura, kakšna je kulturna politika? Ali bi se Slovenci v tem smislu lahko česa naučili?*

Šerc: Stvari je težko primerjati, saj gre za povsem drugo izhodišče. Nemško govorečih bralcev je skoraj sto milijonov, nas Slovencev ni niti za polovico Berlina. Možnosti so torej neprimerljive, kljub temu pa mislim, da smo se Slovenci v preteklosti dobro zavedali pomena jezika in knjige – ne nazadnje smo se zaradi tega dejstva tudi uspeli vpisati na svetovni zemljevid z lastno državo. To nas ločuje na primer od Baskov, ki si za to prizadevajo zaman. Zdaj gre za to, da se pomen jezika in knjige ohrani tudi v slabših ekonomskih razmerah. Bilo bi lahkomišno in napačno, če bi začeli varčevati pri knjigi in pri vsem, kar je v zvezi s slovenskim jezikom. Seveda pa se je vedno mogoče česa naučiti. V Nemčiji so recimo zelo razširjeni tako imenovani »mestni pisci« (*Stadtschreiber*). Mestne občine pisateljem omogočajo, da preživijo leto dni v nekem mestu in dobijo za to štipendijo, recimo 1500 evrov na mesec, in stanovanje. Strošek je pravzaprav glede na celotni proračun zanemarljiv, pisateljem pa veliko pomeni. Mislim, da bi si

lahko takšne »mestne pisce« brez težav privoščila vsaj nekatera mesta v Sloveniji.

Literatura: *Kako pa si povezan s prevajalskimi kolegi v Sloveniji? Nemalokrat smo lahko v zadnjih letih spremljali tudi izjemno ognjevit polemike. Kaj meniš o prevodni kritiki? Se ti zdi konkurenca pri prevajanju nemškega leposlovja močna?*

Šerc: O »ognjevitih polemikah« si lahko vsakdo ustvari svoje mnenje, mislim, da tega na tem mestu ni treba pogrevati. No, moram reči, da je na splošno moj odnos s prevajalskimi kolegi zelo korekten, z nekaterimi celo prijateljski. O konkurenci pa bi odgovoril kar z nemškim pregovorom ali frazo: »Die Konkurrenz belebt das Geschäft!« Sem pa trdno prepričan, da potrebujemo prevodno kritiko. Na Slovenskem jo je mogoče opaziti v knjižnih ocenah, ko gre kritiku ali recenzentu predvsem za to, da pohvali ali pograja prevod, nemalokrat morda tudi zato, da bi poudaril lastno jezikovno kompetenco, pri čemer se osredotoči predvsem na slovnične napake, besedne in slogovne posebnosti. Taka »prevodna kritika« se praviloma dogaja samo na ravni ciljnega jezika oziroma prevoda, torej neodvisno od originala, saj ne gre za primerjavo obeh besedil – originala in prevoda. Pri literarnih recenzentih, ki ocenjujejo prevedene romane, pesniške zbirke ali (redkeje) drame, opazimo torej nekakšno »psevdokritiko« literarnih prevodov, vendar česa drugega tudi ni mogoče pričakovati, saj od recenzentov ne moremo zahtevati, da bi obvladali vse jezike in da bi prevod primerjali z originalom. To pravzaprav tudi ni njihova naloga. Zato v slovenskih recenzijah prevodov najdemo podobne zapise kot drugod po svetu. Pri nas in po svetu beremo oznake, kot so: berljiv, eleganten, tekoč prevod, zanesljiv, precizen, v najboljšem primeru kongenialen prevod itd. Prevajalec večkrat zadene »ton originala«, pri negativni kritiki pa najdemo oznake kot »pomanjkljiv«, »napačen«, »nenatančen«, celo »beden« in podobno ... Ocena, da je prevod tekoč, se pojavlja zelo pogosto, kakor da bi vedno pričakovali tekoč prevod. Ali vemo,

da je tudi izvirnik tekoč? Naj bi bil prevajalec potemtakem torej »popravljavec« izvirnika?

Literatura: *Kako je s prevodno kritiko v Nemčiji in drugod po svetu?*

Šerc: V Nemčiji je na primer eden najbolj znanih esejistov in recenzentov pri časniku *Frankfurter Allgemeine Zeitung* in tedniku *Die Zeit* Walter van Rossum nekoč na vprašanje, zakaj ob prevodu nikdar ne omenja prevajalca, odvrnil, da ne želi poudarjati, da ne gre za »izvirnik«, da torej noče že *a priori* razvrednotiti knjige in jo spraviti na nižjo raven oziroma na nekakšen *second-hand* nivo.

Podobno stanje, kot ga poznamo pri nas, bi torej lahko opazovali tudi drugod po svetu – tu smo v dobri družini z drugimi, tudi večjimi nacijami, saj ta fenomen odkrivamo tako v Nemčiji kot v Združenih državah Amerike in drugod po svetu.

Prava prevodna kritika mora torej nujno izhajati iz izhodiščne besedila in ga primerjati s prevodom. Izhodiščno besedilo je *conditio sine qua non* vsake resne prevodne analize. Če na primer prevod ocenjujemo brez primerjave z izvirnikom, se lahko zgodi nekaj povsem absurdnega: tako lahko ocenjujemo pisca (avtorja izvirnika) na osnovi prevodnega besedila. In ob tem se lahko zgodi, da so v prevodu nesmiselnosti in absurdnosti, ki jih potem pripisujemo avtorju, ne pa prevajalcu. Ob tem se pokaže še nekaj: da ima prevajalec posebno odgovornost do avtorja (v literarni vedi se govori tudi o lojalnosti), prav tako pa tudi do bralca, saj bralci običajno berejo le prevod, ker izvirnega jezika ne razumejo ali pa vsaj ne dovolj, da bi ga lahko brali. Zato bralci prevajalcu slepo zaupajo (kaj drugega pa jim sploh preostane?). Največkrat so pri branju osredotočeni na samo dogajanje v delu, manj pa na metaforične, jezikovne in skladenjske posebnosti, zato običajno ne protestirajo niti takrat, ko gre za katastrofalen prevod, ki je morda tako slab, da bi lahko škodoval pisateljevemu dobremu imenu in njegovemu ugledu. Na srečo je praksa pokazala, da pisateljem z mednarodnim ugledom tudi najslabši prevodi ne morejo pre-

tirano škodovati. Kljub temu želijo nekateri pisatelji preprečiti napačno interpretiranje in napake v prevodih. Eden izmed njih je na primer nobelovec Günter Grass, ki zdaj že vrsto let ob izidu vsake svoje nove knjige povabi prevajalce, da potem skupaj z urednikom prediskutirajo besedilo in se pogovarjajo o problemih.

Ob tem je že jasno, da je dober prevod pravzaprav večkrat odvisen tudi od avtorjevega sodelovanja. Evropski prevajalski kolegij iz Straelena v ta namen že od leta 2008 organizira t. i. Atrijski pogovor (*Atriumsgespräch*, po atriju v prevajalski hiši), pri katerem prevajalci sodelujejo z avtorjem besedila, ki ga prevajajo. Tako se razvije dialog med prevajalci in pisateljem, pa tudi med prevajalci samimi, ki potem skušajo najti najboljšo rešitev za prevajalske probleme.

Literatura: *Kako pa reševati tovrstne zagate, če avtorja ni več med živimi?*

Šerc: Naj omenim svoj primer: ko sem začel s prevajanja Roberta Walserja – šlo je za roman *Ropar* – sem v Zürichu poiskal enega najboljših poznavalcev njegovega življenja in dela, dr. Wernerja Morlanga, ki je pravi literarni leksikon in ki mi je v dolgih pogovorih o Walserju povedal marsikaj pomembnega in koristnega. Seveda pa ni vedno mogoče najti takšnega »strokovnjaka« za posameznega avtorja, in tudi če ga najdemo, ni nujno, da si sploh vzame čas za pogovor ali reševanje tovrstnih problemov. Zato lahko rečem, da je bila to neverjetna sreča. Bolj preproste so povezave na prevajalskih forumih, in predlagam, da se vsakdo, ki se srečuje s prevajalskimi orehi v kakšnem delu, poveže s tistimi prevajalci, ki so avtorja ali delo že prevajali v druge jezike. Pač po načelu: več ljudi (prevajalcev) več ve. Tako je mogoče težave osvetliti z različnih strani. In včasih so rezultati naravnost presenetljivi ...

Literatura: *Lahko torej zatrdiva, da je prevodna refleksija kljub vsemu precej pomembna? In kakšna naj bi bila potemtakem »dobra« prevodna kritika?*

Šerc: Da, res je, čeprav se bo morda marsikdo tudi vprašal, zakaj sploh potrebujemo prevodno kritiko in zakaj so tisti, ki jo zahtevajo oziroma o njej postavljajo vprašanja, večinoma ravno prevajalci. Ali ni tako, da ravno prevajalec (in morda urednik) najboljše pozna izhodiščno besedilo, saj se je z njim najdlje ukvarjal? Kako naj bi potem lahko nekdo, ki izvirnika ne pozna, ustrezno ocenjeval prevod?

Resen in odgovoren prevajalec, torej tisti, ki ima odgovoren odnos do avtorja in do izhodiščnega besedila, prav tako pa tudi do bralcev, se zagotovo ne bo spraševal o smiselnosti prevodne kritike – torej konstruktivne kritike –, saj se zaveda, da noben prevod ni takšen, da ne bi mogel biti še boljši. Večkrat govorimo o tem, da se pri prevodu nekaj »izgubi«, in opredeljevanje in določanje tistih mest v prevodu, ki so se izgubila ali stopila v ozadje, bi morala biti ena od nalog prevodne kritike. Seveda bi prevodna kritika morala ponuditi tudi predloge, kaj bi bilo mogoče storiti bolje oziroma kako bi se moral glasiti prevod, da bi se izgubilo čim manj tistega, kar je lastnost izvirnika oziroma izhodiščnega besedila. Če je prevod dober, potem ga je treba tudi ustrezno pohvaliti in izpostaviti dobre, uspele rešitve, to pa tudi ustrezno utemeljiti. Samo oznaka, da gre za »kongenialen« prevod, ničesar ne pove, čeprav se sliši še tako imenitno.

Vprašanje pa je, kako lahko prevajalski proces sploh prepoznamo. Ali lahko morda razvijemo model za prevodno kritiko, ki bi bil splošno veljaven? Nedvomno velja, da se prevodna kritika v okviru prevajalske vede doslej ni ustrezno uveljavila oziroma da to poskuša šele zadnje čase, morda v zadnjih desetletjih. Razloge za to vidim v dejstvu, da ni našla oziroma ne more najti ustrezne metodološke podlage. Edino, na kar se lahko opre, je, da se včasih osredotoči na tiste napake (na različnih ravneh besedila), ki jih je mogoče označiti za nedvoumne. To je seveda več, kakor je mogoče prebrati v recenzijah, ki govorijo o prej omenjenih kategorijah (tekoč, slab, beden, uspel, ni pa za take trditve nikakršnega dokaza ...). Enotnega modela za prevodno kritiko zagotovo ni. Lahko bi

celo rekli, da je za vsako prevodno kritiko treba izdelati lasten model, tako kot je za vsako literarno delo potreben samosvoj pristop. Vprašanje pa je, kako je mogoče doseči objektivnost prevodne kritike.

Prevodna kritika je zagotovo objektivna takrat, ko se giblje na ravni analize napak: ko na primer ugotavlja, koliko stavkov (ali besed) je bilo kratko malo izpuščenih, kar je za vsak prevod nedopustno. Prevajalec, to je ena od maksim, naj ne bi dodajal ali izpuščal delov besedila, to je zapisano tudi v prevajalskem kodeksu. Pri nekaterih založbah (predvsem v tujini) je to zapisano tudi v pogodbi, ki jo prevajalec sklene z založbo. Samovoljno dodajanje ali izpuščanje besedila je kratko malo nedopustno in zahteva grajo ali pa še kakšne druge konsekvence.

Vsaka prevodna kritika zahteva torej utemeljevanje in navajanje boljših rešitev. Če je v besedilu veliko napak, je treba te napake navesti, jih analizirati in morda ugotoviti, kaj je bilo tisto, kar je napake povzročilo. Je bila to morda malomarnost ali pa je šlo za nerazumevanje, nekompetentnost do izhodiščnega besedila, morda nepoznavanje kulturnega ozadja itd.?

Vsak prevod ima tudi prevajalčev pečat in vsak prevajalec gleda na prevod s svojega gledišča. Zato bi bilo zelo koristno, če bi – tako kot prevajalec sodeluje z avtorjem – prevodni kritik sodeloval s prevajalcem in skušal ugotoviti, kako je prevajalec prišel do posameznih rešitev. Šele potem bi bilo mogoče podati dokončno sodbo o pasažah, ki so interpretativno večplastne in ob katerih ne moremo enoznačno govoriti o napačnem razumevanju posameznih besed ali stavčnih zvez. Postopek, v katerem nastaja prevod, je namreč zelo kompleksen in ga ni mogoče kar tako razvozlati. Zgodilo se mi je že, da sem izgubil kak del besedila, ki sem ga moral potem ponovno prevajati in se mi je ob vnovičnem prevajanju zdelo, da mi ni uspel tako kot prvič, da sem ob prvem prevajanju našel boljše rešitve. Morda je bil to samo občutek, vendar se mi zdi, da je prepričljiv dokaz tudi za trditev, da je prevod zagotovo odvisen tudi od vsakokratnega občutka, saj imamo vedno »boljše«

ali »slabše« dneve, da ne govorim o možnosti, da smo kdaj že tako utrujeni, da nismo več sposobni zbrano prevajati, vendar nas roki silijo, da se kljub temu prisilimo prevesti še kakšno stran.

Prevodni kritik bi moral vedno dopuščati možnost, da prevajalec izbere svojo različico, ko gre za slogovne rešitve. Vendar pa je treba mesta, ki so v izvirniku večpomenska, ki jih zagotovo ni mogoče interpretirati enoznačno, kot takšna ohraniti tudi v prevodu. Na Slovenskem izhaja vse preveč slabih prevodov, zato si od resne in sistematične prevodne kritike obetam izboljšanje kakovosti prevodov. Nadalje pa bi lahko prevodna kritika v javnosti zbudila zahtevo po boljših prevodih, saj bi lahko s svojo refleksijo ostrila jezikovni čut pri bralcih.

S sistematično in redno prevodno kritiko bi lahko zagotovo povečali kakovost prevodov, saj bi kritika nujno delovala tudi pedagoško. Bralci si vsekakor zaslužijo dobre prevode, poleg tega pa samo dobri prevodi bogatijo kulturno zakladnico naroda, ponatisi ali popravki prevodov pa so izredno redki. Nadalje bi prevodna kritika delovala kot nekakšen posrednik med delom in bralcem, poskušala bi nakazati in poudariti tista mesta, ki so se morda pri prevodu izgubila, in jih podrobneje analizirati. Pri tem bi imel prevodni kritik torej enako vlogo kot literarni kritik, ki je prav tako posrednik med literarnim delom in bralcem. Seveda pa je jasno, da je prevodna kritika veliko bolj (sploh) časovno zahtevno delo kot literarna kritika. Primerjava izvirnika in prevoda zahteva veliko časa in energije, zato dopuščam možnost, da bi pri daljših besedilih prevodni kritik za analizo izbral le posamezne pasaje ali poglavja. Iz tega se (tudi) že da sklepati na celoto in to je dober kompromis. Seveda se tukaj postavlja vprašanje, kdo naj bi pisal prevodno kritiko. Najbrž mora tak kritik obvladati oba jezika, oba kulturna prostora, torej prostor izhodiščnega in prostor ciljnega jezika. Prevajalci sami so večinoma tako zaposleni s svojim delom, da od njih ni mogoče pričakovati, da bi redno pisali prevodne kritike, saj za to kratko malo nimajo časa. Dodaten problem v Sloveniji se mi zdi ta, da je prostor zelo majhen, da je pisanje (ne-

gativnih) prevodnih kritik nehvaležno delo, s katerim si pridobiš prej sovražnike kot pa prijatelje, da se s tem zameriš uredniku in založbi, pri kateri je delo izšlo, in da lahko verjetno pričakuješ konsekvence – da te bodo »spregledali« in da te ne bodo upoštevali pri naslednjih prevodih ali knjižnih projektih. Ena od možnosti bi morda bila, da bi se s prevodno kritiko bolj ukvarjala prevodna veda, da bi se primerjav – torej prevodne kritike – pod mentorstvom docentov in profesorjev s svojimi seminarskimi nalogami lotevali študentje prevajalstva in svoje rezultate potem tudi objavljali oziroma predstavljali javnosti. Pri teh projektih bi bilo sodelovanje s prevajalci zaželeno in morda že tudi nujno. Sam sem opazil, da so bili moji prevodi že nekajkrat predmet diplomskih nalog – na primer besedila Uweja Timma in Elfriede Jelinek, vendar bi bilo treba izsledke teh nalog tudi kje objaviti, morda v skrajšani obliki v kakšni reviji. Ob tem bi tudi predlagal, da bi bili izkušeni prevajalci pri začetkih ali pa pri kakšnem bolj zapletenem delu mentorji mlajšim. In da bi za to oba dobila nekakšno »štipendijo«.

Literatura: *Če pokukava še v zasebno »zakulisje«, je tvoja zgodovina zelo razgibana. S sedmimi leti si prišel z Lovrenca na Pohorju v Maribor. Tvoja stara mama je bila gospodinja pri starših znamenite mariborske pisateljice Zlate Vokač. Kakšne zgodbe ti je pripovedovala o tem času? Si imel priložnost sam spoznati gospo Vokač?*

Šerc: Rojen sem v Mariboru, potem pa sem do osnovne šole živel v Lovrencu na Pohorju. Otroška leta so bila zame precej idilična, spominjam se narave – kot fant sem bil veliko zunaj in na drevesih sem si, ob pomoči še kakšnih starejših fantov, gradil »hiše«. Tiste vaške skupnosti se spominjam tudi po običajih, kot so bile koline, poroke itd. Moja stara mama Zofija, partizanska vdova – njen mož in oče mojega očeta je padel leta 1945 v Kočevskem rogu –, je bila odlična kuharica in je pogosto kuhala ob porokah, ob tem je bila, kot si navedla, gospodinja in varuška

pri družini Medic, kakor se je Zlata Vokač pisala z deklinškim primkom. Skratka, moja stara mama je bila varuška in vzgojiteljica Zlate Vokač, vzgojila pa je tudi mene in mojo sestro Jano. Moja starša sta se ločila, ko sem imel dve leti, odraščal sem pri stari mami. Sprva zato, ker se je moja mati vozila iz Lovrenca v Maribor v službo, v prvih letih je morala najprej peš do železniške postaje na Muti, naprej pa z vlakom. Vrnila se je ob petih popoldne. Pozneje, ko smo vsi bili že v Mariboru, pa je bilo jasno, da je najpomembnejša oseba v mojem življenju. Ko sem prinašal knjige iz knjižnice, jih je običajno prebrala že pred mano. O njih sva se potem tudi pogovarjala. Ko mi je bilo 16 let in sem zaključil prvi letnik III. gimnazije v Mariboru, je nenadoma umrla, bilo ji je komaj 66 let. Tako sem moral hitro prevzeti odgovornost zase, pa tudi za dve leti mlajšo sestro. Če se na tak način soočiš s smrtjo, jo potem najbrž sovražiš v dno duše. Vsaj jaz jo. Seveda je bil tisti čas naporen in nikakor ne enostaven, vendar pa so te okoliščine dajale tudi neko svobodo. Mislim, da sem jo znal izkoristiti zase in vsaj nisem trpel v družini, kjer bi vladale nemogoče razmere. Na srečo sem imel zelo dobre sosedo. V isti hiši so nad mano stanovali starši Draga Goloba, oboista svetovnega slovesa, poleti sem večkrat pazil njegovega lovskega psa Divo. V sosednji hiši je stanovala družina Vauda, Zdenko in Darinka, sin Tomi je bil moj vrstnik in skupaj sva obiskovala osnovno šolo. Ta družina je bila moje pribežališče, in vrata so mi bila pri njih vselej odprta. V tistih letih sem se ukvarjal tudi s fotografijo in na gimnaziji vodil filmsko-fotografski krožek. Včasih sem cele noči razvijal fotografije in me zaradi tega nihče ni grajal. In ob pouku likovne vzgoje sem bil vesel, če me je za kakšno »packarijo« pohvalil akademski slikar Zmago Jeraj. Za risanje pa res nisem imel nikakršnega talenta.

Literatura: *Ena zabavnih podrobnosti iz tvojih mladostniških dni je najbrž ta, da so te oklicali za fanta z najlepšimi nogami. Bil si celo plesalec. Lahko razkriješ kaj več o tem nazivu in omenjeni dejavnosti?*

Šerc: *Danke für die Blumen!* No, to je že bolj anekdotično. Verjetno sem kdaj razlagal, kako sem postal član plesne skupine na mariborski III. gimnaziji, ki letos praznuje 150-letnico. Spomnim se, da je gospa Lavračeva »iskala« potencialne plesalce. In seveda smo se morali v kratkih hlačah vsi strumno postaviti v vrsto. Najprej sem se nekoliko branil, potem pa sem za motivacijo slišal, da bi bilo pač škoda, če ne bi bil zraven, saj naj bi imel najlepše noge. In tako sem potem res plesal, »jazz-dance« na glasbo Isaaca Hayesa ali pa folklora na glasbo Jakova Gotovca »Ero z onega sveta«. Žal nisem na Škotskem, da bi mi »lepe noge« kaj pomagale, sicer pa bi, če bi bil ženskega spola, pri moških raje gledal na roke. Predvsem pa na to, kaj in kako govorijo. In kaj berejo.

Literatura: *V Mariboru pa si poznal precej ljudi, ki so se kasneje vpisali na seznam slovenskih zvezdnikov ali vsaj osebnosti iz slovenskega medijskega prostora – takšna sta recimo Zoran Predin in Brane Rončel, pa tudi Draga Jančarja si poznal še iz mariborskega obdobja. Kako in kje si srečal te ljudi, kakšne so bile te vezi? Je Maribor pomembna »postaja« v tvojem življenju?*

Šerc: Jasno, Maribor je bil zagotovo pomembna postaja v mojem življenju, v njem sem preživel mladost in mesto me je do neke mere oblikovalo. Zato mi je še posebej toplo pri srcu, če prijatelj Zoran zapoje »O moj Maribor je tak fejest nor ...«.

No, vse osebe, ki jih omenjaš tudi v zvezi z mojim rojstnim mestom, so starejše od mene, Drago Jančar pripada celo drugi generaciji, tako da se z njim v Mariboru nisem družil. Šele pozneje, v Ljubljani in nekajkrat v Nemčiji, čeprav sva ugotovila, da sva hodila na isto osnovno šolo na Studencih in da je stanoval le nekaj ulic proč.

Brane Rončel je bil tisti, ki je skrbel za ozvočenje pri naših plesnih predstavah, velike zvočnike je spravil v svojo katrco, ob tem sem izvedel, da so najboljši kasetofoni znamke Nakamichi, s katerimi je predvajal tudi svoje posnetke z jazzovskih festivalov – še

posebej znameniti so bili njegovi glasbeni večeri na II. gimnaziji v Mariboru, pa tudi na radiu. On je bil tisti, ki je v tujini spoznaval svetovno znane glasbenike – Johna Coltrana, Art Ensemble of Chicago. Braneta Rončela se spominjam torej z naših nastopov. In po njegovih dolgih laseh. Mislim, da bi mu jih lahko zavidala marsikatera mladenka. Verjetno mu jih tudi je ... Z Zoranom Predinom sva se videvala pri košarki, čeprav sva bila v različnih klubih: jaz sem bil v delavskem »ajznponu«, železničarskem košarkaškem klubu, on pa pri »purgerskem« Braniku, pozneje preimenovanem v Marles. No, zares sva se spoprijateljila šele po njegovem nastopu pred leti v Regensburgu ... Naj od znanih »osebnosti« v Mariboru tistega časa omenim še košarkarja Petra Vilfana, s katerim sva nekajkrat skupaj igrala – ko so me kot starejšega pionirja vzeli v mladinsko ekipo (v Rušah in Radencih), še bolj pa ročni nogomet ali fliperje na igralnih avtomatih na Taboru. Potem sem jaz odšel na študij v Ljubljano, on pa k Jugoplastiki v Split, ki je bila takrat eden najboljših klubov v Evropi.

Literatura: *V Slovenijo prihajaš kot gost. Se imaš namen vrniti? Kaj ti pomeni slovenski prostor kot Slovincu, ki živi v tujini?*

Šerc: Slovenija je in bo vedno ostala moja domovina, redno se vanjo tudi vračam. Bolj kot slovenski prostor pa je zame pomemben slovenski jezik – odnos do materinščine, tista intimnost jezika, ki se pojavlja v tujini, ko si z njim sam, ko ta jezik obstaja samo zate in za tvojo notranjost ... in ko moraš govoriti in se sporazumevati v drugem jeziku ... Pred leti mi je očetovski prijatelj Davor Kapetanić, ki je skupaj z ženo Bredo predaval na Univerzi Washington v Seattlu, dejal, da je še težja kot prostovoljno bivanje v emigraciji pravzaprav vrnitev. Tega se zavedam in si glede tega ne delam nikakršnih iluzij.

Literatura: *Kako pa gledaš na trenutno politično situacijo pri nas?*

Šerc: Zadnje čase preživim vsako leto po nekaj tednov na Sici-
liji, mentaliteta ljudi in klima mi zelo ustrezata. Ob tem pa se mi
je relativiziral pojem »mafije« – še posebej ko vidim, kaj se dogaja
v Sloveniji.

Zanimivo pa je, da v tujini političnih ali kakšnih drugih razmer
v Sloveniji nikdar ne kritiziram – sploh pa ne, če se pogovarjam s
tujci. Domovino še vedno nekako idealiziram in nanjo gledam
drugače, kakor če bi v njej služboval. Seveda pa se sprašujem, kaj
je narobe s to ljubo državo ali domovino. In pri tem se mi zdi, da
bi se morali ob tem vprašati tudi, kaj je narobe z nami. Spremembe,
ki se zdaj upravičeno zahtevajo, se morajo zgoditi od »spodaj nav-
zgor« – vsakdo bi torej moral začeti pri sebi, pomesti tako rekoč
pred lastnim pragom. Začenši z vrtci, šolami, univerzami. Moral
bi se vprašati, kaj lahko sam prispeva za dobrobit države, kje se
lahko angažira, pomaga. Spremeniti bi morali, če lahko tako re-
čem, mentaliteto. Da bi se nazadnje vprašali, kaj lahko damo, ne
pa, kaj lahko pričakujemo. V devetdesetih letih se je govorilo, da
bomo postali druga Švica oziroma da to želimo postati. Ker neko-
liko poznam tamkajšnje razmere in ljudi, mi je to vedno zvenelo
precej absurdno in bi lahko o tem povedal veliko. Naj omenim
samo tole: v Švici dohodnino vsakdo prijavlja po svoji vesti, »po-
manjkljivo« prijavljena dohodnina pa ni kaznivo dejanje, temveč
nekakšen prekršek, delikt. Sprašujem se, kdo bi v Sloveniji davčni
upravi prostovoljno prijavil vse premoženje in zaslužek. In to je
tisto, na kar sem mislil, ko sem omenil, da je treba spremeniti tudi
mentaliteto. Ob tem pa se mi zdi za zdajšnji politični in družbeni
trenutek pomembno tudi, da se v Sloveniji naučimo pozabiti in
oprostiti. Vsi vemo, da človek brez pozabljanja ne bi mogel živeti,
obstajati kot bitje.

Spraševala je **Tanja Petrič**

Urban Vovk

Dnevi televizije*

Montreal

Dolgo sem hodil pozno spat. Na vizitki, ki sem si jo izdelal posebej zato, da bi ta podatek še dodatno poudaril in izpostavil, je pod mojim imenom pisalo: eksistencialist, želim, da me kličete med 11. in 15. uro podnevi in med 23. in 3. uro ponoči. To sem tudi čisto resno mislil. Tako kot mislim resno, da se je vse skupaj začelo že davno prej, leta 1976, ko sem jih štel šele pet in je moj oče, sicer manj svečano, kot je to v filmu *Outsider* storil Zijah Sokolović, prinesel domov barvni televizor znamke Iskra, model montreal, in oznanil, da se v tej hiši od zdaj naprej ne bo več gledalo črno-bele televizije. Najbrž sem bil tisti hip edini, ki se tega poudarka ni posebej razveselil, saj sem se ravno dobro navadil na to, da starega televizorja ni bilo škoda in da mu lahko delaš, kar hočeš – tako rekoč risanke v barvah, ki jih naprava sama še ni premogla. Ničesar nisem vpiljal bolje od zamahov, udarcev, nejevoljno dvignjenih pesti in vrženih copat ter vseh drugih grobih posegov, ki so pri starem sprejemniku že postali del naše dnevne rutine. Ko sta mama in babica montreal takoj ozaljšali s kvačkanim prtičkom, na katerega sta postavili vazo, ki je imela poleg običajne še to funkcijo, da je v času, ko je televizija mirovala, pod seboj držala zaščitno prevleko – prevleka bo kar pravi izraz, saj naj bi pregrinjalo po svoji izvorni namembnosti rabilo kot okrasna prevleka za blazino –, ki naj bi ekran zaščitila pred škodljivimi sončnimi žarki. Šele leta pozneje sem ugotovil, da to še ni bila največja norost, povezana s pretirano skrbjo za katodno cev, saj sem v prijateljičinem stanovanju naletel

* Nedokončana poglavja nedokončanega romana z delovnim naslovom *Nedokončani roman*.

na v polivinil oblečenega pilota in bil v odgovor na svojo osuplost poučen o tem, da lahko sončni žarki samodejno sprožijo oddajanje signala, kar zna biti fatalno še posebej med daljšimi odsotnostmi. Montreal seveda še ni bil opremljen z daljincem, vseeno pa je nanj cela soseska gledala z velikim občudovanjem. Čeprav oče ni bil kakšen velik športni navdušenec, ga je kupil z mislijo na spremljanje poletnih olimpijskih iger, ki so se v zgodovino olimpizma zapisale kot igre, s katerimi se je sprožil val bojkotov in vse radikalnejše medblokovske delitve. Kot bi se moja družina trudila slediti svetovnemu zgledu, sta bila montreal in dogajanje v Montrealu očiten generator naše vse večje razklanosti in notranjih delitev, ki sem jih kot najmlajši družinski člen spremljal z vse večjim zanimanjem, pa tudi s čedalje večjo zaskrbljenostjo. Vse pa se je, kot rečeno, začelo z montrealom in odšlo v – Honduras.

Čista desetka, sedemkrat

Z bratom nisva bila vzgojena v jugoslovanskem duhu, zato sva si na olimpijskih igrah, kjer je nastopila le peščica Slovencev, vidneje pa le eden, in še ta ne čisto pravi, saj je bil rojen na Hrvaškem, junake iskala med drugimi udeleženci. Že takrat so se pokazale odločilne razlike v najinih značajih, saj je njega najbolj navdušil atlet Edwin Moses, čigar zmage so bile plod fanatične predanosti, treninga, močne volje in intelekta, saj je bil Američan znan po natančnih izračunih, ki so mu pomagali osvojiti tehniko, s pomočjo katere je med dvema ovirama napravil korak manj od tekmecev, zaradi česar je ostal v svoji disciplini skoraj desetletje nepremagan. Nepremagljivi morda ne potrebujejo tako močne podpore privržencev, zato pa nanje naredijo toliko močnejši vtis. V nasprotju z bratom sem se sam vedno ogreval za neprilagojence, ki so morda premogli ravno toliko talenta kot njihovi uspešnejši tekmeci, vendar so bili osebno precej bolj nepredvidljivi in problematični. Če je pri smučanju on stiskal pesti za Stenmarka in Girardellija,

ki sta bila programirana zmagovalca, sem se mu jaz, brez posebnega upanja na uspeh, postavljaj po robu s tekmovalci, kakršna sta bila recimo Piero Gross ali Paul Frommelt, ki so že navzven delovali manj poštirkano in se nikoli, ampak zares nikoli, ne bi vedli kot pridni učenci. Zmagoval sem seveda veliko redkeje, a takrat toliko slajše. Moj tip na Montrealu 1976 je bil ameriški boksar Sugar Ray Leonard. Menda je takrat sestavljal sanjsko olimpijsko moštvo ameriškega boksa. Američan. Temnopolt. In še s tako privlačnim imenom. Oba najina favorita pa je zasenčila Nadia Comaneci, ki je na tistih olimpijskih igrah prejela kar sedem čistih desetk, kar ni pred njo uspelo še nikomur. Seveda naju niso njeni dosežki takrat niti najmanj zanimali. Nasprotno: z neprikrito zlovoljnostjo sva izpuščala nastope svojih favoritov, saj sva morala zaradi poletnega ekvivalenta umetnostnega drsanja – zahvaljujoč kateremu se je v naši dnevni sobi v naslednjih letih trlo babnic iz vsega okrožja, ki so hotele videti drsalno revijo v barvah – mesto pred zaslonom prepustiti ženskemu delu naše družine. Morda se nama je vse skupaj še toliko bolj zamerilo, ker se nisva bila prisiljena umakniti zaradi nadaljevanj, filma ali morda maše na avstrijski televiziji, ki smo jo kar dobro lovili, ampak zaradi nečesa, kar jim po najinem prepričanju ni pripadalo – športa, o katerem so tako malo vedele. Z bratom sva imela cel seznam strašansko neumnih izjav, povezanih s popolnim nepoznavanjem in nerazumevanjem športa. Babica je recimo nekoč ob poročilih z motokrosistične dirke ocenila, da imajo od vseh teh skokov gotovo čisto potolčene riti. Narobe je izgovarjala imena smučarskih disciplin, slalom je bil »slamon«, da o imenih tekmovalcev sploh ne govorim. Če sem znal sam že takrat našteti imena košarkarjev Jugoplastike ali Partizana, ki so tiste čase kraljevali na jugoslovanskih igriščih, ona ni vedela niti tega, kakšna je v košarki razlika med koši in *pikami*. Zato pa je imela toliko bolj izdelan okus za filme. Najraje je imela skandinavske. Če sva z bratom samo omalovažujoče zavzdihnili ob vsem, kar ni bilo ameriško, je ona ob omembi podatka, da je na sporedu danski film, takoj ocenila, da bo »gotovo

lep«. Ne vem, ali naj mi bo žal ali naj bom vesel, da ni dočkala Dogme in sodobnih danskih filmov, ki bi njeno utrjeno prepričanje o lepih danskih filmih najbrž usodno zamajali.

Mi o Titu

Oče je mami vedno dopovedoval, da se mu ne bo zgodil pokojni tast in da ji ga nikoli ne bo uspelo »udomačiti«. Če že mora biti kaj na tem, si vsaj ne misli vzeti pravice do svobodne presoje in lastnega mnenja. Mnenja, ki je bilo v kontekstu teh prerekanj lahko samo politično mnenje. V nasprotju z mamino linijo, katere prepričanja so dobila najbolj vehementen izraz v rednih stričevih poznovečernih izpadih, a se jim ni med vojno zgodilo nič posebej tragičnega, je moj oče pol vojne preživel v nemškem taborišču, kamor so ga zaradi najstarejšega brata, ki se je izognil vpoklicu v nemško vojsko in zbežal v partizane, odgnali domači ministranti in kjer so se mu najbolj od vseh zamerile tamkajšnje cerkvene redovnice, ki so njemu in še štirim njegovim bratom, še premladim za mobilizacijo, dajale jesti plesniv kruh, pri čemer se mi je ves čas zdelo, da je bil plesniv kruh v resnici le prisposoda za vse kaj hujšega, o čemer mi nikoli ni hotel pripovedovati. Ker so mu drugi priznavali avtoriteto človeka z izkušnjo, je mamini družini še toliko bolj paralo živce dejstvo, da je to izkušnjo izrabil v obrambo svojih stališč oziroma, kar je še huje, v obrambo ideologije majajoče se socialistične domovine, ko pa zna ja vsak pameten človek sešteti ena in ena. V tej čudežni formuli, ki naj bi vsem pametnim ljudem razgalila vse pomanjkljivosti in nepravčnosti takratnega političnega sistema, je prvo enko pomenilo krščanstvo oziroma Cerkev, drugo pa napredni zahod. Edina moška avtoriteta, ki jo je vsaj še občasno priznaval ženski aktiv našega družinskega kolektiva, je bil stric, ki je bil iste starosti kot moj oče, vendar je bila njegova sreča, in družinska nesreča, da je šel v Nemčijo dvajset let pozneje in prostovoljno, zato jo je kajpak doživel in o njej poročal

precej drugače kot oče. Vseeno mu je treba priznati, da je bila njegova izkušnja, če že drugega ne, nekoliko daljša od očetove. Najbrž celo usodno predolga, saj se po koncu desetletne delovne misije na Bavarskem v svoji domovini, ki je nikoli ni zares doživljal kot svojo, nikoli ni našel. Njegova goreča izvajanja, s katerimi je vselej in povsod prihajal v spore s svojimi sogovorniki – četudi je imel po naključju opraviti s somišljenikom, ki pa po vsej verjetnosti ni bil dovolj radikalen, kar je lahko v stričevem mentalnem svetu pomenilo le ne dovolj dobro poučen ali osveščen –, so se vedno začenjale z odvisnim stavkom »Ko sem bil jaz v Nemčiji«, katerega glavni komplement, ki je prišel na vrsto takoj zatem, je lahko prinesel le nekaj boljšega od tega, kar je bilo danes in tukaj. In torej na podlagi obeh določil ni bilo v Nemčiji, ampak pri nas, v Titovi Jugoslaviji. Ker je bil stric ponosen moški šovinist, ki ni tega, tako kot je veljalo za njegova politična prepričanja, nikdar in pred nikomer skrival, mu je bilo treba priznati vsaj to, da se je z drugače mislečim moškim – z ženskami se mu pač ni zdelo vredno meriti moči – spopadal v enakopravnem boju ena na ena, čeprav se je seveda še kako dobro zavedal, kako vneti zaveznici bi mu bili v tem boju lahko njegova sestra in mama. Politika se mu je zdela področje, kamor ženske nimajo kaj vtikati svoje pizde, kot je temu rad večkrat poudarjeno rekel in ponavljal ob zgražanju vseh navzočih. Čeprav bi si lahko o tem mislili le vse najslabše, je treba takoj dodati, da pizda nikakor ni bila vselej mišljena le kot spolni organ in da ta izraz ni bil nujno povezan le z žensko drugorazrednostjo, saj je z njim zelo rad naslavljal tudi osebe moškega spola. Čeprav je bil biološko gledano kurc, je bil največja pizda seveda Tito, saj je bil objektivno odgovoren še za vse manjše pizde, ki so nosile le lastno subjektivno odgovornost. Ko se je na televiziji pojavil lik tovariša Tita, je v naši hiši zavrelo kot ob odločilnem zadetku nacionalne reprezentance na finalu svetovnega prvenstva. Tito jo je namreč v naši hiši, ki je v času predvajanja družbenopolitičnih vsebin spominjala na nič kaj tajno ložo ogorčenih režimskih nasprotnikov, še najbolje odnesel z oznako *ovajkakodakažem*, s katero je bila osme-

šena le ena, morda po njegovem celo najmanj problematična od številnih slabih lastnosti našega takratnega predsednika s priznanim statusom božanstva – ta, da je bil po stričevem trdnem prepričanju slab govorec, ki vedno menca in se izmika z govornimi mašili. Med obema najbolj skrajnima oznakama je bil še živopisen svet slabšalnih oznak, ki jih je stric tudi sicer nadvse radodarno trosil, a so v povezavi z ljudmi iz sosednje ulice delovale veliko manj usodno in zavezujoče. Vsaj za malošolca, kateremu naj bi z vztrajno pedagoško masažo že kmalu postal vzor in bog in batina. Stric je seveda vso svojo tehniko kupoval v Nemčiji, zato je ob omembi novega televizorja znamke Iskra samo zaničljivo prhnil, sam je namreč premogel aparat znamke Nordmende, ki pa je svet še vedno slikal le v črni in beli barvi. Ta podatek utegne v tem kontekstu marsikoga presenetiti, saj naj bi bile ravno barve najvišji izraz nemške tehnološke premoči, vendar se je v tej točki stričeva strastna pripadnost nemštvu že srečevala z njegovim neomajnim kljubovanjem vsem novotarijam, na seznamu katerih je bil tudi televizor, ki je, če že ni šlo drugače, moral biti vsaj črno-bel, da je bil poraz videti manjši ali pa vsaj ni bil viden v barvah. Obe strasti, pripadanje in zanikanje, ki ju je tako silovito razgaljal in zagovarjal, sta bili kot sin in sveti duh istega očeta, ta oče pa je bil lahko samo krščanski Bog, pred katerim je tudi njemu zmanjkalo grdih besed in izrazov jeze. Žal nas je zaradi sovraštva do Tita obšla tudi njegova vzvišena ideja o neuvrščenosti, zato so bila leta s Titom predvsem leta, ko se je z vsakimi večernimi poročili poglobljal svetovnonazorski in značajski prepad med mojima staršema in nakazoval njun neizbežni razhod. Z uradno ločitvijo ali brez nje.

Visok pritisk

Stričeva nastrojenost proti vsemu, kar je bilo razumljeno kot moderno, in njegova bogaboječnost, ki je premagovala med drugimi ljudmi tako pogosti strah pred ukrepi zaradi širjenja lažne

propagande, sta se še posebej razmahnili po Titovi smrti, ko je izgubil svojega velikega zoprnika oziroma je ta razpadel na nepregledno množico vsaj na videz zvestih sledilcev. Ker je zanimanje za glasbo pri naju z bratom vsaj začasno prevladalo nad zanimanjem za šport, zlasti smučarijo, sva v tistih letih z velikim navdušenjem spremljala oddajo *Tommy's Pop Show*, ki jo je v prvi polovici osemdesetih vodil legendarni Thomas Gottschalk in je pomenila nepopisno popestritev takratne suhoparne televizijske ponudbe. Podobno je veljalo za »domači« oddaji studia TV Koper *Alta Presione* in *Videomix*, ki ju je vodil pri nas še bolj legendarni Dario Diviacchi. Stric je namreč od vse glasbe najbolj cenil pritrkavanje zvonov, zato se mu je zdela precej sporna že narodnozabavna glasba, ki pa jo je lahko še vsaj nekako toleriral, ker naj bi sprožala pozitivna čustva, kot so prijateljstvo, domoljubje in opevanje naravnih lepot. Zgražal se je nad razpuščenostjo in vzgojno nedoslednostjo najinih staršev – večji del krivde je seveda naprtil očetu –, ki sta nama dovolila gledati oddaje, v katerih si je Billy Idol med izvajanjem komada »Flesh for Fantasy« po obrazu razmazal pljunek in je skupina Yes v spotu za »Owner of a Lonely Heart« ponudila bogat asortiman na televiziji dosihmal še ne videnih gnusnosti, Michael Jackson pa se je med svojim plesom ves čas prijemal za jajca. Babica je skušala urok vseh neokusnosti, ki si jih je lahko pri vsrkavanju popkulturnih pojavov privoščila socialistična mladina, pregnati z večkratnimi vzkliki Sveta Marija. Ko se ji je zazdelo v boju proti vsemu videnemu zlu in vsesplošnemu razkrajanju njenih predvojnih vrednot prešibko tudi to sredstvo, je šla kljub pozni uri pospravljat po kuhinji in je z ropotanjem posode in popevanjem nabožnih pesmic nekako le uspela ublažiti popoln razpad sistema. Stric je v takšnih primerih vselej rad razkazoval svoje bogato glasbeno znanje, ki je temeljilo na predstavi, da sodobna glasba ni igrana, temveč odigrana, inštrumenti pa rabijo le kot slepilni maneuver za nerazgledane ljudske množice. Z navzgor uperjenim kazalcem, s katerim je sicer vedno pospremil svoj obvezni uvodni stavek »Ko sem bil jaz v Nemčiji«, je ob takšnih prime-

rih začenjal pridige o tem, da bi to lahko odigral prav vsak, ki bi si okoli vratu obesil kitaro in ventiliral z lasmi. Pri demonstraciji mahanja z lasmi je imel nekaj težav zaradi plešavosti, zato je vse skupaj delovalo precej komično, saj je s tem moral priznati vsaj en neizogiben pogoj, ki ga sam ni izpolnjeval oziroma mu je bil celo nedosegljiv. Čeprav je *Alta Pressione* resnično sprožala visok pritisk in odpor, ki se je lahko primerjal le s tistim, ki so ga zanetile prvo-razredne politične teme, se z bratom zaradi tega nisva kaj prida obremenjevala. Izbor spotov in izvajalcev je bil v vseh naštetih oddajah tako skromen, da te za ta užitek ni mogel prikrajšati noben izraz prezira, saj je bila vsaka oddaja zaradi skope rotacije skoraj enaka prejšnji. Bolj kot za to je šlo za uveljavljanje načela pravice do svobodne izbire, in ta namen je bil dosežen že s tem, da se je v najbolj zaželenem poznovečernem terminu, ko je nikoli napovedano na obiske prihajal stric, prekllopilo na TV Koper, kar je bila najina prva velika zmaga nad drugimi, tretjimi in vsemi nadaljnjimi *Dnevniki* in drugo dnevnoinformativno teve ponudbo.

Opolnoči v spodnjih gatah

Proti koncu osemdesetih in v začetku devetdesetih se je zanimanje za družbenopolitične vsebine spet drastično okrepilo. Razlog seveda ni bil vstajenje Tita od mrtvih – v to možnost najbrž niso verjeli niti tisti kleriki, ki so se po vojni preobrazili v najbolj goreče komuniste –, ampak so bile to, naivno rečeno, posledice njegovega odhoda. Na mojo nesrečo so bila to ravno leta, ko me je politika še najmanj zanimala. Pri sedemnajstih sem začel delati v videoteki, kjer sem od izposojevalca hitro napredoval v »snemalca«. Naloga snemalcev je bila, da so srbsko podnaslovljene »mastre«, ki so sredi noči z avtobusom ali vlakom prispeli iz Beograda, v nočni rundi v čim večjem številu razmnožili za novitet željne uporabnike po Sloveniji. Vajen nočnih šihov in željan vtisov o vseh še nepoznanih filmih, ki mi jih je ponujala takrat najbolje

založena ljubljanska videoteka, sem vsak dan nestrpno čakal na konec rednega televizijskega programa, ko se je moral oče končno vdati in montreal, po novem opremljen z videorekorderjem, prepustiti moji vse večji cinefilski vnemi. Prepričan sem, da je začel oče podirati rekorde v informiranosti predvsem zato, ker ga je svet zvečine ponavljajočih se novic s svojo navidezno dinamiko in spremenljivostjo, ki je naš resnični svet niti slučajno ni mogel dohajati, obdal z nevidnim ščitom pred vsem, kar se je dogajalo čisto blizu njega. V njegovem posedanju pred tevejem, ki ga je malo po polnoči končeval v samih spodnjih gatah, ni bilo nič angažiranega, šlo je samo za beg v neko vmesno cono, kamor v resnici ne more prodreti ne dogajanje v sosednji sobi ali v nadstropju nad njim ne dogajanje, o katerem se poroča. Če bi ga povprašal o enem ali drugem, bi ne vedel povedati nič določnega. O tem, kar se je takrat resnično dogajalo pod njegovo kožo, lahko še danes samo ugibam. Vem samo, da je bilo še najbližje stanju popolne zamaknjenosti, v katero je padel kot derviš, le da se v svojem plesu ni vrtel sam, ampak se je to dogajalo s svetom, ki je hlapel in se z vsakimi novimi poročili znova sestavljal pred njegovimi očmi. Kadar sem ob nedeljah doma ostal sam, to pa je bilo vse redkeje, je montreal po desetih letih utapljanja v tehnološkem povprečju spet dočakal trenutke stare slave. Moja filmska ponudba, ki takrat v velikem radiju ni imela dostojne, predvsem pa ne tako ažurne konkurence, je bila takšen magnet, kot so bile sredi sedemdesetih drsalne revije v barvah. Kljub tej nenadejani pozni slavi pa je postajalo jasno, da se njegova era počasi končuje, saj so imeli takrat že skoraj v vseh domovih televizorje na daljinsko upravljanje in neredko tudi že z ravnimi ekrani.

Travnik

Novica o tem, da je bil montreal odstavljn s častnega mesta v naši dnevni sobi in bil zamenjan z napredno toshibo, me je doletela med služenjem vojaškega roka v Travniku. Podobno kot ob

prejetju novic o babičini smrti in tem, da je med očetom in stricem naposled prišlo do odločilnega incidenta, katerega višek je bil pretep, sem upal, da gre le za slabo čatovsko šalo. Prispelih pošiljk namreč zaradi nediscipline že dolgo nisem odpiral prvi. Moja spontana predstava o njegovem zadnjem predsmrtnem plesu je bila kajpak povezana s predstavo o tem, kako oče po spletu nesrečnih naključij končno uživa svoj blaženi mir, ki so mu ga pol življenja kalili nesojeni televizijski analitiki in dušebrižniki. Kako spokojno ždi pred šumečim zaslonom v samih spodnjih gatah, z glavo, ki se mu med dremežem poveša na prsi. Prizor, ki sem ga tako sovražil, saj nisem hotel zaradi njega domov pripeljati nobene punce, ker bi na poti iz moje sobe in nazaj s skoraj stoodstotno verjetnostjo vsaj enkrat naletela nanj, me je ganil bolj kot katerikoli drug v tistem času, ki sem ga prvič v tako velikem odmerku preživel daleč od doma. Ko sem se vrnil domov, sem, zrelejši gor ali dol, vstopil v drug svet, saj so starega zapustili vsi še nedolgo nazaj tako vidni akterji mojega odraščanja. Če sem se lahko upravičeno imel za srečnega, ker sem kot vojak države, ki je obstajala samo še v predstavah ljudi, ki se niso mogli tako hitro sprijazniti z njenim razpadom, v zadnjem hipu ubežal bližajoči se vojni, sem bil toliko bolj nesrečen, ker so se skupaj z njo izgubljali tudi razlogi, zaradi katerih sem se lahko imel v sicer harmoničnem in pomirjenem proletarskem okolju za nekaj posebnega. Naenkrat so vsi ljudje postali glasni in jezni strici, nikjer pa ni bilo očetov, ki bi jim tiho in dostojno kljubovali. In kar je najhuje: daleč od doma sem zamudil našo poslednjo domačo bitko med »starim« in »novim« svetom, saj se je stric iz razumljivih razlogov za vedno umaknil iz našega življenja. Olimpijske igre v Barceloni so se spremljale v intenzivnejših barvah in v boljši resoluciji. Na igrišča so lahko prvič pritekli košarkarski profesionalci iz lige NBA, o katerih so prej krožili predvsem miti. A nikjer ni bilo nikogar, pred komer bi moral ta svet obraniti.

Jure Jakob

Ogledalo na belanci

I

Bleščeče temnordeče barve, kot kak šop višenj, pravkar opran od dežja. Moje novo kolo, gorsko kolo znamke Trek. Takoj ko sva ga z bratom pripeljala iz trgovine domov, sem s koles snel debela, globoko nazobčana plašča in ju zamenjal z lažjima z manjšim profilom. Nisem nameraval uganjati otroških vragolij po blatnih gozdnih vlakah. To sem počel, ko sem bil otrok. Ne, želel sem si ceste, veliko različnih cest, loviti ovinke in vzdržati ravnine, ki jim ne vidiš konca, se kuhati v razgretim asfaltu klancev in poslušati, kako pri spustu gume komaj slišno grizejo v mehek makadam. Želel sem si razdalj. Premikanja. Začutiti prostor. Se z vsem telesom, le malo nad tlemi, pognati v počasno in dolgo gibanje, ki se na neki točki, ko se dihanje zlije z monotonim pritiskanjem pedal, ujame z gibanjem časa. Kolo teče kot namazano, a obenem sediš pri miru. Hvaležno opaziš, da je pokrajina, skoz katero se poganjaš, ena sama: že od nekdaj je tu.

Nisem prepričan, da se je vse skupaj začelo zaradi Emila Ciorana, a se dobro spomnim, da sem ga v tistem času prebiral. Poleg primerjalne književnosti sem študiral tudi filozofijo. Študij mi ni povzročal težav, z nekaj discipline in delavnosti, ki sem ju bil vajen že od ranih let, sem z vsemi izpiti opravil v spomladanskem roku. Po zimskem sanjarjenju in nekakšni dremavi odsotnosti duha, ki se je lepo ujemala z občasnimi nočnimi popotovanji po kraljestvu pivnic in zakajenih diskotek, je spomladanski zalet v kampanjsko izpolnjevanje dolžnosti prav dobro del. A že po prvem, mogoče drugem študijskem letu se je začelo nekaj zatikati. Čeprav na zunaj

nisem popuščal, sem moral sam sebi priznati, da se moja pričakovanja vse bolj postavljajo na laž. V študij sem se pognal kot vernik za prerokom. Naiven najstnik, vzhičen ob neznanskih miselnih svetovih, ki jih je srečal pri Nietzscheju, Heideggerju, grških filozofih. Z oholim prepričanjem, da bo zarotniško druženje z njimi izpolnilo smisel njegovega življenja, prineslo čisto vodo potešitve, po kateri je mladostnik koprnal s pravo erotično razdraženostjo. A dogajati se je začelo nekaj ravno nasprotnega. Vse več dvomov in nobene potešitve. Vedno več vprašanj, ki so svet preglodala do kosti, in odgovorov, ob katerih je jutranje vstajanje iz postelje, ki se je nemalokrat spremenilo v popoldansko, postajalo muka. Nisem našel čiste vode, ampak sol. Nisem vedel, kaj naj z njo.

Bila so pozna devetdeseta prejšnjega stoletja, navadni smrtniki še nismo imeli mobilnih telefonov in interneta, imeli smo pa že knjižno zbirko Beletrina, ki nas je parkrat na leto še znala zares osrečiti. Recimo s knjigo, v kateri so bili sveži prevodi dveh Cioranovih tekstov in intervjuja: »Padec v čas«, »O nevšečnosti biti rojen«, »Pogovor Michaela Jacoba z Emilom Cioranom«. Ne vem, koliko sem tega Romuna, miselnega skušnjavca in velikega stilista, sploh razumel. Ko ga danes ponovno prebiram, se mi zdijo njegovo obsedeno zanikovalstvo, demonska strast razkrinkovanja in temna metafizika nekako pretirani, prenapeti. Toda takrat sem bil tudi sam prenapet in pretiran. Ob branju Ciorana se mi je počasi vsiljevalo spoznanje, da sem mogoče tak zaradi hujših miselnih in intelektualnih naprezanj, kot jih moja duhovna konstitucija še prenese. Ki me nikamor ne pripeljejo, le vrtoglavo obračajo. Da nisem rojen za filozofa. Da si moram duha razsedlati in spustiti z užd, da se napase sveže, sočne trave, sicer bo zdivjal in me zapustil. Telo me je malo že. Moje večletne prehranjevalne navade, ko sem si vzvišen nad tako banalnimi potrebami, kot je lakota, privoščil le en obrok na dan, pogosto pa še tega ne, in fanatično nezmerno pitje kave so mi nakopali sitno aritmijo. Čeprav Cioran s svojo značilno brezobzirno prostodušnostjo ugotavlja, da je bolezen, izkušnja hudega, pravzaprav pogoj za to, da zavest sploh začne

delovati, da zmore človek šele iz vsevednosti groze iz sebe iztisniti kaj količkaj tehtnega in dragocenega, sem se odločil to malo spregledati. Zanimalo me je, kako izkušnjo hudega premagovati. Cioran je bil tu pričakovano skop, a jasen: obstaja nekaj, čemur rečemo glasba, in znotraj glasbe je Bach, in tu je, ne da bi se zraven kislo nasmehnil, dovoljeno izreči tudi besedo bog. In malo nižje, čeprav še vedno spodobno visoko, sedita Dostojevski in poezija. To sem poznal, in mojemu napuhu takega zdravila ni bilo težko pogoltniti. Malo bolj presenečen, obenem pa radovedno vznemirjen sem bil, ko sem prebral, kako je Cioran premagal svojo osem dolgih let trajajočo nespečnost. Premagal jo je – s kolesarjenjem.

Bili so časi, ko sem do vsakršnega športa čutil globok in iskren odpor. Odpor se je z leti unesel in spremenil v nekakšno brezbriznost. Trume nogometnih navijačev, ki ob raznih prvenstvih do zadnjega napolnijo vse najlepše gostilniške vrtove, pa tudi najbolj zanikrne pajzlje, mi ne morejo več pokvariti večera. Včasih, če je družba prava, si tudi sam ogledam kako tekmo.

Moja averzija do športa in vsega, kar je z njim povezano, seveda ni od nekdaj. V otroštvu sem bil nogometaš, košarkar, odbojkar, tekač, seveda smučar in pohodnik. V nobeni disciplini nisem ravno blestel, učitelji telovadbe in funkcionarji vaških športnih društev me nikoli niso videli kot potencialnega vrhunskega športnika, toda v vsakem športu sem bil dober, soliden, med tistimi, ki so se na stvar spoznali. Toda spoznal sem se tudi na izdelovanje lokov in frač, na plezanje po drevesih in na zidanje bunkerjev. Vedel sem, kako se obnašajo mušketir, kavbojec, kako Indijanec in kako partizan. Šport je bil nekje v tem območju (skoraj vse je bilo v tem območju) – bil je igra. V igri se zgodi nekaj magičnega. Predpisi vsakdanjega življenja, ki so v sodobnem funkcionalističnem svetu nekakšni prometni znaki po pusti rutini brez pravega notranjega smisla, za nekaj časa stopijo v ozadje, na njihovo mesto pa stopi par preprostih pravil. Znotraj teh pravil, na katera vsak otrok zlahka pristane, saj hitro ugotovi, da brez njih igre sploh ni, po-

stane svet neskončno mikavna možnost, da pokažeš, kdo si. Kaj zmoreš, koliko domišljije premoreš, kako spretno izvajáš svoje zamisli, koliko si pripravljen tvegati, s koliko preračunljivosti kaj žrtvovati, kako znaš sodelovati, kako prenesti poraz, do kod tvoja bojevitost še vzdrži, kako se obnašaš v zmagi. Otroške igre so na zunaj vedno tudi preslikava zgodovinske dobe, sveta odraslih, duha časa in družbe, a v svojem jedru od tega sveta v resnici nedotaknjene. V osemdesetih letih 20. stoletja v športni Sloveniji niti od daleč ni bilo videti resnih pretendentov za prestol: smučanje je kraljevalo z vsemogočno, absolutno oblastjo. Če je bila med urami šolske telovadbe na sporedu tekma, v kateri je nastopal tudi kateri od naših asov, smo seveda gledali tekmo. A smučarska sezona se za nas ni končala z razglasitvijo zmagovalcev svetovnega pokala. Trajala je tudi po tem, ko so zvončki, žafrani in forzicija že zdavnaj odcveteli, vse tja do maja, ko so tulipani s svojih razkošnih gred šolsko dvorišče preplavili z omamnim vonjem zrele pomladi. Odkar so skopnele zadnje zaplate snega, smo imeli ob njih postavljeno čisto zaresno, »tehnično zelo zahtevno« zakoličeno slalomsko progo, po kateri smo se med glavnim odmorom za malico podili – v supergah. Mogoče smo se učiteljem zdeli smešni. Gotovo smo se zdeli smešni tistim malo starejšim otrokom, ki so začeli kak šport »resno« trenirati. Spominjam se, da sem jih takrat na daleč in potihoma občudoval, kot da bi jim bila dostopna neka vednost, za katero mi, mlajši, še ne bi bili zreli. A ko sem sam prišel v njihova leta, se je pričakovano razodetje sprevrglo v razočaranje. Resen šport je bil – merjenje moči. Moči ni bilo več dovoljeno igrivo razdajati, treba jo je bilo nabirati, vežbati in krepiti za odločilne tekme. Spretnost je bilo treba instrumentalizirati, jo preračunljivo pripravljati za obračune, ki se bodo, če boš dovolj dober, zgodili nekoč v prihodnosti. Takšen šport ni bil več izvzet iz rutine vsakdanjega življenja, bil je ena dolgočasnih, duhamornih obveznosti. Nobenega prestopa v magični svet več. Tista čudežna lepota dolgih poletnih večerov, ko smo ne meneč se za lakoto in starševske zapovedi na igrišču nabijali žogo še po tem, ko se vratnic gola

v topli temi niti ni več dobro videlo, ni bila več mogoča. Danes vem, da se je zgodil splet okoliščin, ki bi bile lahko tudi drugačne: resno ukvarjati se s športom je pomenilo pozabiti na igro. Precej resno za svoja leta sem se odločil, da pozabim na šport.

II

Radi rečemo, da je začeti kaj vedno težko. Pa to le napol drži. Tisti pravi začetek, s katerim se poženeš v neko početje in ga pripelješ do konca, je vedno neizmerno lahek, prav nezemeljsko lahek, je milost. Razodetje nečesa, česar dotlej nisi poznal. Rojstvo novega. Težko postane, ko je treba začetek ponavljati. Znova začeti. In znova začeti je treba vse. Vsak dan. Vsak stavek. Vsak gib. Izpolnitev, ki jo je radodarno podaril prvi začetek, se spremeni v obljubo, da je vredno poskušati. Bojiš se, da ti ne bo uspelo. Trudiš se. To je težko. Vendar si včasih poplačan. Vendar nikoli znova, vedno na novo.

Kot marsikdo sem se na svoj prvi kolesarski izlet podal mnogo prej, preden sem znal voziti kolo. Bil je eden tistih sobotnih popoldnevov, topel pomladni dan, ko se zdi, da pritajeno žužnanje prebujajočega se življenja kar kliče, da se nekam premakneš. Ata me je posadil na štango velikega moškega bicikla in zagonil skozi trg, potem pa po takrat edini nekaj časa še razmeroma položni cesti, ki je bila obenem tudi asfaltirana, ven iz Vitanja, na vzhod, proti Slovenskim Konjicam. Čvrsto sem stiskal hladno kovino balance in gledal. Dogajalo se je nekaj nenavadnega. Čutil sem, kako se s kolesom počasi premikamo naprej, obenem pa, kako pokrajina ob cesti drsi v nasprotno smer, kot da ona odhaja, mi trije s kolesom pa nemi in nepremični opazujemo njeno izginjanje. Ves čas sem moral paziti, da mi bingljajoče noge ne zaidejo preblizu špic prednjega kolesa, a vseeno sem vsake toliko prekršil prepoved in se ozrl nazaj, da bi se prepričal, ali je vse še tam ali je že odšlo, dokončno

izginilo. Smreke v gozdu na eni strani ceste in jablane, njive in redke hiše na drugi strani ceste so prihajali, se spustili v moj pogled in zdrseli mimo.

Skoraj točno tam, kjer se je cesta začejala vzpenjati v dokaj strm klanec, je ob njej, z nosom v majhnem potočku, ki se je stekal v betonski jašek, in zadkom na bankini, napol na bok obrnjen ležal avto. Ne spomnim se več, ali je šlo za nesrečen zdrs ali je nekdo odsluženo vozilo preprosto porinil v obcestni jarek, kar v tistih časih ni bilo nič posebnega. Dobro se spomnim nečesa drugega. Z navzgor obrnjenega boka avta je v zrak štrlelo krasno, povsem nepoškodovano ogledalo. Takrat je imela večina avtomobilov le eno zunanje ogledalo. To niso bila v nabuhlo plastiko vstavljena električno pomična stekla, ampak majhna, elegantno tanka, na hrbtni strani bleščeče kromirana zrcalca. Bolj kot pomagala za varno vožnjo so bila okrasek, s katerega je vsak lastnik avtomobila s še posebno zavzetostjo ribal ostanke muh, mušic in ptičjih drekov. Zdelo se je, kot da je vso nasedlo moč, obtolčeno lepoto in zavrženosti zapisano usodo prevrnjenega avta zdaj vase potegnili prav to ogledalo. Kot da se je že napol osamosvojilo in le še čaka, da se ugasnjeni motor povsem ohladi, da v plehu razbitine izzvenijo še zadnji trzljaji udarcev, preden bo začelo neko svoje povsem lastno življenje. Mogoče sem ga potihoma hotel imeti, mogoče sem ata prosil, naj ga sname, odvij, odlomi. Mogoče sem si želel, da bi se prav tako ogledalo bleščalo na belanci našega bicikla. Ne vem. Vem, da vsakič, ko pomislim na svoja najzgodnejša druženja s kolegom, zagledam tisto ogledalo, ki je tam, kjer je naš potep zavil nazaj proti domu, stalo na prevrnjenem avtu kot kak mejnik, kot eno prдавnih obcestnih znamenj, po katerih veš, da si na pravi poti.

Moje prvo kolo v resnici ni bilo moje. Majhen pony s slabo delujočimi zavorami in uničenimi blatniki, a še vedno v voznem stanju, sem podedoval od mlajšega brata svoje mame. Takrat je bilo moje pravo prvo kolo, Rogovo otroško dirkalno kolo, že kupljeno, a je

samevalo, zaklenjeno na podstrešju, kjer sem ga lahko le občudoval in s svetlečega, neomadeževanega laka brisal prah. Po mnenju staršev sem bil še premajhen, da bi ga lahko varno vozil, saj sem se v sedečem položaju s prekratki nogami pedal komaj dotikal, zato sem ga lahko gonil le stoje. Prepričan sem bil, da se mi godi krivica. Kolo me je naučil voziti sosedov fant, in to s »ta velikim«, pravim moškim dirkalnim kolesom, ki sem ga gonil, sicer malo vijugavo, kar tako, da sem stal pod zame seveda previsoko nasajeno štango. Moje prepričanje o nezaslišani krivici se je čez leto ali dve kruto potrdilo. Ko sem končno dovolj zrasel in svoje zdaj le še pogojno novo kolo zmogel goniti tudi sede, so se pojavili novi modeli malega dirkalca: taki z ličnim prtljažnikom nad zadnjim kolesom. Moj ga ni imel. Bil sem ogoljufan.

Kolesarjenje je na podeželju v času mojega otroštva ravno prestajalo obdobje nekakšnega zatišja. Rekreativcev je bilo zelo malo, skoraj vse si poimensko poznal. Malokomu se je po osemurni službi, popoldanskem »fušanju« v garažni delavnici ali delu na zemlji še ljubilo sesti na kolo. Po drugi strani pa je čas, ko je bilo kolo vsestransko uporabno, tako rekoč delovno prevozno sredstvo, nezadržno postajal del preteklosti. Le tu pa tam si še srečal kako starejšo ženičko, kako se z motiko, privezano pod štango, pelje na polje. Tako kot je volovske vprege izpodrinil traktor s prikolico, je škripanje koles zamenjalo brnenje mopedov in motornih koles. Na pričevanjih o tem, kako se je domačin, ki so mu ljudje rekli preprosto Udarnik, iz za dobre pol ure hitre in strme hoje oddaljenega zaselka Zgornji Brezen vsak dan s kolesom vozil iz Vitanja v 25 kilometrov oddaljeni Velenjski rudnik, po šihitu pa doma obdeloval še majhno kmetijo, je bilo nekaj nepredstavljivega. Nekaj, ob čemer si lahko le strahospoštljivo molčal. Udarnik se je za zmeraj odpeljal med legende.

Za nas otroke je bilo kolo znamenje prestiža in sredstvo za kratke, a zato toliko bolj drzne pobege v svobodo. Imeti kolo ni

bilo kar tako. Pa tudi če si kolo imel, to ni bilo dovolj: kolo si moral znati voziti. Dobro voziti kolo je pomenilo vse kaj drugega od tistega, kar so nas (niti ne prav zavzeto) učili starši in kar so nam v razposajene, nepozorne glave vbijali pri tečaju prometne vzgoje. Kdo bo le v križišču skrbno pogledal na levo in na desno, preden ga bo prevozil, ko pa je skoraj vedno prazno? In pri tem spremembo smeri še nakazoval z roko? Na tistem edinem pravem vitanjskem križišču razen pred strogimi očmi učiteljev na kolesarskem krožku česa tako smešnega ni počel nihče.

Stvari, ki smo jih s kolesom res radi počeli, in počeli smo predvsem take, ali pa sem predvsem take res rad počel le jaz sam, so se delile v dve skupini. V prvo skupino so spadali potepi. S kolesom si hitro prišel daleč. Veliko dlje, kot bi v istem času prišel peš. Hitro priti daleč stran od doma je bilo samo po sebi veliko vredno. Laže si pozabil, da si bil pravkar kaznovan, in zlahka si pozabil, da te popoldne čakajo še obveznosti, kot so pranje umazanih čevljev, pometanje pločnika in podobne mučilne domislice staršev. Na potepu si lahko odkril kak nov razburljiv in zanimiv kotiček ali pa se vrnil h kakemu staremu, katerega čar ni bil še niti malo zbledel.

Toda tista prava privrženost kolesu, pri kateri kolo ni bilo le sredstvo za premagovanje razdalje in kjer se je pokazalo, kdo kolo v resnici zna voziti, se je odkrila šele pri početju, ki bi ga kak prizanesljiv in nekoliko lahkomišeln opazovalec mogoče nagradil z izrazom »izvajanje umetnij«, vsak trezen in odgovoren vzgojitelj pa takoj obsodil kot »neumno izzivanje sreče«. V resnici je šlo za izzivanje sreče in neznanski občutek sreče, da te sreča ni zapustila. Ko si ugotovil, in so to priznali tudi drugi, da imajo nekaj zaslug za to tudi tvoja lastna spretnost, hitrost odzivanja in občutek za ravnotežje. Prva, tako rekoč inavguracijska umetnija vsakega kolesarja je »vožnja brez rok«. Kdor tega ni bil sposoben, v resnici sploh ni bil pravi kolesar. S tem, da znaš čim dlje goniti kolo, ne da bi se držal za belanco, postaneš kolesar začetnik. Prag, čez katerega si izmed kolesarjev »vajencev« stopil med kolesarje »mojstre«, nikoli ni bil točno določen, vendar smo z nepodkupljivo otroško goto-

vostjo vedno vedeli, kdo sodi v prvo in kdo v drugo skupino. Dolg, vsaj deset metrov trajajoč drnec po zadnjem kolesu, ki te ni primorjal v odskok s sedeža, ampak si ga elegantno zaključil z mehkim pristankom sprednjega kolesa in nadaljeval vožnjo z narejeno brezbriznostjo, kot da se ni zgodilo nič posebnega, je bil nedvomno znamenje mojstrstva. Moja posebna ljubezen je bilo zaustavljanje brez zavor – mogoče tudi zato, ker je bilo z zavori mojega kolesa vedno nekaj narobe. Za to umetnijo je bil najbolj primeren makadam, tudi v blatu in travi jo je bilo veselje izvajati, nekoliko več spretnosti in izkušenj, predvsem pa stoične odpornosti na padce, je bilo potrebnih, če si se je lotil na asfaltu. Stvar je šla preprosto tako, da si v trenutku, ko si se hotel zaustaviti, sunkovito zavil bodisi na levo bodisi na desno, se obenem nagnil na bok in se še skoraj isti hip, v katerem je zadnje kolo že začelo nenadzorovano odnašati, skušal uloviti z nogo. Če ti je uspelo, si ostal na sedežu, če ti ni, si končal pod kolesom, ki se je, v obeh primerih, ustavilo. Na makadamu je tako zaviranje dvignilo nespregledljiv oblak prahu, ki je dostojno obeležil tvoj prihod, na asfaltu so za njim ostale kratke kačje sledi, po katerih si se še lep čas lahko spominjal svojih trenutkov zmagoslavja. Posebej fino se je bilo zaustavljati brez zavor pozimi, v snegu, saj se je tedaj izkazalo za učinkovitejše od klasičnega zaviranja, ki ni imelo na spolzki podlagi skoraj nikakršnega učinka. Pa še padci so bili, čeprav v resnici enako trdi, nekako drugačni. Kot da so tudi napake in porazi na kolesu pozimi zaviti v nekakšno nezemeljsko, nebeško snežno mehko.

III

Z rdečim trekom se pozimi nisem vozil nikoli. Zima je postala prizorišče drugačnih voženj. Branja. Pisanja. Poslušanja. Obdobje fizične negibnosti in osredotočenosti. Mraz, ki brije okoli ušes, strese in prepričuje telo, naj postane bolj skromno, naj se malo umakne. Sivina in slepeča belina v kratkih intervalih dnevne svetlobe nemo odbijata pogled, ki drsi nekam čez obrise vidnega.

Misli se kot sunki vetra, tega neotipljivega in obenem silovito živega elementa, vrtinčasto razraščajo čez čase in prostore.

Iz prezimovališča v atovi delavnici sem ga postavil na svetlo vsako leto šele pozno spomladi. Namazal verigo, preveril, ali so špice trdno napete, do milimetra natančno nastavil zavore in pričakujoče prisluškoval, kako gladko in skoraj neslišno se vrtijo v sončni zrak obrnjena kolesa. In se naposled pognal na cesto, zagonil, zadihal in zagledal tisto že skoraj pozabljeno, dobro poznano razpiranje prostora, ki kar teče in teče in spušča skozse nekakšen koridor od tal odlepljenega, a s temi tlemi še vedno fizično, »mišično«, z bolečino in užitkom povezanega doživljanja sveta. Vožnja z avtom je lahko umetnost, a v primerjavi z vožnjo s kolesom precej abstraktna, filozofsko odmaknjena. Pri njej prihaja resničnost v duha skozi tehnični vmesnik, narejen iz motorja, pločevine in stekla, ki na račun večje kvantitativne konzumacije izniči telesni, po človeški meri ukrojen stik s svetom. Pri vožnji s kolesom je, nasprotno, telesni stik intenziviran do skrajne človeške mere: duh doživlja resničnost skozi razgreto, prepihano, od grbin in lukenj pretreseno telo, ki zmore s pekočimi meči in žulji na riti kolesarjev spoznavni horizont razvnemati še kak dan ali dva po pošteni kolesarski turi. Zame je bilo takrat izpolnjujoče telesno doživljanje sveta pravo odkritje. Skoraj takšno kot prva spolna izkušnja. Kot da sem se zbudil iz morastega blodnjaka, po katerem sem z občutkom permanentne preganjavice in napol sanjske breztalnosti krožil vse od konca otroštva. Ne verjamem, da je naključje, da sem se ravno takrat začel resneje ukvarjati s pisanjem poezije. Slastno in vedno bolj samozavestno gonjenje kolesa skoz pokrajino je bilo isto odkritje kot vse zanesljivejše poganjanje za podobami iz besed. V tistem obdobju je nastala pesem »Budnost«, ki je par let kasneje postala naslovna pesem moje druge zbirke. V družbi ostalih pesmi knjige deluje kot zadihani kolesar, ki pridrvi mimo gruče od čakanja utrujenih potnikov na zanemarjeni primestni avtobusni postaji in še skoraj isti hip brez sledu izgine.

Ne maram ekstremov, ekstremistov in *Guinnessove knjige rekordov*. Redko sem se podajal na zelo dolge, izčrpavajoče ture, hitro sem se naveličal »premagovati samega sebe«, se ubadati z osvojenimi višinskimi metri in primerjati čas, ki sem ga porabil, da sem prevozil isto pot, s tistim spred tedna ali dveh. Včasih sem se lotil kakega posebnega podviga, ampak nikoli načrtno, iz želje po dosežku, temveč spontano, kot da me je preplaval val neubranljive kinetične energije, ki sem jo moral še isti hip sprostiti. Nekoč sem se, bilo je lepega poletnega nedeljskega popoldneva, po kosilu odločil, da se bom zapeljal do Boča. Bil je eden izmed rekordno vročih dni, in na vsej poti sem srečal komaj kak avto, mogoče dva, da o živih dušah sploh ne govorim. Prevzet od nenadejano mirne, skoraj opustele ceste se v Poljčanah pod Bočem nisem vrnil, ampak sklenil, da nadaljujem po regionalni cesti proti Rogaški Slatini, se v Podplatu obrnem proti Šmarju pri Jelšah in potem preko Šentjurja pri Celju in Frankolova nazaj proti domu zašpilim lepo krožno turo. Ni lepšega od krožne ture. V zraku je bilo nekaj prividnega, zdelo se je, da se čez pokrajino od žganja neznosne vročine širijo valujoči, presvetljeni pramenasti pasovi, ki jih suhi veter, ki je občasno potegnil čez dišeči asfalt, dviguje visoko v nebo. Na srečo sem imel s sabo dovolj vode, da sem vsaj za silo nadomeščal tisto, ki mi je hlapela skoz potne srage. S hrano sem bil slabše založen, zato sem že na blagih vzponih čez valujoče griče od Šmarja proti Šentjurju v trebuhu začel čutiti praznino, ki se je počasi, a vztrajno širila po vsem telesu. Ko sem doma na dvorišču pred hišo stopil s kolesa, sem se komaj dotikal tal. Bil sem lahek kot pero.

Premikanje. Premikati se. Oditi, da se lahko kam vrneš. Ni treba iti daleč. Če sedeš na kolo, se že po dveh urah vožnje vse postavi na novo. Prostor se obnovi, znano postane na novo spoznano. Ljubljano, v kateri živim zadnjih deset let, sem zares vzljubil šele, ko sem odkril pešpoti na grajski grič in makadamske ceste, po katerih se s kolesom pripelješ na drugo stran Barja, ne da bi od

blizu videl zloglasno Ižansko cesto. Gor in stran. Ko gonim proti vasem pod Kureščkom, začutim mesto. Izkušeno in pretečeno se šele z oddaljevanjem zares izoblikuje v doživeto. Gonim in gonim in oddaljeno obmiruje tik pred mojimi očmi. Končno je spet vse tu. Kot da imam na belanco privito tisto ogledalo.

Robert Hass

Iskanje Rilkeja (odlomek)*

Prejšnjo jesen v Parizu mi je prijatelj obljubil, da me odpelje v kavarno blizu Rue Monsieur-le-Prince, kjer naj bi Rilke zajtrkoval v zgodnjih letih 20. stoletja, ko je delal kot Rodinov tajnik. Ker je Rilkeja od vseh pesnikov najteže postaviti v prostor, sem se veselil romanja. Rodil se je leta 1875, leto kasneje od Roberta Frosta, prezgodaj, da bi bil mlad modernist, in razlike med njegovim in Frostovim delom so tako velike, da mi to dejstvo ne pomaga zasedrati pomena njegovega življenja. Hiše v Pragi, v kateri je živel kot otrok, ne moremo več videti, ker je bila uničena med vojno. Poleg tega se zdi, da Praga – »to, Bog mi odpusti, bedno mesto podrejenih eksistenc«, kot je zapisal – ne razloži prav dosti. Za časa njegovega otroštva je bila prestolnica Bohemije. Rilkejeva družina je pripadala nemško govoreči manjšini, ki je v tistih letih sestavljala izobraženi srednji sloj mesta. Počutil se je užaljenega, ko mu je nekdo nekoč rekel, da je Nemec, in ko se je njegov sogovorec popravil »hočem reči Avstrijec«, je Rilke odvrnil: »Sploh ne. Ko so leta 1866 Avstrijci vstopili v Prago, so moji starši zaprli svoja okna.« Vse življenje se je počutil brezdomnega.

Kakorkoli, Rilke je svoj rojstni kraj zasovražil. Njegov oče je bil neuspeh vojaški častnik, ki je postal nepomemben pisarniški uslužbenec na železnici. Njegova mama je bila zanj težavna. Bila je zapletena ženska, hladna in strastna, ki sta jo izmenično gnala hlepenje po imenitni družbi in pobožnost rimskega katolicizma. Najbrž ni

* Avtor se v eseju *Looking for Rilke* iz leta 1984 navezuje na angleške prevode Rilkeja iz leta 1982, ki jih je naredil Stephen Mitchell. V prevodu eseja so uporabljeni slovenski prevodi Kajetana Koviča, razen za navedke pesmi »Rekviem«, ki jih je prevajalec eseja prevedel iz angleščine. (Op. prev.)

bilo ničesar bolj zadušljivega od življenja v uglajenem ambicioznem evropskem gospodinjstvu poznega 19. stoletja, kjer se je neuspeh zaredil kot podnajemnik, ki mu je treba popuščati, ali kot ogromen ščurek, ki se je pojavil v nekem drugem stanovanju v Pragi leta 1915. Rilke je to dušenje vse življenje nosil v sebi, in o tem sem dosti razmišljal, ker sem takrat ravno bral sveže, presenetljivo rilkejevske prevode Stephena Mitchella. Končno smo dobili Rilkeja v angleščini, ki bo trajal generacije. Ko sem se sprehajal skozi evropska mesta z Mitchellovim Rilkejem v ušesih in poskušal videti z Rilkejevimi očmi, sem lahko začel čutiti – v novih mestnih središčih in na starih mestnih trgih, ki s svojimi baročnimi cerkvami ob rekah in obnovljenimi utrdbam na gričih spominjajo na odrske kulise – geografijo tiste zadušljivosti, ki zažari v imenitnem gnevu *Devinskih elegij*, v »Četrtri« na primer, kjer se podobe, ki mu jih svet prikazuje, zdijo kot slabo gledališče, da si veliko bolj želi gledati pravo lutkovno predstavo in si samega sebe zamišlja kot dementnega kritika, ki noče zapustiti gledališča, dokler se *nekaj* ne zgodi:

Kdo ni sedel plah pred srca zastorom?
Razdelil se je: scena za slovo.
Lahko umljivo. Stari, znani vrt,
zazibal se je: vstopil je plesalec.
Ne *ta*. Dovolj! Če še tako lahak,
je preoblečen in je le meščan
in skozi kuhinjo gre v stanovanje.
Ne maram teh napol naphanih mask,
imam že raje lutko. Ker je polna.
Prenesel bom njen meh in žico in obraz
iz videza. Tu. Tik pred njo stojim.
Čeprav ugasnejo luči, čeprav
mi poreko: Nič več –, četudi z odra
plane praznina s sivkastim prepihom,
čeprav nobena ženska ne ostane z mano,
še deček s škilastim očesom ne:
jaz le ostanem. Zmeraj lahko gledaš.

Ali »Deseta«, ki predstavlja odraslo življenje kot še posebej cenen karneval:

In nališpane sreče slikovitih strelišč,
kjer vse cepeta okrog cilja in se leseno obnaša,
če kdo izmed spretnih zadene. Od priznanja tava
naprej do naključja; ker stojnice z radovednostjo
vabijo, bobnajo in kriče. Odrasli pa si lahko
ogledajo še posebej razmnoževanje denarja, anatomsko,
ne samó za zabavo: spolni organ denarja,
vse, celoto, potek –, to je poučno
in koristno za plodnost ...

Ta jeza je najbrž eden od razlogov, zakaj so *Elegije* nastajale deset let. Zdi se, da je Rilke obupno potreboval občutek svobode, ki ga je našel samo na odprtih, vetrovnih krajih, kot sta Devin in Muzot.

Medtem ko sem v nedeljo zjutraj pohajkoval skozi prazen labirint ulic okoli Boulevarda St.-Michel in razmišljal o tem, kako strastno je Rilke zagovarjal, da življenje, ki ga vsak dan živimo, sploh ni življenje, se mi je zdelo, da ga je neumno iskati na tak način. Z nama je bil še en prijatelj, nizozemski novinar Fred, ki je bil lačen in ga ni brigalo, kje je Rilke zajtrkoval. Fred je bil tisti, ki me je vprašal, ali poznam ime ženske, ki je dala Rilkeju na voljo sobo v Devinskem gradu. Vedel sem. To je bila princesa Marie von Thurn und Taxis-Hohenlohe. Ko sem si poskušal predstavljati, kaj bi pomenilo imeti tako ime, me je to odvrnilo od misli, da bom kdajkoli razumel Rilkejev družabni milje. Označeval je celo vrsto ljudi, ki so se z razdalje zdeli kot čudovito pisani ptiči, iztrebljeni med prvo svetovno vojno. Fred je bil v Parizu, da bi o novem Evropskem mirovniškem gibanju intervjuval romunskega pisatelja E. M. Ciorana, za katerega pravijo, da je »zadnji filozof v Evropi«. Ker je upal, da nama bo Cioran razumno nadomestilo za Rilkeja, ali da bi naju vsaj vrnil v sedanost, je pokazal na majhno mansardo, pokrito kot golobji kurnik, pod streho stavbe blizu Place de l'Odéon, kjer je Cioran živel in delal. Bilo je namreč jasno, da je

tudi moj prijatelj Richard iskal nekaj, kar je v njem zbudil spomin na študentska leta v Parizu. V glavi je izgubil neki zemljevid, ki ga je pri sebi nestrpno želel pridobiti nazaj.

Ampak bilo je jasno, da ga ne bo našel. Minljivost naših najbolj živih izkustev je breme še ene Rilkejevih tožb, tiste v »Drugi elegiji«, kjer primerja ljudi z angeli:

Ker mi, koder čutimo, izhlapevamo; ah mi
se izdihamo v nič; od žerjavice do žerjavice
zgubljam vonj. Nekdo nam pač reče:
da, siliš mi v kri, ta soba, pomlad
se polnita s tabo ... Kaj hasne, ne zadrži nas,
minevamo v njem in ob njem. Pa nje, ki so lepi,
o kdo jih ustavi? Nenehno jim videz priteka
v obraz in odteka. Kot rosa od zgodnje trave
vse naše hlapi od nas, kot sopara
z vroče jedi. O kam, nasmeh? O pogled:
nov, topel val, ki beži iz srca –;
gorje mi: saj *smo*. Ohrani veselje,
ki se vanj raztopimo, okus po nas?

Opustili smo iskanje in stali pred barom King Kong, kjer je Richard morda zajtrkoval pred dvajsetimi leti za časa študija v Parizu in Rilke še petdeset let pred tem. Jutro se je začelo ogrevati in ulice so se napolnile z ljudmi. Kot mnoge druge mlade umetnike na začetku stoletja je tudi Rilkeja privlačil Pariz, kjer je pod Rodinovim mentorstvom začel postajati velik pisatelj v pesmih *Neue Gedichte*, ampak mesto sám mu ni bilo všeč, ali zaradi revščine ali glamurja, ki sta ga najprej šokirala in kasneje žalostila. Bilo mi je težko opazovati – kako so ulice oživele s prodajalci, študenti v dolgih šalih in kako so profesorji v zglajenih jaknah resno predavali družabnikom prejšnje noči, ki so se premraženi sprehajali z njimi in s kupci že na ulicah, oboroženi s tistim francoskim videzom fanatičnega skepticizma –, ne da bi hkrati pomislil na prizor uničujočega pogleda na mesto v »Peti elegiji«:

Trgi, o trgi v Parizu, prizorišče neskončno,
koder modistka, *Madame Lamort*,
zanka in vije nemirna zemeljska pota,
brezkončne trakove, in izumlja iz njih
nove pentlje, naborke, cvetice, kokarde, umetne sadove –,
vse neresnično obarvane, – za cenene
zimske klobuke usode.

Devinske elegije so tožba nad našimi preživetimi, vsakdanjimi življenji. In ni čudno, da so. Rilkejev posebni pesniški dar je, da nas ne nagovarja iz središča življenja, temveč nas kliče stran od njega. Njegove pesmi nosijo občutek, da so bile napisane iz velike globine v njem samem. Kar jih naredi tako zapeljive, je to, da hkrati tudi zelo intimno nagovarjajo bralca. Zdi se zašepetane ali zabrundane v naše najnotranjše uho in nam namigujejo k isti globini v nas samih. Učinek je lahko hipnotičen. Ko je Rilke leta 1926 umiral zaradi redke in izjemno boleče krvne bolezni, je prejel pismo mlade ruske pesnice Marine Cvetajeve. »Niste pesnik, ki ga najbolj obožujem,« mu je napisala. »'Najbolj' že implicira primerjavo. Vi ste poezija sama.« In ve se, da to ni pretiravanje. Glas Rilkejevih pesmi, ki nas kliče iz nas samih ali v najgloblje kotičke nas samih, je zelo blizu tistemu, kar ljudje mislijo, da je poezija. Zaradi tega ga je tudi težko zamišljeno brati. Povzroči nekakšen trans, takoj ko se prične šepet:

Da, bil si potreben pomladim. Mnoge zvezde
so ti prisojale, da si jih čutil. Vzpel
se je val iz preteklosti ali pa,
ko si šel mimo odprtega okna,
so se ti gosli predale. Vse to je bilo naročilo.
Pa si ga zmogel? Nisi še zmeraj
raztreseno čakal, da ljubica
vse ti oznani? (Kje jo boš shranil,
ko pa pri tebi vélike tuje misli
hodijo sem in tja in ostajajo večkrat čez noč.)

Poglej, kako vrta v nas. Zdi se, da ljubkovalni glas govori osamljenemu sprehajalcu v vsakem od nas, ki ga ganejo pomladi, zvezde, oceani, zvok glasbe, in potem nas opomni, da te reči sprožijo v nas globlje hrepenenje. Najprej je presenetljiva izjava, da je svet naročilo, poslanstvo, in še bolj presenetljivo vprašanje o naši sposobnosti zanj, nato nas z drugim vprašanjem pripelje do svoje bližine z našo globljo lakoto. In potem gre pod to, k še bolj osamljenemu jazu s svojimi velikimi tujimi mislimi. Zdi se, kot da bi lupil plasti navideznega razkošja jaza in nas tožeče privedel nazaj k revščini velikega, surovega, brezciljnega hrepenenja.

Zaradi tega tožba *Elegij* nasprotuje vsakdanjemu življenju. In ne prizna nobene lahke ideje transcendence kot utehe. »Kdo, če bi kričal,« se pesem začne, »bi me slišal med trumami angelov?« In odgovor, ki ga implicira, se glasi: »Nihče.« Veliki, nevihtni stavki tistih pesmi, ki dajejo vtis, da se odpirajo navzven, in ki tudi se odpirajo navzven, v resnici želijo približati, skrčiti, omejiti – nas približati velikanski goloti in revščini človeškega hrepenenja. Morda se njemu samemu ni nujno jasno zdelo, da je to načrt njegove umetnosti. *Elegije* je začel pisati leta 1912 in jih ni končal do 1922. Zadnje izmed njih, »Peta«, »Sedma«, »Osma«, »Deveta« in »Deseta«, niso bile napisane pred nenadnim obiskom zgodnjih *Sonetov na Orfeja*. V prvih izmed njih govori o mitskem Orfejevem načrtu:

Kjer je stala
še pravkar koča, skoraj brez življenja,

pribežališče temnega hotenja
za vrati, ki so v vetru se majala, –
tam si jim ti postavil tempelj v sluh.

Koča je tista stvar, na katero hočem opozoriti. Tako je namreč Rilke videl naša neizoblikovana notranja življenja – to, kar nam on vedno pripoveduje o nas samih. Konec koncev ga Pariz ni zanimal. In tudi ni veliko dokazov, da bi ga zanimal zajtrk (razen ob neki

priložnosti, ko je leta 1901 odkril zdravo kalifornijsko hrano – kosmiče Quaker Oats – in navdušeno poslal paket svoji bodoči ženi, skupaj z receptom – zavri vodo, dodaj kosmiče). Nenehno nasprotuje svetu dni in navad, našim zabrisanim in zabrisujočim poželenjem, »koča, skoraj brez življenja, / pribežališče temnega hotenja, / za vrati, ki so se v vetru majala«. Na to kočo pomislimo, ko rečemo, da je Rilke pisal iz velike globine v sebi, in verjamem, da je to tisto, na kar je mislila Marina Cvetajeva, ko je rekla, da Rilke je poezija. Njegovo delo se začne in konča s prepričanjem o notranji praznini. Je to, kar pove na začetku *Elegij*:

Kaj še ne veš? Vrzi praznino iz rok
k prostorom, katere dihamo; morda bodo ptice
skoz razširjeni zrak létale z večjo prisrčnostjo.

Ta praznina nam hkrati namiguje k nenavadnemu dejstvu, da je začel Rilke tik pred smrtjo pisati v francoščini. Edina razlaga, ki jo je ponudil, nam pove, da se mu je zdel jezik uporaben, kajti »v nemščini ni natančnega ekvivalenta za francosko besedo *absence*, z istim pozitivnim smislom, s katerim jo je uporabljal Paul Valéry«. Orfej je namreč naredil to, da je kočo naše praznine preobrazil v nekaj pozitivnega, v tempelj, in to je očitno isto, kar se je Rilkeju zdelo, da je naredil Valéry. Načrt njegove poezije je bil torej v umetnosti poiskati način, kako preobraziti radikalni manko, praznino človeškega hrepenenja, v nekaj drugega.

[...]

In človeški odnosi? Bolj ali manj pomenijo tisto, kar si predstavljamo, ko govorimo o življenju, če se znebimo narave in umetnosti. Rilke je imel na to témo jasen pogled. Na kratko rečeno, zdelo se mu je, da so izmikanje in v napoto. Najčistejša bitja njegove domišljije, angeli *Elegij*, ne potrebujejo odnosov, ker so že izpopolnjeni taki, kot so. So »*zrcala*: ki svojo odteklo lepoto / znova zajemajo v svoje obličje«. V poznejši pesmi o otroštvu si

predstavlja otroka, ki je sam doma, kako začenja čutiti svojo nenavadno samotnost v svetu. Potem pridejo domov njegovi starši in vse pokvarijo. In v njegovi različici zgodbe o izgubljenem sinu mlad moški odide od doma, ker ni mogel prenesti dejstva, da so ga ljudje tam ljubili, kajti to je pomenilo, da si želijo, da postane njihovo ogledalo. »V njegovih očeh je lahko videl opazovanje in sočutje, pričakovanje, skrb; v njihovi prisotnosti ni mogel storiti ničesar, ne da bi jim dajal zadovoljstvo ali bolečino. Ampak kar je on želel v tistih dneh, je bila tista globoka ravnodušnost srca, ki ga je včasih, zgodaj zjutraj, na travnikih, prevzela z neznansko nedolžnostjo ...« In potem je tu še njegova zgodba o Orfeju in Evridiki. Po njegovem je imela Evridika srečo, da je pristala v podzemlju, kjer je bila končno izpolnjena. Tam ni bila več polna tiste lačne praznine, ki jo je naredila odprto za ljubezen. »Njen spol se je zaprl / kot roža na večer.« In v Rilkejevi različici želi Orfej to pokvariti zaradi svoje potrebe po njej in jo pripeljati nazaj v tranzitni svet. Ampak ona »[ni] več lastnina tistega moža«, in ko se Orfej obrne, da bi jo pogledal, je rešena. Pesem je bolj nenavadna in lepša, kot lahko ta povzetek izrazi, in Mitchellov angleški prevod je tu res izjemen.

Najbolj presenetljiva pesem, kar jih je Rilke napisal na to temo, je »Rekviem« iz leta 1908. Povod zanjo je bila smrt njegove prijateljice, ene velikih nemških slikark zgodnjega 20. stoletja, Paule Modersohn-Becker. Rilke jo je skupaj s Claro Westhoff spoznal v umetniški koloniji Worpswede, in zdi se, da se je zaljubil v obe. Kmalu po Paulini zaroki s slikarjem Ottom Modersohnom je Rilke zasnubil Claro. Skupaj sta živela zgolj dobro leto, kar je bilo dovolj dolgo, da sta dobila otroka in da je Rilke spoznal, da ni primeren za družinsko življenje. Po tem sta se odločila, da drug drugemu dasta svobodo, ki sta jo potrebovala kot umetnika. Paulino življenje z Ottom Modersohnom se je izteklo drugače. On je bil direktor Worpswedeja, slavnější slikar, njeno življenje pa je v njegovi senci postalo zapolnjeno z gospodinjskimi opravili. Na koncu si je vzela prosto leto in odšla v Pariz, da bi imela čas zase

in za slikanje. Medtem so jo njen mož in njeni starši nadlegovali s pismi, naj se vrne v Nemčijo in izpolnjuje dolžnosti soproge. Ne dolgo po tem, ko je to storila, je zanosila, pozimi 1907 rodila otroka in kmalu zatem umrla. Bila je ganljiva in originalna slikarka. Zdi se, da Rilke, čeprav je imel tistega leta, ki ga je preživel v Worpswedeju, rad njeno družbo in se je z njo dolge ure pogovarjal o umetnosti (neki življenjepisec je opazil, da je Rilke Clari pisal pisma, Pauli pa pesmi), ni razumel njenega dela, ko je bila še živa. Očitno se je šele poleti po njeni smrti, ko je na retrospektivi v Parizu opazoval pozna Cézannova dela, začel zavedati, kako velika slikarka je bila. Paulina smrt ga je globoko pretresla. »Njena smrt je stala pred mano,« je pisal prijatelju, »tako ogromna in tako blizu, da nisem zmogel zapreti oči.« »Rekviem« je bil napisan jeseni istega leta. Pisati ga je začel na predvečer dneva mrtvih.

Del privlačnosti te pesmi je v njeni surovosti in osebni noti. Ni Rilke na odru, niti veliki nekromant iz *Elegij* s svojim zapeljivim glasom in osupljivimi preobrati razprave, ki skače od podobe do presenetljive podobe. Ta pesem, napisana v paragrafih blank verza, napreduje v izbruhih okorne žalosti, za katero se zdi, da se izčrpa in nato spet privre na plan. Hkrati je tudi polna nerodnih zamisli in nasprotujočih si čustev. Zaradi vseh teh razlogov je to pesem, kjer je Rilke manj obremenjen s samim sabo in kjer se najbolj razgali. Začetni verzi nagovorijo Paulinega duha. Tesnoba, ki jo izražajo, ni hlinjena.

Imam svoje mrtve in pustil sem jim oditi
in bil presenečen, da sem jih videl tako zadovoljne,
tako hitro domače v svoji smrti, tako vedre,
tako tuje svojim ugledom. Samo ti
se vračaš; me oplaziš, postopaš, poskušaš potrkati
ob nekaj, da bi zvok razkril
tvojo prisotnost. O ne odpelji me od tega,
česar se počasi učim. Prepričan sem, da si zašla,
če si ganjena zaradi hrepenenja po čemerkoli

v tej razsežnosti. Mi spremenimo te Stvari;
niso resnične, ampak so zgolj odsevi
na zloščeni površini našega obstoja.

Kar me prevzame v teh uvodnih verzih, je globina Rilkejevega poistovetenja umetnosti s smrtjo. Priznati moram, da me je to za mnogo let odvrnilo od branja pesmi. Zdelo se mi je, da je tukaj pesnik najbolj morbiden in gostobeseden. Ob briljantnem prevodu Stephena Mitchella sem se naučil slišati goloto glasu, s katerim govori pesem, in šele takrat me je presenetila. Še vedno je zelo nenavadna: tukaj Orfej pripoveduje Evridiki *nazaj dol* v podzemlje, kako lepo je biti mrtev:

... da si ti tudi bila prestrašena in da še zdaj
utripaš s strahom, kjer strah nima pomena;
da si izgubila tudi najmanjši delec
svoje večnosti, Paula, in vstopila
sem, kjer še nič ne obstaja; da tam zunaj,
zbegana prvič, nepozorna,
nisi zgrabila blišča neskončnih
sil, kakor si na zemlji zgrabila vsako Stvar ...

Ključ do tega je zrcaljenje. Umetnika si predstavlja kot zloščeno površino, nezainteresirano (in zato nič kaj podobno obrazu starša ali ljubimca), ki zrcali svet nazaj v njega samega in ga, ker si ne želi nič od njega, naredi resničnega. Tako vidi mirne avtoportrete Paule Becker:

In končno si se videla kot sadež, stopila si
iz svojih oblek in prinesla svoje golo telo
pred ogledalo, spustila si se dol
v svoj pogled; obstal je spredaj, ogromen,
in ni rekel: to sem jaz; ne: to je.
Tvoj pogled je postal tako osvobojen
radovednosti, tako neposredovalen, s toliko prave
siromašnosti, da ni imel želje niti
po tebi sami; želel ni ničesar: sveti pogled.

Mislim, da ni Rilke nikjer drugje na bolj preprost način izrazil, kaj naj bi po njegovem morala biti umetnost: izničenje poželenja; prostor, kjer naša notranja praznina neha proizvajati tisto potrebo po stvareh, ki pohablja svet in ga spreminja v slabo ravnanje s predmeti, kjer prav nasprotno postane čista, aktivna, umirjena odsotnost:

In tako zelo me je skrbelo zate – globoko znotraj
zrcala, kamor si se postavila, daleč stran
od vsega sveta. Zakaj si prišla na ta način
in se tako zaničala?

Trma Rilkejevega prepričanja – in celostnost njegove domišljije – se nam razjasni, ko vidimo, kasneje v pesmi, kako prevzame idejo Pauline nosečnosti. Nekako poškodovana zaradi svoje lastne želje ali zaradi moževe posesivnosti, si predstavlja Rilke, je prelomila popolni krog zrcaljenja energije v svoji sliki:

Žalujmo skupaj, ker te je nekdo povlekel
iz globine svojega zrcala. Ali lahko še vedno jokaš?
Ne: vidim, da ne moreš. Spremenila si moč
in pritisk svojih solz v svoj zrel pogled
in spremenila si vsako tekočino v sebi
v trpežno resničnost, ki se je vzpela
in slepo krožila po ravnovesju.
Nato je še zadnjič prišlo vate naključje in te odtrgalo
stran od zadnjega koraka naprej na tvoji poti
v svet, kjer imajo telesa svojo voljo.

To nezaupanje v rojstvo se zdi v dvajsetem stoletju nenavadno, ker je tako dobesedno, kot bi prihajalo iz kakšnega starodavnega teksta, tibetanske ali egipčanske Knjige mrtvih; kot da bi Paula odpirala Pandorino skrinjico in skozi poželenje začela neskončen cikel rojstva in smrti:

Ah, žalujmo. Ali veš, kako neodločno,
kako zadržano se je tvoja kri, ko si jo poklicala nazaj,
vrnila iz svojega neprimerljivega kroženja?

Kako zmedeno je ponovno začela
ozko kroženje po telesu; kako
polna nezaupanja in osuplosti je
začela odtekati v placento ...

Jasno, da gre tu tudi za osebni podtekst: Rilkejevo ljubosumje na Otta Modersohna. (Kako si se lahko poročila s tem moškim?) Sebe si je poskušal predstavljati znotraj ženskega telesa zaradi poistovetenja s tem, kar je žensko.

To zahteva natančnejšo obravnavo. Znan podatek o Rilkejevem otroštvu v tistem praškem stanovanju je, da ga je mama, ker je leto pred njegovim rojstvom izgubila dojenčka – deklico –, vzgajala kot deklico. Dala mu je ime René, ki je spolno dvoumno (po srečanju z Lou Andreas-Salomé si ga je spremenil v Rainer), oblačila ga je v lepa feminilna oblačila in ga med igrami vlog, ki sta jih igrala, klicala »Gospodična«. To se je končalo, ko je odšel v šolo – zadnji del njegovega šolanja se je odvijal na posebno strogi vojaški akademiji, ki jo je izbral njegov oče. Daleč v Rilkejevem otroštvu – in še dlje nazaj v materinih nezavednih željah – je bila popolna mala deklica, ki je prišla na svet, da nadomesti umrlo.

To dejstvo zahteva še en ovinek. Okoliščine nastanka *Sonetov na Orfeja* so bile smrt mlade deklice, Were Knoop. Bila je hči Rilkejevega znanca in že kot majhen otrok nadarjena plesalka, a se je zaradi bolezni žlez zredila. Opustila je ples in razvijala talent za klavir, medtem pa postajala vedno bolj iznakažena, do svoje smrti pri devetnajstih. Orfej je lik prvega soneta. Wera je lik v drugem:

Bila je deklica, kar je izšlo
iz skupne sreče petja in glasbila,
in je žarela skoz pomladna krila
in je postlala v moje si uho.

In spala v meni. Vse je spalo z njo.
Moje strmenje v pisano daljavo,
začudenje nad drevjem in nad travo,
v moj lastni svet zamaknjeno oko.

Spala je svet. Kako, pojoči bog,
si jo ustvaril, da se ni zbudila?
Glej, vstala je in se je v spanec skrila.

In njena smrt? Se v pesmi oglasi,
preden tvoj glas za zmeraj onemi? –
O deklica ... Že mi drsi iz rok ...

Povezanost te pesmi z »Rekviemom« se zdi dovolj očitna. Rilkeja so ganile umetnice, ker so mu predstavljale najgloblji duševni vir. In ker dekleta, ki prakticirajo umetnost, predstavljajo eros v nekakšnem nerazlikovanem stiku z bitjo, preden postane seksualnost in se namesti v svetu. Paula je v nasprotju z Wero Knoop živela dovolj dolgo, da je postala ženska. Večina Rilkejevih bližnjih prijateljev so bile ženske. Bil je globoko sočuten do konfliktov, ki so jih zahteve umetnosti in družine povzročale v življenju ženske. Ko se je zdelo, da so družbene zahteve ubile Paulo Becker, je to zgolj potrdilo njegovo prepričanje, da je življenje sovražnik umetnosti in da sta spolnost in svet sovražnika erosa in večnosti. Zaradi tega se v enem močnejših odlomkov v pesmi znese nad njeno zakonsko zvezo:

Kajti *to* je narobe, če je kaj narobe:
ne povečati svobodo ljubezni
z vso notranjo svobodo, ki jo lahko prikličesh.
V ljubezni se moramo uriti samo v tem:
spustiti drug drugega iz rok. Kajti navezati se
je lahko; tega se ne rabimo učiti.

To se mi zdi osupljivo; mislim, da ne moremo zanikati njegove moči, ko opazimo, kot je pogosto pri Rilkeju, da uči bralce nekaj, kar je zanje pomembnejše kot za njega samega. Vsa dejstva v njegovem življenju kažejo, da se je izmikal odnosom. Da ga je sicer vedno privlačil prvi plamen erosa, ampak da se je bal pognati korenine. Kar je bilo težko *zanj*, kot je opazila Louise Glück, je bila navezanost; in verjela je, da je bilo v njegovem pretvarjanju, da je

drugače, nekaj zlonamernega. Zagotovo pa je, da ni bil posesiven oziroma da ga to ni mamilo. Izbral je samoto in vzel bridkost svoje osamljenosti za učiteljico.

Ta samota ga v prvi Orfejevi pesmi in v dialektiki *Novih pesmi* vedno vrača v zanemarjeno kočo lastne notranje praznine. Ni zaupal odnosom, ampak resnica je, da jih tudi ni bil zmožen. Psihoanaliza tukaj ni natančna; vsi vemo, da izbrati samoto pomeni trpeti osamljenost, da si nam tega ni treba predstavljati, ker bi bile podrobnosti Rilkejevega življenja drugačne od našega. Njegov primer je odklonilen in lokalni. Kar je ena njegovih ljubimk povedala o njem, bi lahko uganil mnogokateri bralec njegovih pesmi:

Njegovi vzkliki nasprotovanja v osuplosti in občudovanju so skakali v besedo sogovorca. Hkrati se nisem mogla otresti občutka, da so se sklenili v monologe ali dialoge z odsotnim – morda angelom? ... V resnici se je izpolnjeval z lastnim. Ali se je kdaj potrudil, tudi v ljubezni, da je videl partnerko tako, kot je bila? Ali si je prilastil obe vloge?

Iz tega bi bilo narobe sklepati, kot so sklepali nekateri bralci, da je bil Rilke preprosto narcističen, če s tem mislimo na osebo, ki ljubeče zre v plitki bazen samega sebe. Bil je, če sploh karkoli, androgin. Pojem je do danes dobil pomen naše zgodnje bi- ali panseksualnosti, ampak to ni tisto, kar sem mislil. Androginost je sila, ki vleče navznoter, erotična privlačnost drugega, ki ga slutimo zakopanega v jazu. Psihoanaliza govori o prevladujočem narcizmu pri otrocih, ampak v smislu, v katerem uporabljamo ta termin, je narcistična lahko samo odrasla oseba. Rilkeja – delno zaradi deklice, ki jo je njegova mama postavila v središče njegovega duševnega življenja – je vedno privlačilo najprej in predvsem skrivnostno dejstvo lastnega obstoja. Njegova bit je bila zanj Drugo. Obvezovalo ga je tako kot spolna drugost obvezuje ljubimce.

Mislim, da ima zato v »Rekvjemu« in *Elegijah* (zame naporno) spoštovanje do neuslišane ljubezni in da zato piše o spolni ljubezni, kot da so tisti, ki so se ji prepustili, svetniki napačne religije.

Zaljubljeni, vas, same sebi zadostne,
sprašujem o nas. Prijemate se. Imate dokaze?

Ko so bile *Elegije* leta 1922 že skoraj končane, ko je bilo konec vseh naporov, je dodal še eno kitico na koncu »Pete elegije«. Bere se kot čemerer in smešen zadnji klicaj:

Angel: če bi na kraju, ki zanj ne *vemò*, tamkaj
na neizrekljivi preprogi, če bi ljubimci,
ki tukaj nikdar ne postanejo mojstri, tam pokazali
drzne visoke figure srčnih zanosov,
svoje stolpe slasti, svoje
oddavna, brez tal, le druga na drugo
prislonjene lestve, drhte, – in če bi *zmogli*,
tam, pred gledalci, neštetimi nemimi mrtveci:
Ali bi vrgli oni tedaj svoje zadnje, zmeraj prihranjene,
zmeraj skrite, neznane nam, zmeraj
veljavne novčiče sreče pred slednjič
resnično smehljajoči se par na potešeni
preprogi?

Rad imam to energijo, ta šaljivi obup pisanja. Nihče ni napisal bolj elokventne obsodbe fukanja: če je res tako izjemno, zakaj ni potem katapultiralo vseh mrtvih naravnost v nebesa, zakaj svet še vedno preganjajo duhovi tolikšne neizpolnjene strasti? Ampak si predstavljam, da večina ljudi ve, kaj pomeni biti polovica tistega »resnično smehljajočega se para«. Občutili so, kako se mrtvi iztekajo v nebesa. »Kopulacija,« je pravilno, ampak z velikim prezirom rekel Baudelaire, »je lirika množic.« Walt Whitman bi se veselo strinjal in dodal, da to sploh dela liriko – in politiko – mogočo. Ljudje povečini izkusijo možnost združitve z drugim v svojih telesih z drugimi ljudmi. Toda zdi se, da je bilo za Rilkeja drugače. Nekje je definiral ljubezen kot dve samoti, ki se ščitita, srečata in mejita druga na drugo. In čeprav je to ganljiva izjava, izpusti silovitost srečanja. Zveni, kot da so ljudje milni mehurčki, ki se odbijajo drug od drugega, medtem ko sta dve samoti nabito polje lastne energije, in ko se srečata, oddajata čudovite iskrice.

Kakorkoli, tu je odgovor na vprašanje o Rilkejevem pogledu na medčloveške odnose. Čeprav je bil vse življenje povezan, izrazito in intimno, z drugimi ljudmi, je bil do teh odnosov vedno zadržan, kajti zanj je bilo končno soočenje vedno s samim sabo. To, da je bil tako nenavadno samotarsko bitje, je delno razlog, da nas imajo njegove pesmi toliko naučiti. Obstajajo užitki, mogoče hranila, ki jih večina ljudi v nasprotju z Rilkejem pozna. Kar pa je poznal on, je prostor, od koder je prihajala potreba po tem hranilu. In vedel je, kako težko je za nas naseliti ta prostor, biti karkoli drugega kot tujci lastnega obstoja. Učiti se ne biti tujec je breme *Devinskih elegij*, ki ga je prisililo, da je vase sprejel Paulino smrt na koncu »Rek-viema«, tako kot je ona sprejela vase svet in otroka. Neverjetno čuden in ganljiv je trenutek, ko jo skoraj prosi, naj ga oplodi s svojo odsotnostjo. Tu je molitev, s katero se pesem konča:

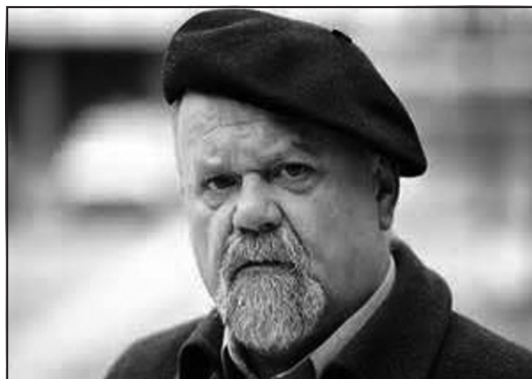
Ne vrni se. Če lahko preneseš, ostani
mrtva z mrtvimi. Mrtvi imajo svoje naloge.
Ampak pomagaj mi, če lahko nemoteno,
kajti kar je najdlje, včasih pomaga: v meni.

Prevedel **Gašper Torkar**

• Druge celine •

Abdulah Sidran

Partizansko pokopališče

Partizansko pokopališče

Malo se bomo sprehodili zunaj mesta, naj si duša odpočije. Ko se sprehajaš, se jasneje misli in zazdi se: zdaj vidimo stvari takšne, kakršne v resnici so: to je aleja, to se po nas usipajo zelene srajce kostanja, naokrog grulijo mladi in nežni zaljubljeni. To je dan, to se svetloba modro lomi v listju, v marmorju nad cesto, po pokopališču, na katerem tudi mi malo počivamo. Povej, sestra mila, ali si lahko predstavljaš sebe v tujem spominu? Dež je spral črko, toda prisloni uho: buči in buči podzemski duša vode, to zemlja razjeda kost, in tako se (z vso pravico?) odvijata zgodovina in skladnost: en majhen del z nami, uro in trenutek z nami in potem: brez nas, brez nas in brez nas. Vendar planet še vedno diha in še naprej rastejo otroške oči in še naprej štrca jabolko, ko ga poljubita deklica in pomlad nad glavo ptic. – Tožba tu ne najde prostora zase, to ni čas ne kraj za tarnanje. Mrtvi so tu samo zato, da dajo mero našemu trpljenju. Pojdimo vsak svojo pot kot po gostiji, povsem slovanski gostiji na pokopališču, z opitim duhom. Naj hodi kost, naj hodi meso! Sestra, knjige so odprte, sestra, zgodovina se piše, odprt je Martyrologium, samo še svojih imen se moramo spomniti, da jih nikoli več ne pozabimo, nikoli več.

Mustafa Krilaš daje izjavo o služenju pri grofu Levu Nikolajeviču Tolstoju

Neki Belgijec, rudar, me je odpeljal v svojo domovino. Naprej sem šel sam, vse do Odese; in tu me je, v gostilni, našel mornariški oficir Pjotr Mihajlovič, grofov zet, in me vzel v službo.

Tolstoj je vprašal: »Mustafa, kakšno plačo bi rad imel?« Stanovanje, hrano in obleko. Potem se je čudil: »Ampak Mustafa, treba je imeti denar. Kmalu bo prišel čas, ko bo svetu vladal denar. Kdor ga bo imel več, bo bolj ugleden in spoštovan.« Odredil mi je deset rubljev.

Najprej se mi je zdel čuden. Obnašal se je kmečko, malo je govoril, oral je in kopal in sam pospravljaj sobo. Nikoli ni kadil, vendar je pil precej vodke. Ponoči, ko je pisal, sem se včasih približal ključavnici in kukal skozi njo. Sedel je za mizo, pil vodko in pisal ali pa dolgo gledal v golo steno. Zjutraj je bila steklenica prazna.

Pogosto sem mu govoril: skrajšajte si obrvi, grof, ovirajo vas pri pisanju. Ni hotel. Neprestano jih je gladil in močil z vodo in ponoči, ko pri roki ni imel vode, tudi z vodko.

Živali? Rad jih je imel. Imel je konje, krave, ovce in v hiši vedno štiri ali pet mačk. Govoril mi je: Tisti, ki ima rad živali, je dober človek. To drži, Tolstoj je bil zelo dober človek.

Ne vem. Ne verjamem v usodo. Verjamem v višjo silo, ki določa naše poti. Verjamem v to moč, ker ne dvomim: ona me je petdeset in več let vodila na dolgi, zamotani poti: Sarajevo, Belgija, Carigrad, Egipt, Japonska, Odesa, Jasna Poljana, Petrograd, Teheran, Bombaj, Atene ...

Kako sva se razšla? Leta tisočdevetstoprvega, Tolstoj je šel na Krim, da bi se pozdravil. Jaz po svoji poti. In rekel mi je: Pojdi, Mustafa, pojdi, in srečno! Toda vedi, vsak jutri je hujši od danes.

Slepec poje svojemu mestu

Prenehalo je deževati. Zdaj iz kanalov, s podstrešij
in izpod podov preperelih hiš v predmestju
smrdi po mišjih truplih. Hodim
in v tem ne iščem nekega posebnega smisla: slepec sem,
dano mi je, da vidim samo tisto, česar drugi ne vidijo. Tako
je nadomeščena moja revščina:
v južnem vetru prepoznam, kar se me dotika, glasove
tistih, ki so zapustili to mesto. Zdi se, da jokajo.
V bližini diši lipa. Vem: blizu je
most in po njem se bosta korak in palica slišala
drugače, z več svetlobe v zvoku. Potem se tu,
ob mojem ušesu, sparita dve muhi.
Spet bo vročina. Okrog mene hodijo telesa, vroča,
z vonjem po postelji, z vonjem pohote. Hodim
in govorim z Bogom, kot bi hodila vštric:
»Ali kdo bolje od mene pozna to mesto?
Od mene, Bog, ki si mi dal, da nikoli ne vidim
tiste, ki jo ljubim?«

Govori Sarajevo: Jaz sem otok v srcu sveta

Velik je svet, kontinenti plovejo
in nesreča se ziba povsod, a to je nekaj
drugega: enako dišita gozd na severu in
gozd na jugu, in ta vonj ni podoben ničemur,
kar bi človek že slišal, videl, česar bi se dotaknil z roko.
Zaman se širijo nosnice (mogoče zarodku tako
diši maternica?) – to je vonj
Ničesar, ki z istim glasom joče in poje –,
kajti ljubezen in nesreča imata tu
isti obraz in vse je enako. Na mestnih vratih so
jezni stražarji, stražarji, ki
stoje sanjajo (let, mehko krilo, ki ne
obstaja!) – vendar jih bo predramil isti glas:
»Sarajevo, naj te scvre strela.« – Spet me
nekdo kliče na pomoč. Obupanec in modrec,
otrok, potepuh in podlež – pred mojim
obrazom so vsi spravljani. Vse je eno
in vse je tu isto. Sem otok v srcu sveta,
nič me ne doseže, samo njegova lena
kri, samo jeza, ki plava nad vsem.
Tišina in nič, ki jo obkroža.

Zapis o čudežu

Jaz nikoli ničesar nisem videl prvič!

Ti z levo roko umikaš gost pramen las s čela
in jaz isti hip selim ta gib v spomin in že ne vidim več,
kako z roko umikaš lase s čela, ampak se spominjam tega
giba, spominjam se: ti z levo roko umikaš gost
pramen las s čela.

Ti z glasom, ki trepetja in premika plamen sveče na mizi
med nama, praviš: »Zunaj je nevihta,« in nekaj,
kar nisem jaz, a v čemer še vedno polno obstajam, seli
ta glas v spomin, in medtem ko te slišim, imam občutek, kot
da se spominjam, kako te slišim, kot da se spominjam tvojega
glasu, ki trepetja in premika plamen sveče na mizi med nama,
spominjam se večera in glasu, ki govori: »Zunaj
je nevihta.«

In še vedno je zunaj nevihta in še traja večer, podobno kot
traja tudi življenje, za katerega se mi zdi, da ga sploh ne živim,
ampak se ga spominjam, kot glasu, s katerim govoriš »Zunaj
je nevihta«, glasu, ki se ga spominjam, kot se spominjam roke,
s katero umikaš pramen las s čela, medtem ko govoriš,
kot se spominjam roke, ki se je dotikam prvič.

Zapis o Erosu

Gola se po prstih od postelje bliža ogledalu.
Tvoj dar, s katerim čutiš lepoto, je nem. Utrujeno
srce ne drhti, samo roka bolj udobno namešča
blazino pod glavo.

A soba je prazna. V ogledalu miruje samo njena
zaskrbljena guba nad veko, ki si jo maloprej poljubljal,
ko je bila soba še polna kot vesolje, kot ogledalo,
ki je polno njenega obraza, v prazni sobi, v kateri že spiš.

Tisti, ki gredo čez

Sarajevskim sefardom

Najprej je mineval čas.
Potem smo šli čez most in cesto ob
bencinski pumpi in tu je bilo v sozvočju
z razumom napisano: kajenje prepovedano,
potem smo ponovno šli čez cesto
ob vznožju Trebevića, z oklevajočo hojo, prestrašeni
zaradi sprememb, nenadnega naliva.

Mrvi zrak. Kamen in kača.
Zaledeneli klorofil Toleda.
Espanoles sin patria.

Potem je mineval čas. Drugi drugim
smo gledali v obraze in se že tisočkrat
preštevali. Kako iztrgati
srce te žalosti? Eden je manjkal: Jahve bo
ponovno sam.

ombre prejado y entelegente,
lavrador publico dija i tarde ...

Potem je mineval čas. Vzpenjali smo
se po stopnišču, nismo šteli stopnic iz
kamnitih kock (mar tu počiva tisti, ki manjka?) –
Jasenovac, Gradiška, Đakovo, Jadovno,
Loborgrad, Auschwitz, Bergen-Belsen, m i r.

Clara, no lloras hija mia,
No temes la fosa fria.

In čas je še vedno mineval. Spodaj se je zdaj
sončila gospa Klara, v kopalkah, z neredom,
razsutim okrog glave: die Sonnenbrille, »Elle«,
pa cigarete, vžigalnik, japonski walkman.
Srce je prenehalo biti.

Muy presto fe perdimos
caro padre amoroso
yece don nuestra madre
en eterno reposo.

Ta svet je bakla, prižgana z obeh
strani. *Tako sami smo – živi in mrtvi –
vedno je isto.* Ali joka Elohim? Ali cvili
Adonaj? Tu že dolgo ne kosi nihče, ne trave
ne plevela. Lipa cveti sama in oreh
zori sam. Zemlja je čista in nedolžna.

Madre que non conce otra justicia
que el perdon ni mas ley que amor.

Spite vi, ki ste prehodili tudi zadnjo
pot. Spite, čas bo minil. Spite,
časa več ne bo. Spite, ničesar
več ne bo in bo, kot da ni ničesar
nikoli bilo. Spite, nebo nima spominov. Ima
Nič, ima črno luknjo. Nič, Ki Odteka
V Črno Luknjo,
Ki
Raste

Planet Sarajevo

(Ob spremljavi Schubertovega
godalnega kvarteta *Smrt in deklica*)

Poslušajte,
kako diha
Planet – Sarajevo.

Poslušajte,
kako joka Deklica:
»Smrt, ne vzemi me!«

Kolikokrat
smo jokajoč
govorili
svoje zanosne molitve za mir?

Smrti ni mar za dekličino solzo.
Smrti ni mar za človeško molitev.

Poslušajte,
kako diha
Planet Sarajevo.

Poglejte,
kako cveti
Planet Sarajevo!

Ali slišite,
kako po njegovih žilah
neizprosno kroži kri?

Poglejte, ljudje gredo –
popravljajo si zobe.

Poglejte, ljudje gredo –
vodijo otroke k frizerju.

Poglejte, ljudje gredo –
kupujejo časopis.

Poglejte, tisti vzgaja
golobe!

Poglejte, tisti
ne more živeti –
brez križank.

Poglejte,
kako gredo ljudje
po svojih opravih!

Kako so se
čez noč postarali!
Od česa so se, tako naglo,
vsi po vrsti – polepšali?

Na Planetu Sarajevo
sem videl človeka –
kadi pipo – in hiti!

Na Planetu Sarajevo
sem videl,
da obstaja en človek – in joka!

Videl sem deklico
na Planetu Sarajevo,
v parku, ki ga ni,
nabira cvetje – ki ga ni!

Smrt je glavni kosec,
zaman je dekliška solza,
zaman vsaka
molitev za mir!

V vesolju
– imenuje se Bosna –
neka deklica
z roko, ki je ni,
nabira cvetje, ki ga ni!

To ni vojna
– v vojni je povsod dovolj cvetja –
to je Boj od samega Začetka!

V njem se bojujeta dve načeli
– Od Začetka
do Sodnega dne –
načelo Dobrega
in načelo Zla!

Naj se nikoli ne neha
boj med Dobrim in Zlom!

Mar naj s Sveta
izgine Dobro?

Naj Deklica
poljublja roko
Koscu Smrtonoscu?

Ali slišite, kako joka:
»Smrt, ne vzemi me!«

Ne jokaj, deklica,
ne jokaj, lepa hčerka!

Nikoli in nikoli
se ne bo nehal boj
med Dobrim in Zlom.

Zakaj tonejo Benetke

Gledam v nebo nad Benetkami.
Nič se ni spremenilo zadnjih sedem
milijard let. Zgoraj je Bog. On je
ustvaril Vesolje in v Vesolju sedem milijard
svetov, na vsakem svetu nešteto narodov, mnoštvo
jezikov – in ene same Benetke.

Narode je ustvaril različne in jim na uho šepnil: »Spoznajte
se med seboj.« Dal je obilico jezikov, da se jih učijo
drugi od drugih, da se skozi spoznajo in
tako postanejo bogatejši in boljši. Dal je Benetke,
kot je dal ptico in ribo, da bi ljudje in narodi verjeli
Vanj – se čudili Njegovim delom.

Gledam v nebo nad Benetkami. Zgoraj in povsod okrog
je – Bog. Eden. Ki je ustvaril Vesolje, sedem
milijard svetov v Vesolju in na vsakem svetu polno
jezikov in narodov in ene Benetke. – V plemenu južnih
Slovanov je ustvaril majhen narod in ga na enem od teh
svetov dal na kopno, ki se imenuje Evropa. Tu je Meja.
Bosna. Bosna. Bosna. Tukaj se dotikata in udarjata Vzhodni
križ in Zahodni križ, nastala iz enega Križa. Toda
bošnjaški narod je krotek. Zato sprejme
roko Tretje Vere: v Enega Boga. Ki ni rojen niti ni rodil,
a vseeno je Gospodar svetov in Vladar Sodnega Dne.

Gledam v nebo nad Benetkami. Zemeljski gospodarji
so se odločili, da bošnjaškega naroda – ni.
Benetke tonejo. Evropa tone. Toneta zibelka in tone otrok
v zibelki. Tonejo kontinenti. Tone roža v vazi
iz muranskega stekla. Tone Murano. Tone hotelska soba
in *Društvo mrtvih pesnikov* tone. Zakaj naj na svetu
ne bi obstajal bošnjaški narod? Med barvami
– ena barva manj? Med vonji – en vonj manj?
Zakaj naj bi na svetu ne bilo – teh Benetk?
Med čudesi – eno čudo manj?

Gledam v nebo nad Zemeljskim svetom.
Ena zvezda se v dolgem loku ruši v praznino
Vesolja. Kot da bi padla – na sredo Kanala Grande.
Zemeljski svet med sedmimi milijardami vesoljskih
svetov hoče ostati siromašnejši za en cel
narod. Takšna je volja zemeljskih gospodarjev.

Takrat v Vesolju pada zvezda. Zato tonejo
Benetke. Vesolje bo siromašnejše – za en
celoten svet. Takšna je volja Gospodarja svetov.
Takšna je volja Vladarja Sodnega Dne.

Polnoč v Parizu

Ves dan
se nisem spomnil Boga.

Le kako duša
tako lahko pozablja pekel,
skozi katerega je šla –
vedno z Njegovim Imenom na ustnicah?

Tisoč tristo nepremičnih dni
in še toliko mrtvih noči,
in komu drugemu, če ne Njemu, se je zahvaljevala,
ker je živa in ker hodi po tistem džehennemu?*

Ali je Njegova ali hudičeva ta mrena,
ki je padla čez trpljenje, čez spomine?
Iz česa je pravzaprav narejena?

Veliki posli, ki to niso?
Pomembna vprašanja, dolgi odgovori?
Nevarne in težke pravne finese?
Opreznost, ko je na nočni straži?
Opotekanja v tujih jezikih?
Ta od sedenja omrtvičena noga?

* Turcizem za pekel. (Op. prev.)

Skoraj cel dan
je minil,
a jaz se nisem spomnil Boga.

Izbral, prevedel in spremno opombo napisal **Uroš Zupan**

Odraščali smo z **Abdulahom Sidranom** (1944). Pravzaprav ga nismo poznali ne kot pesnika ne kot prozaista, ampak kot scenarista, ki je zakrivil scenarija za temeljna filma naše mladosti (*Se spominjaš Dolly Bell* in *Oče na službenem potovanju*), iz katerih še danes kdo od nas izreče kak stavek, kot je »Dva puta bez vađenja« ali pa stavek, ki ga je izrekel Slavko Štimac: »Svakoga dana u svakom pogledu sve više napredujem.« Filma je seveda režiral Emir Kusturica. Ne vem, ali Štimčeva parola ravno drži, a v spoznavanju Sidrana je zagotovo prišlo do nekega vsaj minimalnega napredka. Brali smo ga v antologiji *Peti in biti*; pesmi, kot so »Potnik se vrača v svoje mesto«, »Ars poetica«, »Vsota česa sva« in druge. In naposlušali smo se tudi anekdot, ki jih je o Avdu, to je namreč Sidranov vzdevek, pripovedoval Josip Osti, najbolj tiste, kaj Sidran naroči, ko pride v gostilno. Odgovor se glasi: zaboj piva in viski. Zaboj mu rabi kot podstavek, na katerem stoji, da lahko na šanku doseže kozarec viskija in ga spije. Sidran je namreč precej nizke rasti. A pustimo te anekdote. Sidran je akademik, upokojenec in velik pesnik. V zadnjem času sta mu izšli dve knjigi: avtobiografska, *Odkup surove kože*, pri kateri gre v resnici za memoarsko prozo, za katero bi avtor rad, da se bere kot roman; izšel pa je tudi izbor poezije z naslovom *Partizansko pokopališče*. Žalostno je, da Sidran nima samostojne knjige v slovenščini. Upam, da bodo založniki to neumnost, da ne rečem sramoto, v kratkem popravili.

• Zadnja izmena •

Breece D’J. Pancake

Trilobiti

Literatura

179

Odprem vrata kamiona, stopim na opečnato stransko ulico. Spet pogledam Družbeni hrib, ves nekako zlizan in zaobljen. Pred dawnimi časi je bil čisto razbrazdan in je stal kot otok sredi reke Teays. Več kot milijon let je trajalo, da je nastal ta gladki mali hrib, in vsega sem ga že preiskal za trilobiti. Razmišljam, da je bil vedno tam in tudi vedno bo, vsaj dokler bo to še kaj pomenilo. Zrak je zadimljen s poletjem. Čezme splava gruča škorcev. V tej deželi sem se rodil in nikoli je nisem prav hotel zapustiti. Spomnim se, kako so me gledale tatove mrtve oči. Čisto suhe so bile, in to je vzelo nekaj ven iz mene. Zaprem vrata, se namenim v lokal.

Na ulici vidim zaplato betona. Oblike je kot Florida, in spominjam se, kaj sem zapisal v Ginnyjin zbornik: »Naprej bova živela od mangov in ljubezni.« In ona gre in odide brez mene – dve leti je že tam spodaj brez mene. Pošilja mi razglednice, na katerih so flamingi in rokoborbe z aligatorji. Nikoli mi ne zastavi nobenega vprašanja. Pravega tepca se počutim zaradi tistega, kar sem napisal, in stopim v lokal.

Prostor je prazen, in počivam v ohlajenem zraku. Mlajša sestra Tinkerja Reillyja mi naliže kavo. Dobre boke ima. Nekako so podobni Ginnyjinim in zlagajo na njene noge lepe obline. Takšni boki in noge stopajo po stopnicah na letala. Gre h koncu pulta in pomlati preostanek svoje sadne kupe. Nasmehnem se ji, a je še mladoletna. Mladoletnice in črne kače, to je dvojje, česar se ne dotaknem niti z okensko palico. Nekoč sem s staro črno kačo počil kot z bičem, beštiji je odtrgalo glavo, in tata me je z njo

namlatil kot hudiča. Pomislim, da me je znal včasih tata kar razjeziti. Zarežim se.

Pomislim na sinoči, ko je poklicala Ginny. Njen stari jo je z letališča v Charlestonu pripeljal sem dol in bilo ji je že dolgčas. Bi se lahko dobila? Jasno. Šla morda na pir? Jasno. Isti stari Colly. Ista stara Ginny. Ko je govorila, je nosljala. Hotel sem ji povedati, da je tata umrl in da je mama na bojnem pohodu, da bi prodala kmetijo, ampak Ginny je še kar nosljala. Zmrazilo me je.

Kot me zmrazi ob skodelicah. Gledam skodelice, ki visijo z zatičev ob stekleni steni. Poimenovane so z nalepkami in prekrite z mastjo in prahom. Štiri skodelice so in ena je tatova, ampak to ni tisto, ob čemer me zmrazi. Najčistejša je Jimova. Čista je, ker jo še vedno uporablja, visi pa tam skupaj z ostalimi. Skozi okno ga vidim, kako prečka ulico. Njegovi sklepi so zacementirani od artritisa. Pomislim, kako dolgo bo še trajalo, da me pobere, Jim pa je star, in zmrazi me, ko vidim tam viseti tudi njegovo skodelico. Stopim k vratom, da bi mu pomagal noter.

Reče mi: »Povej zdaj po pravici,« in njegova stara šapa stisne mojo roko.

Rečem: »Ne smem je.« Pomagam mu na njegov stolček.

Iz žepa potegnem grudičasti kamen in ga počim na pult pred Jimom. Obrne ga s svojo skrivenčeno roko, ga preiskuje. »Gastropod,« reče. »Verjetno iz perma. Spet plačš.« Z njim ne morem zmagati. Vse jih pozna.

»Še vedno nisem našel nobenega trilobita,« rečem.

»Nekaj jih je,« reče. »Ne veliko. Večina izdankov tu naokoli je premladih zanje.«

Dekle prinese Jimovo kavo v njegovi skodelici in opazuje jo, kako odziba nazaj v kuhinjo. Dobri boki.

»Si jo videl?« sune z glavo proti njej.

Rečem: »Kaznilniška melasa.« Mladoletnico prepoznam na miljo daleč.

»K vragu, puncina starost ni tvojega očeta in mene v Michiganu nikoli ustavila.«

»Resnico povej.«

»Prav. Zadet moraš trenutke, da napičiš prvo pošiljko, ki se prikaže, ko imaš hlače še gor.«

Pogledam okensko polico. Poškropljena je s krhkimi skeleti muh. »Zakaj sta s tatov odšla iz Michigana?«

Gubice okoli Jimovih oči se zrahljajo. Reče: »Zaradi vojne,« in srka svojo kavo.

Rečem: »Nikoli se mu ni uspelo vrniti.«

»Tudi meni – sem se vedno hotel – tja ali v Nemčijo – samo da bi se malo razgledal.«

»Ja, obljubil je, da mi bo pokazal, kje ste med vojno vsi skupaj zakopali tisto srebrnino in ostalo.«

Jim reče: »Ob Elbi. Verjetno zdaj že izkopal kak plug.«

Moja očesna jamica se zrcali v moji kavi, para se vije okrog mojega obraza, in čutim, da se me loteva glavobol. Dvignem pogled, da bi Tinkerjevo sestro prosil za aspirin, a slišim njeno hihitanje iz kuhinje.

»Tam je dobil tisto svojo rano,« reče Jim. »Na Elbi jo je dobil. Dolgo je bil v nezavesti. Mraz, Jezus, kako je bilo mraz. Za mrtvega sem ga imel, ampak se je zbudil. Je rekel 'sem bil po celem svetu'; je rekel 'Kitajska je tako lepa, Jim'.«

»Sanje?«

»Ne vem. S temi rečmi sem si že zdavnaj nehal razbijati glavo.«

Tinkerjeva sestra pride k nama s svojim vrčkom kave, da bi naju ujela za napitnino. Prosim jo za aspirin in opazim, da ima na ključnici mozolj. Ne spomnim se, da bi kdaj videl fotografije s Kitajske. Gledam boke Tinkerjeve sestrice.

»Trent še vedno hoče vašo zemljo za svoj gradbeni projekt?«

»Jasno,« rečem. »In mama jo bo najbrž tudi prodala. Ne znam upravljati kmetije, kot je znal tata. Trs deluje za hudiča zanič.« Dopijem svojo skodelico. Ne ljubi se mi več pogovarjati o kmetiji. »Zvečer grem ven z Ginny,« rečem.

»Daj ji tole v mojem imenu,« reče. Dregne me v curaka. Ni mi všeč, kadar tako govori o njej. Opazi, da mi ni všeč, in se neha

režati. »Dosti bencina sem imel za njenega starega. Hudičevo spodoben tip, dokler ni njegova žena dvignila sidra.«

Zvrtim se na stolu in ga plosknem po slabotnem, starem ramenu. Spomnim se tata in se skušam pohecati: »Tako smrdiš, da že pogrebnik hodi za tabo.«

Zasmeji se. »Najgrši otrok si bil, kar se jih je kdaj rodilo, veš?«

Zarežim se in se namenim skozi vrata. Slišim ga lahko, kako zakliče Tinkerjevi sestrici: »Pridi malo semle, ljubica, ti bom povedal en vic.«

Nebo je prevlečeno z mreno. Njegova vročina žge skozi sol na moji koži in jo zateguje. Vžgem kamion, se proti zahodu peljem po cesti, zgrajeni na izsušeni strugi reke Teays. Dno je široko in hribi na vsaki strani imajo rumenkaste kape, ki jih soncu ne uspe požgati. Peljem mimo železnega znaka, ki ga je postavila Agencija za javna dela: »Izmeril George Washington, hitra cesta Teays«. Gledam polja in govedo, kjer stojijo stavbe, in si jih predstavljam kot iz davno minulega časa.

Z glavne ceste zavijem k naši hiši. Zaradi oblakov sončna svetloba na dvorišču utripa med svetlobo in temo. Znova pogledam proti tistem mestu, kjer je tata padel. Z vsemi štirimi od sebe je ležal v gosti travi, potem ko mu je drobec kovine iz njegove stare rane zaneslo v možgane. Spomnim se, da sem pomislil, kako zbit je bil videti njegov obraz zaradi tistih odtisov trave.

Pridem do visokega skednja in zaženem traktor, potem pa se odpeljem do glave na koncu naše zemlje in ustavim. Tam sedim in kadim, spet pogledam trs. Vrste ostro zavijejo, toda okrog njih je nekakšna brazgotina ilovice in po listih vijoličasta snet. Glede sneti se ne sprašujem. Vem, da je trs že preveč propadel, da bi me skrbela še snet. Nekje v daljavi nekdo seka drva in hlastanje sekire odmeva vse do mene. Pobočja hribov so tu zapečena in po njih se pojavljajo vročinske prikazni. Naše govedo se premakne v prepišno vrzel in ptice se skrivajo po kapah dreves, tam, kjer nikoli ne sekamo, da bi širili pašo. Zagledam se v zguban, star mejni kol. Tata ga je postavil, ko je bilo konec potepuških in vojaških

dni. Kol je iz rožičevca in bo tam stal še dolgo. Oklepa se ga nekaj mrtvih slakov.

»Enostavno nič nisem dober za to,« rečem. »Enostavno nima smisla, da bi se na smrt zgaral za nekaj, za kar nisi nič dober.«

Sekanje potihne. Prisluhnem utripanju kril kobilic in se trudim ugledati snet na nasprotni strani dna.

Rečem: »Ja, gospod Colly, tebi fižol ne bi zrasel niti v kopici konjskega dreka.«

Cigareto zmečkam ob tla traktorja. Nočem požara. Potisnem zaganjalnik in drdram po poljih, potem dol do plitvine v umirajočem potoku in na drugi strani gor. Želve padajo s hlodov v stoječe tolmane. Ugasnem motor. Trs ni tukaj nič boljši. V zatilje si podrgnem sončno opeklino.

»Do konca kaput, Gin. Nič ne naredim prav.«

Naslonim se nazaj, skušam pozabiti na ta polja in obdajajoče hribe. Dolgo pred mano ali temi stroji je tekla tukaj reka Teays. Skoraj čutim lahko njene hladne vode in žgečkanje, ki ga povzročajo plazeči se trilobiti. Vsa voda iz starih gora je tekla zahodno. Ampak zemlja se je dvignila. Ostali so mi le dno in kamnite živali, ki jih nabiram. Mežikam in diham. Moj oče je kaki oblak v trstičju, in Ginny ni zame nič več od grenkega vonja v šavju robidovja na grebenu.

Poberem svojo malho in grem s kavljem gledat za želvami. Nekaj urnih klenov šine pod rob brega. V mahovnatih pegah vidim kolobarje, ki se razmikajo, kjer se je potopila želva. Jo bom že dobil, beštijo. Tolmun smrdi kot gniloba in sonce je trdo rjavo.

Zabredem noter. Proti koreninam hloda se počene. Podrezam naokrog in začutim, kako mi kavelj trzne. Pametna želva je tole, ampak vseeno samo beštija. Stavim, da bi lahko do konca svojih dni pobirala živake s trnkov, ne more pa se upreti koreninam, ki jo držijo, medtem ko obračam kavelj. Potegnem jo ven in vidim, da je hlstavka. Čokati vrat ima zavit naokrog in grize po kavljju. Položim jo na pesek in izvlečem tatov nož. Stopim na oklep in močno pritisnem. Debeli vrat hitro postane tanek in pomoli daleč

ven. Iz rane od kavlja kapne v mivko nekaj malega krvi, ko zarežem, pa se je nateče za lužo.

Nekdo reče: »Si dobil zmaja, Colly?«

Malce se zdrznem in dvignem pogled. Samo bančnik je, v rumenorjavi obleki stoji na potočnem bregu. Njegov obraz je zamazano rožnat in zaradi sonca so njegova očala črna.

»Kdaj pa kdaj se mi jih zahoče,« rečem. Nadaljujem z rezanjem hrustanca in odiranjem oklepa.

»O, tvoj očka je oboževal želvje meso,« reče tip.

Poslušam praskanje trsnih listov v poznem soncu. Čreva odvržem v tolmun, dam preostanek v malho in se napotim navzgor po plitvini. Rečem: »Kaj lahko naredim za vas?«

In tip kar začne: »Videl sem te s ceste – samo stopil dol, da bi videl, kaj je z mojo ponudbo.« »Včeraj sem vam povedal, gospod Trent. Ni moja, da jo prodam.« Malce se omehčam. Nočem zamere. »Z mamom se boste morali meniti.«

Kri kaplja iz moje borše v prah. Mešata se v temno pasto. Trent pospravi roke v žepe, se razgleda po trsu. Oblak zastre sonce, in moj pridelek zelenkasto žari v senci.

»Tole je nekje zadnja prava kmetija, ki je še ostala tod naokoli,« reče Trent.

»Snet bo požrla, kar je ostalo po suhi,« rečem. Malho si preložim v prosto roko. Jasno mi je, da se umikam. Tipu dopuščam, da si privošči in pometa z mano.

»Kako gre kaj tvoji mami?« reče. Za njegovimi zamegljenimi očali ne vidim oči.

»Kar dobro,« rečem. »Zahoteva se ji, da bi se preselila v Akron.« Malho rahlo zavihtim v smeri Ohia in Trentove hlače poškopim z nekaj kapljicami krvi. »Oprostite,« rečem.

»Se bo že spralo,« reče, a upam, da se ne bo. Posmejem se in opazujem želvina zevajoča usta na pesku. »No, zakaj pa ravno Akron?« reče. »Družina?«

Prikimam. »Njena,« rečem. »Sprejela bo vašo ponudbo.« Ta vroča senca me izsesava in moj glas je šepet. Malho vržem na tla

traktorja, splezam gor, da bi zavrtel zaganjalnik. V nekem smislu, ki ga doslej nisem poznal, se počutim bolje. Vroči kovinski sedež me žge skozi kavbojke.

»Sem videl Ginny na pošti,« potem kar zakliče tip. »Prava lepota je.«

Pomaham mu in se skoraj nasmehnem, ko prestavim niže, da odropotam gor po kolovozu. Peljem mimo Trentovega prašnega lincolna, se odmaknem od svojega udarjenega trsa. Zdaj gre lahko proč; plesnivo seme, suša, snet – vse gre lahko proč, ko podpiše papirje. Vem, da bom vedno kriv, čeprav ne more biti samo moja napaka. »Kaj pa ti?« rečem. »V boku te je bolelo celo tisto jutro, a nisi hotel nobenega zdravnika. Ne, gospod, moral si se prepričati, da je tvoj zabiti sin posevek pravilno spravlil v zemljo.« Zaprem gofljo, da ne bi še naprej govoril kot bedak.

Traktor ustavim na po terasi speljani cesti do skednja in se čez trs ozrem nazaj na strugo potoka. Včeraj je Trent rekel, da bodo dno zasuli z zemljo. S tem bodo hiše dvignili nad poplavljanje, ampak tudi zvišali doseg poplav. Pod vsemi temi hišami bodo okamnele moje želve. Naše herefordovke rišejo po hribu rjaste zaplate. Vidim tatov grob in se vprašam, ali bodo nove visoke vode segle čezenj.

Gledam govedo, kako se igra. Pripravljati se mora k dežju. Vedno ko se govedo igra, se pripravlja k dežju. Včasih se igra za sneg, ampak večinoma za dež. Potem ko me je tata na žive in mrtve prebičal s tisto črno kačo, jo je obesil na ograjo. Ampak ni deževalo. Govedo se ni igralo in ni deževalo, ust pa tudi nisem odprl. Že kača je bila dovolj huda, poleg nje nisem hotel dobiti še pasu.

Dolgo časa gledam v hrib. Ko sem bil prvič z Ginny, je bilo to v krošnji tega hriba. Pomislim, kako blizu sva si bila lahko takrat, in morda tudi še zdaj, ne vem. Rad bi šel skupaj z Ginny, ji mršil lase na kakem drugem polju. Ampak jo potem vidim na pošti. Stavim, da je pošiljala razglednice kakemu tipu na Floridi.

Odpeljem se naprej do skednja, ustavim pod streho. Z rokavom si obrišem pot z obraza in opazim, kako so mi šivi zdrsnili z ramen.

Če sedim togo, jih lahko spet zapolnim. Želva v malhi se premika, in mrazi me, ko poslušam, kako njen oklep udarja ob kavelj. Boršo odnesem k pipici, da bi opral ulov. Tata je imel vedno rad želvjo obaro. Še uro preden sem ga našel, je dosti govoril o obari in o džunglah.

Sprašujem se, kako bo, ko se bo oglasila Ginny. Upam, da ne bo nosljala. Morda me bo tokrat odpeljala k sebi domov. Katera-koli druga bi bila njena mama kot tatova sestrična, pa bi me njen stari pustil k svojim domov. K vragu naj gre. Lahko pa se z Ginny pogovarjam. Sprašujem se, ali se še spominja načrtov, ki sva jih imela s kmetijo. In hotela sva otroke. Vedno mi je sitnarila za pava. Našel ji ga bom.

Nasmehnem se, ko iztresem malho v zarjavelo korito, ampak vonj skednja – sena, goveda, bencina – vonj me spominja. Skedenj sva zgradila jaz in tata. Vsak žebelj gledam z isto topo bolečino.

Očistim meso in ga položim na kos blaga, odtrgan od stare posteljne rjuhe. Zapognem vogale, stopim proti hiši.

Zrak je vroč, a nekako kipi, in zastori na kuhinjskih oknih rožljajo. Od znotraj slišim mamo in Trenta, kako se pogovarjata na sprednji verandi, in šipo pustim dvignjeno. Isti pristop je, ki ga je imel včeraj z mano, in stavit grem, da mu mama je iz roke. Najbrž razmišlja o čajankah s svojimi sestričnami v Akronu. Nikoli ne posluša, kar ji kdo govori. Samo strinja se z vsem, kar ji je kdaj rekel kdorkoli razen mene ali tata. Preden sta se poročila, je celo volila Hooverja. Želvje meso vržem v kozico, si vzamem pivo. Trent jo skuša omehčati z mano; našpičim ušesa.

»Denar bi položil, da se bo Colly strinjal,« reče. V njegovem glasu je še vedno slišati hribovsko nosljanje.

»Povedala sem mu, da ga bo Sam spraval h Goodreachu,« reče ona. »Tam bi ga izučili za poklic.«

»In kar precej mladih ljudi je v Akronu. Saj veste, da bi bil bolj srečen.« Pomislim, da zveni njegov glas čisto tako kot prekleti televizor. »No, je jako priden, da mi dela družbo. Ne hodi nič več ven, odkar je odšla Ginny na svoj kolidž.«

Naslonim se na pomivalno korito, si grem z dlanmi čez obraz. Vonj po želvi mi je preniknil med prste. Isti vonj je kot vonj tolmu-
nov.

Skozi vrata v dnevno sobo lahko vidim kovček za kamne, ki mi ga je izdelal tata. Bele nalepke se kažejo za temnim bleskom stekla. Skoraj polovico izmed teh tu mi je pomagala poiskati Ginny. Če bi šel na univerzo, bi se lahko potem vrnil in prevzel Jimovo službo na plinskih vrtinah. Rad imam občutek teh drobnih kamnov, ki so živeli tako davno, v dlaneh. Ampak geologija mi je španska vas. Niti trilobita mi ne uspe najti.

Pomešam meso, prisluškujem zvokom ali glasovom z verande, a ne slišim ničesar. Pogledam ven. Blisk strele odlušči sence z dvorišča, pod kapjo skednja pa pusti pas teme. V mirujočem zraku čutim na koži usedlino. Večerjo si odnesem na verando.

Pogledam dol po dolini, tja, kjer so se nekoč, preden so položili prve tire, pasli bizoni. Zdaj pa so ti tiri prekriti s cesto, in avti v vetru hitijo sem ter tja. Opazujem Trentov avto, kako izpelje in se nameni proti vzhodu, v mesto. Ne upam si že kar nemudoma vprašati, ali je dobil, kar je hotel.

Svoj krožnik pomolim mami pod nos, a odmahne z roko. Usedem se v tatov stari gugalnik, opazujem prihajati nevihto. Peščeni vrtinci se napihujejo naokrog po bankini in na dvorišče padajo javorovi poganjki in kažejo svoje bele trebuhe. Na drugi strani ceste naredi naš vetrobran ovinek, in vrste ceder se hkrati vijejo v vsako smer.

»Bo prišla kar huda,« rečem.

Mama ne reče ničesar in se pahlja s pahljačo iz pogrebnega zavoda. Veter ji sloji lase, a še kar vztraja, da lepenkasta slika Jezusa poskakuje kot nora. Njen izraz se spremeni. Vem, kaj razmišlja. Razmišlja, da ni dekle s fotografije na polici nad kaminom. Da tam z na stran pomaknjeno tatovo pilotsko kapo na glavi ne stoji ona.

»Ni mi všeč, da ne prideš ven, ko je tukaj,« reče. Strmi čez cesto proti vetrobranu.

»Sem ga slišal včeraj,« rečem.

»Saj sploh ne zato,« reče, in opazujem, kako se ji čelo malce poravna. »Je tako, kot ko nas je poklical Jim in prašal, če bi hoteli kaj fiziola, in sem mu morala reč, naj jih pusti v kamionu pri cerkvi. Prmejduš, kaj se govori, če pridejo moški obiskat vdovo.«

Vem, da Jim govori kot neumen star pezde, ampak saj je vendar ne bo posilil ali karkoli. Nočem se prepirati z njo. »No,« rečem, »kdo je lastnik kmetije?«

»Še vedno midva. Nič ni treba podpisat do jutri.«

Jezus neha poskakovati in mama me pogleda. Prične govoriti: »Všeč ti bo v Akronu. Glej ga, grem stavit, da bi te Marcyjina ta najmlajša z veseljem spoznala. Tudi ona se prec podi za kamni. Pa še tvoj oče je vedno govoril, da se bova preselila tja, ko boš dovolj velik, da boš vodil kmetijo.«

Vem, da je to nekaj, kar mora reči. Nič ne odprem ust. Pride dež in zvonijo na pločevino strehe. Opazujem, kako ostrí veter lomi veje z dreves. Slabotne bodice svetlobe prebadajo oblake za oddaljenimi hribi. Tale nevihta nas bo samo oplazila.

Ginnyjin športni avto odžvižga po cesti proti vzhodu in potrobi, ko gre mimo, a vem, da se bo vrnila.

»Čisto kot njena mama,« reče mama, »s hudičem tekmuje, kdo bo prej na pivu.«

»Nikoli ni poznala svoje mame,« rečem. Svoj krožnik odložim na tla. Vesel sem, da se je Ginny spomnila potrobiti.

»Kaj, če bi jo jaz pobrisala s kakšnim delovodjem z vrtin?«

»Ti ne bi zbežala, mama.«

»Res je,« reče in opazuje avto, ki se valijo mimo. »Jo v Chicagu ustrelil. Pa tudi sebe.«

Pogledam na drugo stran hribov in časa. Blazino zamegljujejo rdeči lasje, poškopljani s krvjo od svinčenke. Drugo truplo leži pomečkano in toplo pri vžnožju postelje.

»So rekli, da jo je, ker se ni hotela poročiti z njim. So mu našli dve poročni rinki v žepu. Nataknjeni mali Italijanar.«

Vidim policijo in novinarje v mali sobi. Mrmrnanje se razliva na hodnik, nihče pa zares ne pogleda v obraz mrtve ženske.

»No,« reče mama, »sta bila vsaj še zmerom oblečena.«

Dež malce pojenja in dolgo časa sedim in gledam modro cikorijo, ki se pripogiba ob cesti. Pomislim na vse ljudi, ki jih poznam, ki so zapustili te hribe. Samo Jim in tata sta prišla nazaj k svoji zemlji, jo obdelovat.

»Poglej si no močvirne lučke,« pokaže mama proti hribom.

Dež curlja in pronica v tla ter jih hladi, in dvigne se megla. Megla v veje in jarke kodra drobne prikazni. Sonce se trudi presevat skozi to meglico, a je samo moten rjav madež na rožnatem nebu. Kjerkoli je megla, je svetloba zloščeno oranžna.

»Ne morem se spomniti imena, ki jim ga je dal tata,« rečem.

Barve se premaknejo, si izmenjajo odtenke.

»Par hecnih imen je imel, to je pa že res. Je mačkonu pravil 'mucica'.«

Pomislim. »Kosmiči so bili 'konjiči', in piščanec je bil 'pisanec'.« Zasmejiva se.

»No,« reče, »malo bo zmerom ostal z nama.«

Mračna barva z naslonjal za roke mi pritisne pod nohte. Pomislim, kako zna pokvariti zastonj kosilo.

Vstanem, da bi odšel noter, a pridržim zastor in iščem kaj, kar bi rekel.

»Ne bom živel v Akronu,« rečem.

»In kje boš pa živel, gospodič?«

»Ne vem.«

Spet prične mahati s pahljačo.

»Z Ginny se greva malo vozit,« rečem.

Noče me pogledati. »Zgodaj pridi domov. Gospod Trent ne bo imel dlje odprto zaradi nobenih pijandur.«

Hiša je tiha, in slišim jo lahko, kako zunaj posmrkava. Ampak kaj k hudiču naj pa naredim? Pohitim si oprat dlani želvinega vonja. Voda odteka, jaz se pa ves stresem. Odgovarjal sem. Še nikoli prej nisem odgovarjal. Strah me je, a se neham tresti. Ginny me ne sme videti, da se tresem. Naravnost ven grem, do ceste, ne da bi sploh pogledal nazaj na verando.

Usedem se v avto, pustim Ginny, da me poljubi na lice. Drugačna je videti. Oblačila, ki jih še nisem videl, in preveč nakita nosi.

»Super si videti,« mi reče. »Nič se nisi spremenil.«

Po hitri cesti se peljeva proti zahodu.

»Kam greva?«

Reče: »Ustaviva se nekje, za stare čase. Kaj praviš na remizo?«

»Zakaj pa ne,« rečem. Sežem nazaj, po pločevinko falls cityja.

»Lase si si pustila.«

»Všeč?«

»Hm, ja.«

Voziva se. Gledam niansirano meglo, kako barve spreminjajo odtenke.

Ginny reče: »Kar malo skrivnosten večer, a?« Vse gre skozi njen nos.

»Tata jim je zmeraj pravil bedakovi ognji ali nekaj takega.«

Zavijeva in ustaviva ob stari remizi. Večinoma je zabita z deskami. Pijeva, opazujeva, kako barve neba drsijo v siv mrak.

»Kdaj pogledaš v svoj zbornik?« pogoltnem zadnji požirek cityja.

Nasmeji se kot zmešana. »A veš,« reče, »da sploh ne vem, kam sem dala zadevo.«

Daleč prezlobnega se počutim, da bi ji kaj rekel. Čez železnico pogledam na polje, posejano s pasjim repom. Tam so vrtine, črpaljšča, ki srkajo starodavne pline. Plin gori z modrim plamenom, in vprašam se, ali je bilo modro tudi starodavno sonce. Tiri tečejo naprej, dokler niso le še pika v rjavi meglici. In tleskajo s svojimi kretnicami. Nekaj cistern čaka na stranskem tiru. Njihova kolesa prijavela na tire. Sprašujem se, kaj k hudiču sem kdajkoli hotel s trilobiti.

»Velika noč v geološkem taboru,« rečem. Gledam Ginny, kako pije. Njena koža je tako bela, da rumenkasto žari, in zadnja dnevna svetloba se iskri v njenih rdečih laseh.

Ginny reče: »Oči bi zagnal celega hudiča. Da sem šla tako blizu vrtinam.«

»Zdaj si pa ja že velika. Pridi, greva hodit.«

Stopiva ven, in gre in me zagrabi za roko. Njeni prsti božajo kot trakci po žilah moje roke.

»Za kako dolgo si tu?« rečem.

»Samo en teden tu, potem en teden z očijem v New Yorku. Komaj čakam, da grem nazaj. Super je.«

»Imaš tipa?«

Pogleda me s tem svojim hecnim nasmehom: »Ja, ga imam, tipa. S planktonskimi raziskavami se ukvarja.«

Vse odkar sem odgovarjal, me je bilo strah, zdaj pa me spet boli. Prideva do cistern, Ginny se oprime lestve in stopi gor.

»A takole?« Hecno deluje, ko je takole vsa zvita navznoter, kot da bi ravno zahakljala letečo furo. Zasmem se.

»Zahakljaš tisti konec, ki je v smeri lokomotive. Če zdrsneš, odletiš proč. Zdajle si pa, da bi te fura potegnila pod sebe. Razen tega pa nihče ne lovi cistern.«

Stopi dol z lestve, a me ne prime za roko: »Vsega te je naučil. Kaj ga je ubilo?«

»Majhen košček granate. Bil v njem še od vojne. Prišel mu je v kri ...« tlesknem s prsti. Rad bi povedal, ampak se slika noče spremeniti v besede. Vidim se razpršenega, vsako celico milje daleč od ostalih. Povlečem jih nazaj skupaj in poklekнем v temno travo. Telo obrnem na hrbet in dolgo časa strmim v oči, preden jih zatisnem. »Nikoli ne govoriš o svoji mami,« rečem.

Ona reče: »Ne maram,« in steče k odprtemu oknu v remizi. Poškili noter, se obrne k meni: »Greva lahko noter?«

»Zakaj pa? Nič drugega notri razen starih tovornih tehtnic.«

»Ker je strašljivo in fino in ker hočem.« Priteče nazaj, me poljubi na lice. »Dovolj imam te tvoje čemernosti. Nasmej se!«

Odneham in stopim do remize. Pod razbito okno povlečem preperelo klop in splezam noter. Ginny primem za roko, da bi ji pomagal. Steklена črepinja jo poreže po podlakti. Črta ureznine je plitva, a si snamem majico in ji jo povijem. Kri naredi vijoličen madež na tkanini.

»Boli?«

»Ne preveč.«

Opazujem, kako na kosu stekla pristane grebača. Njena kovinsko modra krila trepetajo, ko stopa po robu. Osa posrka, kar je steklo postrgalo z Ginnyjine kože. Slišim jih, kako bučijo v zidovih.

Ginny je pri naslednjem oknu, kjer kuka skozi grčino v lesu.

Rečem ji: »Vidiš tisto svetlozeleno piko na drugem hribu?«

»Ja.«

»To je baker na vaši strehi.«

Obrne se, se zastrmi vame.

»Dosti prihajam sem,« rečem. Diham postani zrak. Obrnem se proč od nje in pogledam skozi okno proti Družbenemu hribu, a čutim na sebi njen pogled. Družbeni hrib je v mraku večji, in pomislim na vse hribe okoli mesta, na katere nisem nikoli stopil. Ginny mi pride za hrbet, in njene korake spremlja hrskanje stekla. Poškodovana roka me objame, mali madež krvi hladen pritisk na moj hrbet.

»Kaj je narobe, Colly? Zakaj se ne moreva imeti fino?«

»Ko sem bil še mala baraba, sem hotel zbežati od doma. Hodil sem čez neki travnik na drugi strani hriba, pa me je preletela neka senca. Pri bogu prisežem, da sem mislil, da je bil pterodaktil. Pa je bil preklet avion. Tako prekleto besen sem bil, da sem šel domov.« Z okenskega okvirja luščim drobce barve in čakam, da spregovori. Nasloni se name, in globoko jo poljubim. Njen život se mi naguba v rokah. Koža njenega vratu je v temnečem večeru skoraj preveč bela. Vem, da ne razume.

Spustim jo na tla. Do mene priplava njen vonj, in vstran potisnem nekaj zabojev, da naredim prostor. Nič ne čakam. Ne ljubi se z mano, ampak se pusti položiti. Prav, si mislim: prav. Položiti. Hlače ji potegnem do gležnjev, zaorjem vanjo. Mislim na Tinkerjevo sestro. To ni Ginny. Pod mano je Tinkerjeva sestra. Preleti me snop modre svetlobe. Ko odprem oči, so pred njimi tla, v zraku vonj po od dežja razmočenem lesu. Črne kače. Bilo je edinokrat, da me je moral prebičati.

»Rad bi šel s tabo,« rečem. Želim si, da bi mi bilo žal, pa mi ni.

»Colly, prosim ...« me potisne s sebe. Glava se ji valja v odkruških barve in stekla.

Dolgo časa gledam v votle sence, ki skrivajo njene oči. Neko dekle je, ki sem ga srečal davno nazaj. Nekaj časa ne vem njenega imena, potem se ga spet spomnim. Sedim s hrbtom naslonjen na steno in boli me hrbtenica. Poslušam grebače, kako gradijo svoja gnezda, in grem s prstom po njenem grlu.

Reče: »Šla bi rada. Roka me boli.« Njen glas pride od nekod globoko v njenih prsih.

Splezava ven. Rumena svetloba žari vrh pragov in kretnice tleskajo. V daljavi slišim vlak. Ginny mi vrne majico in se usede v avto. Obstanem in gledam krvave packe na tkanini. Hudičevo starega se počutim. Ko dvignem pogled, so njene zadnje luči rdečkaste lise v megli.

Stopim naokrog do perona, se sesedem na klop. Večer mi hladi veke. Razmišljam, da je bil tisto takrat edini avion, ki me je kdaj preletel.

Predstavljam si očeta – mladega potepuha, ki komaj gleda v michiganski sončni zahod, z jezerom za hrbtom. Njegov obraz je trd od vseh dni in krajev, kjer se je bojeval živeti, in nenadoma vem, da je bila njegova napaka ta, da se je vrnil sem in na griču postavil tisti rožičevčev kol.

»Si kdaj opazil, da pridejo po dežju na plano samo modre kresnice? Skoraj nikoli ni zelenih.«

Slišim, kako prihaja lokomotiva. Šiba ga, ni kaj. V tem slepem tovoru gotovo nobenega potnika.

»No, saj veš, da je moral biti Teays velika reka. Samo stopi kdaj na Družbeni hrib in se razglej po dnu. Boš videl.«

Moja koža je obložena z njenim hrupom. Njen žaromet reže širok reženj v megli. Ni ga potnika pri zdravi pameti, ki bi jo lahko ujel letečo. Kot iz tiste risanke.

»Jim je rekel, da je tekla zahodno-severozahodno vse do starega odliva v Reko sv. Lovrenca. Ščukce je imela – dolge deset, mogoče celo dvajset čevljev. Je rekel, da so še vedno notri.«

Dobrega starega Jima bo verjetno pobralo ob kakšni taki laži. Gledam jo, kako pribije mimo. Znucan prag bruhne blato zaradi njene teže. Enostavno prehitra je, da bi jo človek zajahal. Tako preprosto je to.

Vstanem. Nocoj bom doma. Oči me čakajo, ki jih moram zapreti v Michiganu – morda celo v Nemčiji ali na Kitajskem, ne vem še. Stopam, a me ni strah. Čutim, kako se strah odmika od mene v milijone let širokih kolobarjih v času.

Prevedel in spremno opombo napisal **Jernej Županič**

Breece D. Pancake, rojen 29. 6. 1952 v Zahodni Virginiji, bo morda v zgodovini ameriške literature res končal kot zgolj fusnota – a kakšna! Z le dvanajstimi kratkimi zgodbami, kolikor jih je napisal, preden je 8. aprila 1979 storil samomor, in izmed katerih jih je bilo le šest objavljenih pred njegovo smrtjo, je vanjo znova prinesel ruralni naturalizem in obudil zanimanje za t. i. regionalno literaturo, za književno ustvarjalnost province. Sočasnih bralcev se je dotaknil kot redkokateri avtor: *Atlantic Monthly*, kjer je objavil dve svoji zgodbi, je še leta po objavah in avtorjevi smrti prejemal pošto bralcev, ki so povpraševali po njegovih morebitnih še neobjavljenih besedilih. Kurt Vonnegut je v nekem pismu o njem zapisal: »Častno besedo ti dajem, da ni nič več kot najboljši pisatelj, najiskrenejši pisatelj, kar sem jih kdaj bral. In dozdeva se mi, da je bilo enostavno preboleče, da ni bilo biti tako dober prav nič zabavno.«

»Trilobiti« so Pancakova prva objavljena zgodba, v kateri so že začrtane konture, ki se obdržijo tudi v vseh naslednjih: preteklost, ki je minila in je le še mrtva teža, a vendar ne gre drugače, kot da jo nosimo. Boj za lastno identiteto, a hkrati zasidranost v deželi, družini. Teža vsega sveta na plečih posameznika. Tako rekoč naturalistične determinante.

Matej Bogataj

Iz drobovja zemlje

Peter Rezman, **Zahod jame**. Novo mesto: Goga, 2012

Rezman od svojega *Skoka iz kože* – zbirke kratke proze, s katero je pritegnil pozornost strokovne bralne publike in pobral fabulo, ki v naslovu parafrazira in obrne poimenovanje knapovske iniciacije in vsesplošnega praznika, kjer pobje skačejo čez goveji predpasnik, kakršnega so v davnih davnih časih nosili rudarji – pisateljsko vztraja v okolju, ki ga najbolj pozna. To je kotlina z rudnikom, ki je dodobra spodkopal nekaj vasi in kakšen britof in se je vse ugreznilo in potonilo v jezera, ki so se naredila zaradi udora, in je potem cel kup križev in težav; v zbirki se prav pomenljivo na mestu svoje nekdanje domačije utopi nekdanji knap med ribolovom. To je središče premogovništva, kjer bolj ali manj vsi živijo za rudnik, razen tistih, ki živijo proti in ki morajo biti skladno z razmerjem med glavnino in alternativo v manjšini; to so razni in vsakovrstni odpadniki, od ekologov do tistih, ki bi radi pokvarili privatizacijsko igro in razkrili rokohitrške prijeme, h katerim se zatekajo prikoritniki in njihovi podrepniki. In ker rudnik posluje v španoviji s termoelektrarno, je to vedno tudi zgodba o ekologiji, o zakisanosti ozračja, o jedkem pepelu, ki ga odlagajo v bližini, o spodsipanju terena, o rudniških nesrečah, za katere prej ko slej nista kriva le nižja varnost pri delu in dejstvo, da so tisoči ton lignita pač vedno poplačani s krvnimi žrtvami, pač pa gre pogosto tudi za preforsiranje norme, ki jo zahteva kdo bi vedel kateri kanclist na energetske ministristvu in jo potem še toliko bolj zahtevajo, čeprav ne čisto brez slabe vesti, kanclisti v rudniku. Ti so skoraj druga rasa, v nasprotju s poštenimi knapi – izpostavljenimi in včasih tudi malo zmatranimi, in jim damo

skoraj prav, ko potem zaležejo med premogom na šihtu v gnezdu iz kartona – so birokrati bolj kot ne delomrzni, v zlikanih haljah se sklanjajo nad papirje, to je štab in komanda, pri tem pa poza-bljajo na operativce globoko pod zemljo ali pa delujejo proti njim, proti njihovi varnosti in ostalim proletarskim interesom.

Zahod jame torej prav nič ne odstopa od do sedaj poznanega in avtorskega Rezmanovega pisanja, ima pa večjo konsistenco in obseg, gradivo se bolj sprime v roman, manj je žanrskih preskokov. Če so v *Skoku iz kože* najbolj opazne in zapomnljive komaj verjetne knapovske štorije, ki mejijo na absurd, recimo o pobu, ki se je ustavil pri hišici pred domom in potem ni šel nikoli več domov, če so v *Pristanku na kukavičje jajce* v ospredju takšne in drugačne mahinacije pri privatizaciji, kar potegne na *Bazen* Igorja Karlovška oziroma kakšno drugo tranzicijsko srhljivko, potem je *Zahod jame* skoraj retrospektiva. Ne gre samo za enega štirih krakov širjenja rudnika, ki je dobil ime po nebesni smeri in so ostali seveda vzhod, sever in jug; sam naslov je dvojno kodiran in gre pri njem tudi za somrak, za zaton jame; za propad poklica, ki ga omejujejo vse bolj zaostreni ekološki in okoljski standardi, poklic izpodriva mehanizacija, hkrati pa je očitno prišlo do nekakšne dekadence in zatona težke industrije, ki se je, kot vemo, preselila na drugo stran planeta in zdaj veselo svinja vzhodno hemisfero. Ker se Rezman na pasti eksploatacije zemeljske drobovine spozna z obeh strani, kot nekdanji rudar in kot kasnejši ekolog, je njegovo pisanje podprto z argumenti in tehnološkimi podrobnostmi, pri čemer dosega prav muzejske razsežnosti, vedno; to so poimenovanja v klenem knapovskem žargonu, to so popisi rovov in skoraj fascinacija nad močjo strojev, ki trgajo in strgajo in krušijo podzemne žile premoga. Nasploh ima Rezman do jame, do šahta, do rudnika enak odnos, kot ga opazimo sicer pri odnosu do svetega; fascinacija in strahospoštovanje, občudovanje strojev in transportnih linij, križišč in prezračevalnih jaškov, vse ga navdušuje, hkrati pa se zaveda, da je brkljanje po globinah nekaj skoraj prepovedanega, da današnja sekularizirana, raz-očarana eksploatacija nujno vodi k nesmi-

selnim žrtvam (drugačnim od prejšnjih, ki so bile nekako posvečene, skladne s cehovskim in poklicnim tveganjem). Ker roman koplje po plasti etnologije, knapi v službi in po bifejih, pa malo tudi spolnih praksah, koliko jim še ostane moči po napornem šihu, in ker uporablja prvinsko govorico, se bralec, ki ni bil v rudarskem muzeju, kaj šele v jami, lahko hitro izgubi, zato je na koncu dodan slovarček; pa ne samo to, nič čudnega ni, da imamo v romanu tipično dvojico mentor – učenec (+ mati, bi dodali zgovorniki tradicionalne družine), pri čemer je učenec takšen bolj mestni in je zato potrebnih toliko več pojasnil, didaktičnih, da se lahko tudi bralec počasi izkoplje iz svojega nevedenja. Mentor obširno in skoraj sam zase predava o načinih eksploatacije premoga s poudarkom na zadnjih štiridesetih letih, in imajo potem osrednji deli romana tudi naslove po jamski tehnologiji, pravzaprav po podpornih rovskih elementih in malo tudi po frezah, ki režejo v plasti premoga in ga zlagajo na nakladače in tekoče trake; kateu, hemšaj, davti.

Namreč: sin rudarja, Denis, ki zdaj živi z materjo v mestu, kamor sta odšla po očetovi smrti v jami, pride v globoko novoletnem razpoloženju nočit v hotel v rudniškem mestu, da bi na licu mesta videl in kaj več zvedel o rudniški nesreči, ki je vzela očeta. Tretji kót trikotnika, nikoli zares realiziranega, je potem »stric Ivan«, ki je prijateljeval z očetom, ta mu je bil tudi mentor pri večernem šolanju in sta spisala nalogo, ki so jo potem prepisovali in se nanjo sklicevali, seveda kot na lastno avtorsko delo, pisarničarji – Rezman je pota kriminala posodobil, v *Pristanku na kuka-vičje jajce* so bili v ospredju privatizacija in postopno (finančno in za lastni žep) osamosvajanje sektorjev, navezave in podmizja, zdaj je kar nekajkrat prisotna kraja intelektualne lastnine, zraven pa tudi medijska izpostavljenost ekološkega izvora, kar se v leglu težke industrije nikakor ne oprošča. Ivan ga tako vodi na ogled, zdaj na ostanke rudniškega stolpa, ki se pogreza nekam v jezero, potem na ekskurzijo na nasip iz pepela, ki ga iz termoelektrarne vozijo na deponije in iz njega delajo pregrade, drugič pred muzej

premogovništva, kjer lahko potem vidimo profile in ostalo jamsko tehnologijo kar v naravi, pred muzejem. Ker se osebna zgodba, ponovno srečanje med Ivanom in Denisovo materjo, sfiži, pogori tudi muzej, da Denisu ni treba več v mesto očetove nesreče.

Pomenljivo za štimungo tega romana je, da je vsaka knapovska akcija blokirana, skoraj vnaprej obsojena na propad; Ivanov kamerat in Denisov uradni oče – čeprav z nekaj upravičenimi dvomi z mesta poznavalca zadeve, matere –, ki velja za nedvomno avtoriteto, premine v nesreči, za katero je krivo vodstvo, ki mu prej meče polena pod noge zaradi nedvomnih znanj; prepameten se jim zdi. Ivan potem znori, zaradi česar ga premestijo v pisarno, kjer pa se mu zdi življenje prazno in rutinsko, samo v jami in v bližini nevarnosti se zares živi, in potem ko se namesto kolegice javi kot vir, ki je odtujil dokumente in dal na razpolago skrivne podatke medijem, izgubi službo. Ekologi, s katerimi poskuša sodelovati, se pokažejo kot kupčkarji s stolčki. S kolegico, za katero se je žrtvoval, imata sicer razmerje, kadar jima ravno izmena to dopušča, vendar to odgnije brez kakšnih jasnih in prepoznavnih simptomov; ona je gajstna in narajcana, njemu se pa zdi, da ni dovolj dec, ali kaj. Se potem zaplete, po daljši elektronski korespondenci, z Denisovo materjo na silvestrovanju, samo pobegne, ne da bi čisto dobro razumeli, zakaj; strah, okej, samo ne v nedogled. Rezman torej piše o zagatah knapovskega življenja pod in nad zemljo, rudarjenje zahteva celega človeka in ga največkrat tudi dobi, roman je posut z zgodbami rudarjev, ki se upokojijo in potem krožijo od lokala do lokala, od piva s konjakom do čistega piva in spet kakšnega s konjakom. Rudarji izven jame so kot mornarji na kopnem, gre za poklic in etiko in pripadnost, ki se je pri Rezmanu nikoli ne znebijo.

V tem je njegova naracija precej premočrtna; brez kakšnih dramatičnih obratov, da bo Ivanov kamerat umrl, vemo vnaprej, da si sin s knapovskim entuziazmom in zagrizenostjo za resnico, ki jo goji Ivan, ne bo imel kaj dosti pomagati, se nam zdi, da se bo nekaj napletlo med Denisovo materjo in Ivanom, slutimo iz prvih

elektronskih pisem, da zadeva ne bo šla, potem ko sta se oba navedila živeti sama, se nam tudi zdi, in bi bil potem hepi end malo pocukran; Rezman se mu pametno izogne. Da ekologija ne bo zmagala proti dobičku in korupciji lokalnih lobijev, to si prav tako mislimo vsi, ki vsaj malo spremljamo zgodbe o TEŠ-ih ali celo manjše in še bolj umazane, recimo trboveljsko z Lafargeom. Vendar se zdi, da napeta zgodba niti ni Rezmanov namen; bolj mu gre za muzejsko razsežnost, za spomin jame, kar je edina resnica polpreteklega rudarjenja, tako kot recimo v gledališki obrekovalnici do zadnjega spominjevalca živi ustno izročilo o nekdanjih gledaliških prvakih, njih duhovitosti in spretnosti. Pri tem je Rezman natančen in v tehničnih podrobnosti že kar suhoparen, čeli, profili, materiali, drobilci in hidravlične cevi, ki sikajo sem ter tja, muzejsko in etnološko; vendar pa tudi zapisano v avtentičnem jeziku, ki se mu moramo kar malo privaditi, sintaksa in melodija pa nam ob repetitivnih specializiranih izrazih ostaneta dolgo v ušesu. Rezman postavlja šahtu spomenik, kot ga je recimo zreli in angažirani realizem postavil nekaterim poklicem, tudi sicer je Rezmanova pisava tradicionalna, je pa tokrat žanrsko precej bolj uravnotežen, kot je bil v *Pristanku na kukavičje jajce*, ostrejši v kritiki poseganja in posedovanja, gospodstva z zemeljskimi bogastvi, tudi bolj radikalen v zapisu govora, ki pravzaprav ob nedvomni estetski razsežnosti poskrbi tudi za prepričljivost govorcev in njihovo zasajenost v konkretna čas in prostor – slednji se preoblikuje, in zapis, tudi literarni, je tisto, kar ga ohranja v spominu, je pričevanje o nečem, kar je bilo in čemur je lahko izmišljaja oziroma literatura samo vzporedni trakt, nekakšen prezračevalni in morda tudi reševalni rov.

Tina Vrščaj

Strah pred življenjem in želja po zgodbah

Miha Mazzini, **Polni koledarji, prazni dnevi.**

Novo mesto: Goga, 2012

Lani so se na policah slovenskih knjigarn zvrstile kar štiri knjige Mihe Mazzinija. Zbirka kratkih zgodb *Polni koledarji, prazni dnevi*, roman *Paloma negra*, drama *Prst: realiteta s pesmijo* in poljudnoznanstvena knjiga *Rojeni za zgodbe*, v kateri je avtor objavil svoje doktorsko raziskovanje pisateljske ustvarjalnosti. Pomudimo se najprej pri slednji, ki je sicer stvarna, in ne leposlovna, a se ji vidi, da jo je ustvaril pisatelj, ne znanstvenik, pa čeprav se je pod njo podpisal z nazivom doktorja. Prav ta izjemno zanimivi in pregledni priročnik, obarvan tudi z Mazzinijevimi lastnimi poetološkimi nazori, mi bo pozneje predstavljal oporo pri razmišljanju o njegovi novi (in že ponatisnjeni) zbirki kratkih zgodb, ki po drugi strani razkriva, da je njen avtor človek z znanstvenimi zanimanji.

Mazzinijevo osnovno izhodišče *Rojenih za zgodbe* je: »[T]elo in duša, 'hardware' in 'software', sta eno in isto, združena v nevronu.« V prvem delu knjige tako, večkrat z metaforiko iz sveta računalništva, s povzemanjem različnih avtorjev in z ustvarjalnim kombiniranjem njihovih citatov, pregledno predstavlja evolucijske in nevroznanstvene poglede na človeka oziroma njegove možgane. Materialistično gledano se vse človekovo delovanje odraža v različnih predelih možganov in iz njih celo fizično izvira; večji del našega bivanja je nezaveden, pa tudi naša dejanja so sprožena nagonsko večkrat, kot bi si mislili. Svobodna volja naj bi bila bolj ali manj iluzija, ki nastaja v zatilnem delu možganov. Ta iluzija je

potrebna, da imamo občutek nadzora nad sabo in se nam naše bivanje zdi smiselno. Tovrstno razmišljanje o človekovi svobodni volji je vsekakor vznemirljivo, a vsi se z njim gotovo ne bomo strinjali, saj je tudi srhljivo in hladno, če ne celo nevarno. Tudi sam Mazzini se najbrž v praksi distancira od zanikanja lastne samovolje; že iz drugih njegovih stališč v tej knjigi je moč sklepati, da je prej pristaš močne volje, trdega dela in prevzemanja odgovornosti, kar nekako predpostavlja svobodno voljo ali vsaj vero vanjo. A knjiga *Rojeni za zgodbe* ne filozofira, temveč je izjemno lahkotna, informativna, priročna in opremljena s slikami. Ne nudi poglavljenega razpredanja, temveč obrušene iztočnice za razmislek in kažipote za nadaljnje branje, pisateljem in ustvarjalcem pa tudi možnost drugačnega pogleda na znane stvari – in potemtakem sproža ustvarjalni navdih.

V drugem delu knjige Mazzini podrobneje secira glavno temo, pisalno ustvarjanje, in mu z znanstvenimi prijemi zapoje hvalnico. Preuči faze ustvarjalnega procesa, loči razumsko »idejo« od bolj nezavednega in celovitega »navdiha«, računalniške »izboljševalce« od umetniških »ustvarjalcev«. Zbral je obilo mnenj različnih avtorjev o tem, izprašal tudi nekaj slovenskih pisateljev (Žabota, Gazvodo in Polono Glavan). Knjiga med drugim ugotavlja, da je umetniško delo stranski produkt ustvarjalnega procesa in ne more biti neposreden rezultat zavestnega hotenja. Mazzini odločno odpodi nekatere predsodke in zmotna prepričanja o pisateljevanju, ki jih je v Sloveniji precej. Pisateljska blokada v umetniškem ustvarjanju ne obstaja, pravi, temveč jo lahko najdemo samo pri obrtnikih, ki delajo po naročilu in na rok. Pisatelju povrhu, da bi bil deležen navdiha, ni treba popivati ali se omamljati, temveč bo na dolgi rok bolj ustvarjalen in plodovit, če se bo takim substancam ogibal. Pisateljem, ki svoje težave utapljajo v alkoholu in s tem le otopijo čute (kar je za umetnost slabo), bi Mazzini svetoval terapijo; pri čemer poudarja, da zdravljenje nevrotičnih motenj in razrešitev konfliktov ne uniči ustvarjalne moči, kvečjemu zrahlja željo po njej. Tako pomete s slovenskim stereotipom pisatelja: pijancem,

boemom in nevrotikom, nagnjenim k ekscesom. Hkrati ugotovi, da je pisateljstvo psihofizično izjemno naporno delo, ki možgane aktivira kar najbolj celovito in od pisatelja tudi zahteva, da je njegova večplastna osebnost čim manj narcisoidna in čim bolj usklajena z realnostjo.

V knjigi izvemo, da je človekova želja po pisateljskem ustvarjanju v osnovi že biološko utemeljena. Beremo npr.: »Stanje, ki ga možgani najteže prenašajo, je naval nepovezanih dražljajev, ki jih ne morejo sestaviti v smisel.« In sklep: »Naravno stanje možganov je torej zgodba.« Od tod torej posrečeni naslov *Rojeni za zgodbe*. Večinoma se niti ne zavedamo, kako odvisni smo od tovrstnega osmišljanja življenja in da sebi oziroma drugim nenehno nekaj pripovedujemo. Avtor to dobro ve, in v tej vednosti bržkone tiči tudi del njegovega uspeha pri bralcih, poslušalcih in občinstvu nasploh.

Knjiga *Rojeni za zgodbe* začrta del Mazzinijevega širokega horizonta – v njej vidimo celo intimne posnetke njegovih možganov z magnetno resonanco – in kontekstualno osvetljuje mnoge izstopajoče ideje iz zgodb *Polni koledarji*, *prazni dnevi*. Pravzaprav ta stvarna knjiga zaradi svoje teme vrže naravno luč na razumevanje leposlovja izpod istega peresa: tako je npr. že okoliščina, da so nekatere zgodbe pisane v tretji, druge v prvi osebi, videti načrtovane (v objavljenem doktoratu namreč izvemo, da se ob eni ali drugi pripovedni obliki aktivirajo različni možganski predeli).

V zgodbi »Enaindvajseto nadstropje«, nagrajenki Slovenskih dnevorov knjige, spremljamo programerja Milana. Njegovo delo v veliki Korporaciji se mu zdi nesmiselno in ga dolgočasi, zato si življenje začasno osmisli z nalogo, ki v preblisku ustvarjalnosti prešine njegove možgane: uporabil bo vsa stranišča v stolpnici, opravi veliko potrebo v vsakem od njenih enaindvajsetih nadstropij. Ta zamisel mu v nadaljevanju predstavlja izziv in popestritev, a tudi nekaj resnega, vsekakor resnejšega in pomembnejšega, kot sta njegova služba in žena. Ko se po sedemnajstih letih monotonega računalniškega dela začne tihotapiti v različna nadstropja in

se tam iztrebljati, se obudi nazaj v življenje: »Svet je postal spet nov, poln čudenja – počutil se je spet otrok, poln osupljivih možnosti.« Po novem skrbi za svojo hrano, da si uredi prebavo, pa za obleko, videz in druge reči. Ljudje potrebujemo v življenju smisel, in pogosto zadošča že majhen, a konkreten cilj; lahko je popolnoma namišljen, celo absurden, samo da vanj verjamemo. Protagonist zgodbe je visoko motiviran, zato mu uspe z nekaj truda in malo sreče premagati skoraj nepremostljive ovire. Osrednje sporočilo zgodbe je, da si lahko smisel, ki ga potrebujemo, poiščemo sami, kjerkoli in kakorkoli hočemo, in da nam lahko že majhen smisel korenito spremeni življenje. Zgodba pa učinkuje še na drugih ravneh. Ni naključje, da je Mazzinijev junak konkretni smisel našel v izločanju po stolpnici Korporacije. Rahlo kontroverzni motiv prostodušnemu avtorju služi zato, da se z njim nekoliko ponorčuje iz programiranja in podobnih služb, ki človeku ne morejo nuditi iluzije smiselnosti. Pisanje računalniške kode je brez zgodbe; skrivno uporabljanje sanitarij pa se oblikuje v zgodbo, ki sestoji celo iz toliko drobnih zgodb, kolikor je nadstropij. In nadstropja Korporacije se med seboj zelo razlikujejo: na dnu delajo najnižji sloji, na samem vrhu pa tiči uprava, in temu primerno so opremljena stranišča posameznih oddelkov. Stolpnica je tako tudi metafora za krivično razslojenost družbe. Milan, ki se celo pridruži stavkajočim delavcem in postane junak, pa se na to razslojenost tako rekoč »podela«.

Zgodba »Alfred in sin« predstavi nenavadno zamisel, ki zveni podobno neživljenjsko kot tista iz »Enaindvajsetega nadstropja«, a ima v svoji karikiranosti tudi sama neposreden stik z našo vsakdanjo resničnostjo. Alfred se življenja boji, ker se mu zdi »preveč prostrano«, zato najraje ves čas gleda televizijo. Po materini smrti mora nekako preživeti in si poišče službo. Podobno kot Milan tudi sam postane le delec velikega mehanizma, delec, ki deluje avtomatizirano; kmalu dá odpoved. Nato postane igralec v resničnostnem šovu. Ustvarjalci in gledalci oddaje so mrhovinarji, lačni drame. Ne le da se mora Alfred pred kamerami pretvarjati, da umira; nje-

govo umiranje postane dolgočasno, zato se mora v tem sprenevedavem trenutku celo poslavljati od svojega lažnega sina. Vse je videz, nič pristnega in resničnega, izvajalci šova pa kljub temu gojijo utvaro, da ustvarjajo informativni program. Zgodbo lahko razlagamo z resničnostnimi šovi in tem, kar si mislimo o njihovem razčlovečenju ljudi, ali pa si spet pomagamo s knjigo *Rojeni za zgodbe*. V tej najdemo zapis, da smo ljudje vnaprej naravnani pesimistično: »[N]aša čutila oprezajo za nevarnostjo. Zato smo bolj pozorni na slabe izkušnje in novice, kar razloži tudi ponudbo medijev.« To je utemeljitev krutega šova, kaj pa razlaga Alfredovih navad? Ta človek se boji živeti, ne zmore sprejemati odgovornosti in najde, tako kot mnogi, občutek varnosti v spremljanju tujih življenj na zaslonu. Tudi umetniki se bojijo življenja, zato njegove različne možnosti preigravajo v glavi in na papirju brez realnih nevarnosti. Ljudje brez ustvarjalnih teženj ali zmožnosti, kakršen je Alfred, počnejo isto, samo v bolj pasivni vlogi sprejemnikov.

Vse zgodbe so podložene z Mazzinijevo mentaliteto, njegovim osebnim razmišljanjem in znanstveno podkovanostjo, a posebno mesto v tem smislu pripada pripovedi »Čakajoč v Winnemucki«. V njej na človeka gledamo z nečloveškega, celo nezemeljskega vidika, iz perspektive više razvitih bitij, ki na Zemljo včasih pošljejo katerega svojih in ga tako kaznujejo. Človek ne blesti v dostojanstvenosti, kot si domišlja sam. Nasprotno. Le občasno je pri polni zavesti, številni procesi v njem potekajo avtomatizirano, poleg tega ima fenomenološki problem, da do sveta zunaj sebe dostopa le prek svojih nezanesljivih čutil. Nezemeljski pripovedovalec pravi takole: »Pot v človeško telo pomeni izgubo stika z realnostjo. Okoli mene je deset milijard bitov informacij, nato vstopim skozi oko, nadaljujem po vidnem živcu, in ko se naselim v možganih, jih ostane le še sto. O svetu dobivam le še slutnje. Omejeno je biti človek.« Junak, ki je bil za kazen poslan na naš planet, naj bi se nečesa naučil, a ne ve, česa; tudi mi ne izvemo, in zdi se, da je zgodba narejena bolj za to, da se iz nje učimo bralci. Nezemeljska

nadbitja, spričo katerih človek deluje tako inferiorno, pravzaprav poosebljajo pogled znanosti (in znanstvenih naprav) na človeka in njegovo biološko determiniranost. Tak pogled od zunaj človeka seveda lahko postavi na njemu ustrežnejše mesto v naravi: ni več najvišja vrsta, vladar živega in neživega sveta, ampak je orodje v rokah neznanih, nedostopnih sil, ki mu vladajo iz možganov. Tako spoznanje se zdi bolj slično znanosti: gre za razumsko domisljico čelnega režnja možganov. Precej bolj intuitiven bi bil najbrž občutek, da je človekovo zavestno doživljanje, in še zlasti njegovo samozavedanje, nekaj prav nenavadno čudežnega. Človeku samemu bo najbrž ostalo vir nenehnega čudenja ne glede na to, kako dobro ga bodo utemeljili kognitivisti. Kako bi lahko razlaga o delovanju Tolstojevih nevronov zadovoljivo pojasnila nastanek *Ane Karenine*? To ostaja nedoumljivo. Pravzaprav je z zavestjo tako kot z umetnostjo: celovito ju lahko zaznamo samo v trenutkih meditacije ali pri vrhunskih umetninah, racionalno analiziranje pa je klavrno.

Ljudje smo zavestni manj časa, kakor si predstavljamo. Tudi Mazzinijevi kratkoprozni liki so pretežno oropani zavesti in kot da avtomatizirani. S tem skuša avtor človekovo bivanje načrtno – tako nakazuje tudi »Čakajoč v Winnemucki« – poustvariti z novega vidika. Ne poustvarja ga tako, kot ga v nekakšni navidezni kontinuiteti doživljamo ljudje in kot je za umetnost bolj običajno, ampak skozi očala hladne, objektivne znanosti. Dognanja nevroznanosti Mazzinija nedvomno navdihujejo in s tega področja dobi tudi številne literarne ideje. A prav te racionalne vidike včasih tudi sam problematizira.

Odlična je na primer zgodba »Ostanki ljubezni«, ki se ukvarja s »človekom razuma« v dobi, ki je razumu izjemno naklonjena. Spet se spomnimo izjave iz *Rojenih za zgodbe*: »V časih reda in razuma lahko čustva pustimo ob strani, pod seboj, tako rekoč potlačena. Če ne bi bilo čudnih, nenadzorovanih simptomov, bi že mislili, da smo se jih znebili.« Z znanstveno objektivnostjo, ki je redukcionistična, junak analizira sebe in medčloveške odnose,

tudi svojo zakonsko zvezo z žensko, ki jo ljubi. A zatopljen v ne-
nehno razumsko analiziranje, je med sabo in svetom postavil ste-
klo, distanco, obnaša pa se kot robot. Vendar je tudi tak človek
pod kožo krvav; propad zveze, ki ga zakrivi sam, s svojo brezbrži-
nostjo, ga menda prav nič ne obremenjuje. Začne pa se rezati po
rokah, ker vidi v svoji krvi plavati ženske viruse in delce njene
DNK. Ljudje smo polni iluzij, je prepričan Mazzini, in ena od njih
je tudi ta, da smo razumna bitja, ki imajo vse popredalčkano in
lahko brez posledic tajijo čustvenost.

Naslov *Polni koledarji, prazni dnevi* vsebino knjige spravlja pod
okrilje občutka izpraznjenosti ljudi z nesmiselnimi zaposlitvami.
Zbirka je estetsko dovršena in zelo užitna – ali drugače: v bralčevih
možganih sproži zadovoljivo raven aktivnosti. Avtor brez morali-
ziranja opozarja na nekatere posebnosti in anomalije našega hla-
dnega in razumskega časa. Tudi njegovo pisanje je del tega časa,
bolj idejno, bralca najprej usmeri v razvozlanje zakodiranih spo-
ročil. Pa vendar Mazzini z zgodbami razpira trenutke spozna-
nja, kakršnih je zmožen samo človek, uvide, ki se od razumskega
nagibajo k čustvenemu vibriranju. Nekaj kritičnih besed je kot
običajno namenjenih Slovincem (denimo v izpovedi Filipinke
»Okno | Poroka«), v več zgodbah pa je najti tudi psihološko-biolo-
ško razlago za vero. Avtor z zbirko med drugim sporoča, da je
zatekanje k veri in Bogu zabloda – gotovo prebira znamenitega
darwinista Richarda Dawkinsa –, temu pa postavlja jasno alterna-
tivo, naj se ljudje nehamo bati lastnih moči in končno s pogumom
in odgovornostjo poprimemo za vajeti svojih življenj. V zgodbi
»Hrepenenje po angelu« denimo najdemo zglednega junaka, ki je
agnostik, a ga žene pohlep po dobroti in pomaga čistilki, tudi če
se mora sam odpovedati vsemu materialnemu; junak za svojo
dobrodelnost in čistilka za obdarovanost ne potrebujeta boga.
Avtor gleda na človekova transcendenčna stremljenja z distanco,
a hkrati ironizira banalizacijo, ki nam prazni življenja (glavno
opravilo – gledanje televizije; vrhovni smisel – velika potreba).
Detektira človekov strah pred življenjem in opazuje človekovo vse-

splošno željo po zgodbah. Raje si na primer izmišljamo neverjetne teorije zarote in jim verjamemo, kot da bi se soočili z dejstvom, da zadaj največkrat ni nič, nobenega načrta ne modrega uma ne tajne organizacije. Človek je pač bitje brez pravega stika z resničnostjo. A čeprav mu tako narekuje njegova narava, mora prav to preten-
tati, da bi bil kaj več kot robot.

Mojca Pišek

Oda svizcu in epitaf kulinaričnemu turizmu

Luka Novak, **Občutek pomladi v Litzirütiju. Roman v 84 slikah.**
Ljubljana: Totaliteta, 2012

Luka Novak je nazaj. Vrnil se je s poti in ta je potem navdihnili nov roman z dvodelnim naslovom in kičasto naslovnico. Pod njo tokrat ni superintelektualnega trilerja pod crossover protekcijo Dana Browna, dr. Phila in Carrie Bradshaw, pač pa navzkrižje meditacij na temo *Čarobne gore* Thomasa Manna. Avtor je spet resno vzel priporočilo, da gresta kultura in kulinarika skupaj. Francoski kuhinji se tokrat na debelo ogne in sire preizkuša v Švici. Če se ne motim, dobi največ lepih besed appenzeller. Roman bi lahko oglaševali z: manj akcije, bolj pusta hrana, več slik. Na tanko 84, piše na naslovnici. Ne poznam nikogar, ki bi jih preštel. Kot tudi ne poznam nikogar, ki bi roman prebral. Ali si zapomnil njegov naslov. Ali sploh vedel, da je izšel. A pustimo zdaj to.

Kot že v *Zlatem dežju* je tudi tokrat junakova izključna briga, da ne bi kdo za trenutek podvomil v njegov status intelektualnega snoba. V ta namen skuša očarati z dodiplomskim znanjem. Maha z Mannom, teži z Eliotom, mori z Joyceom, utruja z Novalisom. Nikoli, ker bi imel o njih pripomniti kaj tehtnega, z imeni opleta, kot da je name-dropping intelektualna disciplina. Renome si bilda s priseganjem na teoretična pomagala à la »findesièclovski razkroj« in hitrimi kurzi skozi zgodovino umetnosti, v katerih je vsak slikar vedno pomemben predstavnik kake smeri. V švicarskem kiosku brska za visoko literaturo, zadnji alpski zaselek počasti z obiskom lokalnega muzeja. Fantazira, da bi kot Hans Castorp legel na ležalnik hotelskega balkona in opazoval gorsko noč. Kadi ci-

gare, ker to delajo njegovi najljubši literarni junaki. Česar njegovi najljubši literarni junaki ne delajo, ne dela niti on. Če nima pri roki ničesar, kar bi bilo mogoče snobovsko afirmirati, snobovsko prezira. Recimo fonte na zaslonu svoje japonske limuzine, ki da so menda katastrofalni kot na kakem starem word processorju. Res grozno.

Status intelektualca še najbolj potrjujejo družinski renome in družabne navade: samski ločenec, ki žura na zastonj kokainu in se zmrduje nad glupimi blondušami, dokler ga ignorirajo, preden se zapali, ko pokažejo minimum interesa. X v imenu mu ne pomaga, za Slovenca se izda z zanimanjem za spolne prakse neznanec in kazanjem na tistega, ki je v naključni množici ljudi zanesljivo peder. Ljubljanski vrtičkar, praktično. Vživiljanje v junaka? Pa srečno. Alex Kanski mu je ime in rad bi napisal »švicarsko novelo«, to priznava kar uvodoma. Znajde se sredi zgodbe, provizorično spletene okoli njegove najstniške in od hormonov sitne hčerke, ki jo pelje na bordersko tekmovanje v Švico. Tam potem čas preživlja z nekimi podobno kot on razvpitimi hohštaplerji in tajkuni iz prestolnice, za katere nemara pričakuje (*hope not*), da v njih prepoznamo resnične osebe. Ti tajkuni in njihove ljubice, ki hodijo v Aroso prakticirat eksotične spolne prakse, ker tega ne morejo v lastni spalnici, so najbrž tam zato, da se lahko Alex Kanski čim več pritožuje. Konec koncev je Slovenec, dobro je, da ima povsod pri roki drugega Slovenca, nad katerim upravičeno godrnja, ker je sam bistveno drugačen od njega, mnogo mnogo boljši. Vrhunec pripovedi? Najstniška hčerka mu zanosi. Ne, še malo manj kot to. Ne zanosi na izletu, pač pa bodočemu mlademu dedku svojo nosečnost sredi švicarskega mondenega letovišča le naznanja. Tako. In zatem skoraj nobene dileme. Kaj komu mar, kdo je prav tako mladoletni oče, niti sledu o tipičnih problemih, ki bi jih porodila vsaka najstniška nosečnost, nobenih eksistencialnih mor in očitno nobenih eksistenčnih pomislekov, zakaj ni ravno pripravno, da 17-letnice rojevajo. Samo Alex Kanski, pisatelj srednjih let, ki bi mogoče lahko, ko se vrne domov, napisal tisto

»švicarsko novelo«, še prej pa mora dojeti in sprejeti, da bo postal dedek, za kar nato dejansko potrebuje le eno prekrokano noč in črtico kokaina. Pisatelj pač, vsega hudega vaje.

Roman je marsikaj. Portret sodobnega očeta recimo. Očeta, ki nikakor ne razume, da je vzgoja otroka spuščanje z nedosežnega vrha kulturnega snobizma. Očeta, ki skuša pokazati, da obvlada sleng in subkulture mladih, in zato neprestano ponavlja besedo *half-pipe*. Očeta, ki bi želel biti boljši oče in zato svojo 17-letno hči kliče Fifika. Očeta, ki gre za očka taksista vse do Švice, ker lahko tako svetu pokaže svojo novo japonsko limuzino. Očeta, ki misli, da 17-letniki cenijo Brahmsa, juho s tortelini, postreženo s parmezanom in penečim rdečim – lambruscom. Očeta, ki bi na čast dobrim družinskim odnosom lahko kdaj zlezel s tiste svoje visoke literature in si dal vsaj zvočno predvajati *Harryja Potterja*. Alex Kanski, ki bi lahko zavoljo hčerke poleg Beethovna in Straussa ilegalno izbrskal vsaj še Kings of Leon in MGMT. Toliko, da mu na poti v Švico hči ne bi zaspala pri Jesenicah in da ne bi pogovor zamrl pri Vodicah. Če pustimo ob strani, da doslej niste niti pomislili, da tudi ljubitelji klasične glasbe downloadajo.

Roman je portret sodobnega pisatelja srednjih let. Ki ne omenja, kaj je nazadnje napisal. Ki ne omenja, da bi sploh kdaj kaj napisal. Se pa ne brani nemške različice naziva. »Schriftsteller« z dovolj majavim znanjem nemščine ne nazadnje zveni kot resen poklic. Ni pa logično, da bi bil zares pisatelj. Le kaj piše in kje prodaja, da svojo najstniško hči vozi čez pol Evrope v limuzini? Bi tak podatek preživel *reality check*? In če bi vprašali kakenga slovenskega pisateljskega *hot shota*, kaj vozi? Je mogoče, da nas je Alex Kanski nalagal? Je mogoče osrednji misterij in osmisлитveni trenutek romana, da je le pisateljski *wannabe*, v resnici pa recimo obrtnik in polpodjetnik, ki na kakem vogalu v prestolnici prodaja suho robo in pogrošno čtivo, za popoldanca pa kuha v televizijski oddaji? Kajti to, kako preživeti kot podjetni pisatelj, bi bil lahko dober štof za roman, ne pa neka švicarska oče-hči turneja z mutastim izidom. Ali pa je dopoldne visoki uradnik? Hja, lajfstajl je

težek posel, Alexa Kanskega sumimo, da ni noben pisateljski ležernej, pač pa težek garač z diplomo iz humanistike in magisterijem iz ekonomije. Ali kake v hohštaplarskih krogih podobno cenjene kombinacije. Zato tudi suvereno obvlada poslovni izkaz Retskih železnic, da ga prav ponosno in veselo celega prepiše v roman. Kar bi poleg Luke Novaka storil samo še Matjaž Gantar, če bi ravno pisal romane.

Roman je portret sodobnega kulturno-kulinaričnega turista. Alex Kanski je vse prej kot navaden postopač in brezdelnej, on je tip, ki bere literaturo, da bi dobil novih idej za kulturni dan ali v njej vsaj našel kak obetaven recept. Zato ima od prve strani dalje *wanderlust*. Kot se izrazi, ker sicer ne bi opazili. Tudi po tem ne, ko zgrabi prvo priliko, da gre najstniški mulki kot kak ata v penzionu za osebnega taksista. Bil je na Lidu, da bi si ogledal hotel, v katerem je stanoval Gustav von Aschenbach, preselil bi se v Davos, da bi tam zamaknjeno opazoval sprehajalce ter jedel florentinske piškote. A na pot gre predvsem, da bi si utrdil samopodobo in predsodke. Švica ne pozna vandalizma, švicarske klinike so protestantsko funkcionalne, švicarski vlaki so točni kot v pregovoru, švicarski Judje pa niti pomislijo ne, da bi v prostem času sankali. Ker tega pač ni v nobenem vicu.

Zgodba z bordersko avanturo in nosečniškim »zapletom« vred je tam izključno zato, da bi lahko glavni junak čim več citiral, navajal, povzema, poučeval, pridigal in osupljajl s svojim piflarskim znanjem, s katerim je v resnici zadnjič v življenju mogoče očarati na zakuski podelitve diplom. Roman v slikah je le pretveza za neutrudno modrovanje in kolažiranje na temo prebranega, *echte patchwork* pisateljskega snoba. Podobno kot pri kulturnem turizmu, tudi tam je mesto le kulisa. Alex Kanski potuje zato, ker si skozi izkušnjo laže zapomni obskurne slikarje in lokalne pridevalce hrane. Je pa tudi neizživet lirik in sentimentalni sanjač, s švicarsko rdečo železnico se poda v samo srce alpskega sveta. Tam vmes nekje, med kulturnim pobegom po sledih Thomasa Manna, nakupovanjem spominkov in reminiscencami na feliranega Billa

Clintonu, se potem Alexu Kanskemu zgodi tisti občutek pomladi, ki ga hiti razglašati in je zato občutka sila malo. Saj veste, občutek še v romanu nastane tako, da o njem ne govorimo preveč na glas, pač pa like damo v tako konstelacijo dogodkov in atmosfere, da ga, pšššt, občutimo. Nekako tako kot se *Čarobna gora* zdi čarobna, ker nihče dejansko ne blekne česa tako bedastega.

Beseda ali dve na temo avtorju ljube kulinarike, biografskih referenc in sumljivih motivnih navzkrižij: verjetno skuša avtor zabrisati vtis, da je Alex Kanski on sam, ko v neki italijanski restavraciji naroči pico s hrenovko in artičokami. In je potem zgrožen, ko dobi plehko in slabo pečeno testo, izsušeno ceneno hrenovko in artičoke iz konzerve. Saj je jasno, a ne? Alex Kanski se je (verjetno tudi Luki Novaku) izkazal za res neprebavljivega junaka. In predvsem – če bi bil res Luka Novak, na pico s hrenovko še pomislil ne bi.

Roman je marsikaj, četudi do konca ne postane nič bolj jasno, kaj je želel postati. In podnaslov? Roman v 84 slikah. Mišljeno je dobesedno. Pofotkano je vse, od opreme hotelske sobe do brezveznih pejsažev. Res pa je, in za to zasluži dobro besedo – da nam je avtor prizanesel z Instagramom.

To je roman, zaradi katerega boste kot turisti jedli le še v McDonaldsu. Bolje to, kot pa da morate za sosednjo mizo lokalne oštarije poslušati, kako družini z Novalisom utruja kak Alex Kanski. To je tiste vrste roman, ob katerem se vam zahoče slišati pogovor med avtorjem in njegovimi prijatelji, ko jih vpraša, ali jim je njegov novi roman všeč. Kako je že bil podnaslovljen prvi roman? Kaj hoče moški? No, tale bi vsekakor lahko bil: Kaj hoče Luka Novak z *Občutkom pomladi v Litzirütiju*? Vesolje molči.

Mogoče sanja o času, ko bo kulten on sam in bodo kulturni turisti podobno kot on v Davos drli v Litzirüti. Ja, Litzirüti skuša postaviti na zemljevid, da bi na zemljevid postavil sebe. Je pa res, da *Čarobna gora* ni visoko čtivo, ker se dogaja v Davosu, in *Smrt v Benetkah* ni simbol »findesièclovskega razkroja« zaradi Benetk. A pustimo zdaj to.

Anja Radaljac

Parodirati ljubezen

Milan Kleč, **Matičar**. Maribor: Litera, 2013. (Piramida)

Tisto, kar bralca v klasičnem trivialnem ljubezenskem romanu najbolj pritegne, je gotovo napeta zgodba, polna nenavadnih preobratov, ki na koncu eruptira v slavljenje konvencionalne romantične ljubezni, ki se nujno odvija v heteronormativih okvirih. Kar počne Kleč v svojem romanu *Matičar*, je parodiranje teh vzorcev ter prepričevanje bralca, da ne bere fikcije, temveč resnično, zvesto pripoved. Tako se bralec sreča s protagonistom romana, ostarelim ženskarjem, ki obžaluje svojo usodo samca. Tisto, česar mu v temelju primanjkuje, je ljubezen. Pa ne kakršnekoli, kajti – povsem infantilno – niti pri svojih skoraj šestdesetih letih se ne more ustaliti v varnem, mirnem odnosu, potrebuje predvsem strast in zaljubljenost, kakršno doživljajo pretežno najstniki. Tako morda tudi ni naključje, da je roman mogoče brati kot najstniško romanco, v kateri je osrednji junak v resnici postaran za nekaj desetletij, vendar je na mentalni ravni še vedno skrajno nezrel.

Iz te njegove nezrelosti izraste pripoved, ki jo bralec sprva nujno dojema kot resnično (predvsem v prvem delu romana), kajti posredovana je povsem neposredno, jasno, v realističnem slogu, v dogajanju pa se spušča v specifične podrobnosti, zaradi katerih bralec v njeno resničnost ne dvomi, čeravno gre seveda že v prvi vrsti ter povsem po definiciji za fikcijo. Resničnost na tej točki morda nekoliko omaje zgolj stalno vračanje k enim in istim simbolom, ki so očitno za protagonista odločilnega pomena, ni pa realno in psihološko utemeljeno pričakovati, da bodo imeli enako velik pomen tudi za ostale junake.

Takšna sta že osrednja tema romana ter motiv, ki se veže nanjo,

torej tema poročnega obreda in v tem smislu pomen matiçarja. Dogodek, ki ima v romanu največjo težo ter nosi v sebi sprožilno moč, je gotovo prošnja protagonistovega prijatelja Tomaža, naj za enkratno priložnost postane matičar in poroči njega ter njegovo dolgoletno partnerico. Ta naloga postane protagonistova obsesija in njegova misel gre predvsem v smeri, da lahko morda, čeravno je zavozil svoj zakon, na ta način (z opravljanjem funkcije matiçarja) pomaga pri ustvarjanju drugih, boljših zakonov. To svojo miselnost, ki v romanu prerašča v trdno vero, sprva potrjuje predvsem s tem, da sta dva zakona, ki sta bila sklenjena z njim v vlogi priče, izjemno trdna in srečna. Na to se navezuje misel, da bo par, ki ga bo on sam prav poročil, gotovo še srečnejši.

Do tu nekje je romaneskna resničnost povsem psihološko utemeljena. Protagonist se pod svojo nezrelo in otročjo (ne pa otroško) naravo kaže kot zagrenjen in osamljen. Ljubezen se mu je izmuznila, ker se ji ni nikoli znal prepustiti, in zdaj je sam ter osamljen, edini smisel življenja pa mu predstavlja prav ta funkcija matiçarja, torej možnost sklepanja zakonskih zvez. To dogajanje je popisano v prvem izmed treh delov romana, v katerem se srečamo tudi z »matičarjevo« obsedenostjo z mlajšo žensko, Sašo, v katero se prav po najstniško zaljubi, ker ima lepo rožo v laseh in je vedno nasmejana. Protagonist žensko prav po božje časti, ji na slepo sledi v Benetke, zaradi nje zapusti svojo dolgoletno prijateljico, kakor jo sam imenuje, in jo idealizira tudi še po tem, ko ga v Benetkah pusti samega, brez znanja enega samega tujega jezika, in si poišče ljubimca. Proti koncu prvega dela romana se »matičar« in Saša tudi v resnici zblížata, vendar se že nakazujejo morebitne težave v odnosu: Saša je še vedno zaljubljena v svojega nekdanjega partnerja Željka, moškega njenih let, ki jo je močno prizadel; »matičar« pa že začena z lažmi in prikrievanjem.

V drugem delu romana se obsesija s porokami razbohoti do težko verjetnih razsežnosti; sledi protagonistovo preganjanje prijateljev, starih znancev in celo bivših partneric v želji, da bi jih poročil, pri čemer je najbolj nenavadno to, da si vsi naštetih tudi

sami nenadoma želijo poroke, pri tem pa nič ne oklevajo – vsi bi radi, da bi poročni obred vodil prav on, »matičar«. Kar je pri tem posebej neprepričljivo, je to, da isti obsesiji – stalni želji po novih in novih porokah – podleže tudi mlada Saša. Resničnost nadalje maje neproblematičnost odnosov; Saša v »matičarjevem« naročju pozabi na svojo veliko in, kakor se je zdelo poprej, usodno ljubezen, vsi prijatelji, ki obdajajo srečni par, so nad njuno zvezo več kot navdušeni, sami se želijo poročati kot po tekočem traku, celo vsi nekdanji partnerji so razumevajoči in prijateljski.

Drugi del romana je tako prava epopeja ljubezni, roman pa v tem delu privzame povsem bahtinovsko karnevalski značaj. Vsi liki v romanu se namreč povežejo v rajanju odprtega značaja, ki se mu vedno znova pridružujejo novi in novi udeleženci, tako da se družba širi in širi, bistvo početja pa je obredno slavljenje ljubezni, novega rojstva, novih začetkov, hkrati pa je v to praznovanje, ki mu na videz ni konca, saj se poroke kar prelivajo druga v drugo, vključeno tudi nemalo spolnosti, »žretja« ter slavljenja telesnosti; predvsem ženskega telesa. Kolikor beremo roman v tem kontekstu, nam je lahko tudi jasno, da gre v tem drugem delu romana za odmik od realnosti, za prepustitev festivalu, slavlju ljubezni, ki resničnost postavlja na glavo – in da je bistveno prav to preobračanje resnice.

Tako lahko nekoliko zadržano preberemo tudi zaključek drugega dela romana, namreč poročilo o tem, kako sta se »matičar« in Saša poročila, pri čemer so poroka in občutki ob njej skrajno idealizirani. Prav iz takšne povsem romantizirane perspektive pa je prikazan tudi celotni odnos med »matičarjem« in njegovim dekletom, kajti popisan je v samih presežnikih, posebej pogosto je uporabljena beseda »čudovito«, ki opisuje vse: Sašo samo, njun odnos, protagonistova čustva, življenje itd., povsem spregledano pa je dejstvo, da nima par razen porok dozdevno prav nič skupnega.

Tretji del romana zaznamuje padec iz karnevalsko razposajene, slavlilnega občutja v (kruto) resničnost. Pripovedovalec bralca

v njem sooči s potekom dogodkov, ki prvemu delu romana nedvomno sledijo mnogo bolj logično kot sanjaški drugi del; Saša protagonista zgolj izrablja, kar se dogaja med njima, je zgolj njegova zaljubljenost in njena nezmožnost biti sama, takoj ko dobi možnost, hoče, da jo protagonist poroči z njeno veliko ljubeznijo, Željkom, s katerim se je ponovno zblížala. Prijatelji obsedenemu »matičarju« obračajo hrbet in se kajpak ne želijo poročati kar vsevprek, »matičar« sam pa spoznava, da so bile vse le sanje. Takšen je, kot pravi, tudi njegov jezik – sanjski – in tudi v tem se kaže nekoliko manj resnice; kadar je dogajanje kar najbolj čustveno privzdignjeno, nerealno in sanjsko, personalni pripovedovalec nenadoma spregovori v nekoliko fragmentarnem, mestoma nerazumljivem jeziku, njegov slog postane manj jasen, izgublja se, veliko je celo pravopisnih napak. Prav to je tudi tisto, kar kaže, da gre za neko ne povsem realno, zavestno in racionalno premišljeno dogajanje – za nekoliko površne, idealistične sanje, in zato je prav takšen tudi slog, bistvo je namreč ravno v njegovi prenapihnjeni čustvenosti.

Prav v tem pa se kažeta tudi parodija ljubezni in parodija ljubezenskega žanra kot romana, s čimer delo stopa na področje proze s postmodernističnimi prvinami; drugi del romana je tisti, ki najbolj jasno pokaže, kako plehko in nezadovoljivo je stalno hrepenenje po strastni in romantični ljubezni, kako hitro se je mogoče tako preprostega čustva zasititi in kako hitro nas pusti povsem prazne, obsedene od ene misli in želje po novem in novem čustvenem privzdigovanju.

Roman pa k postmodernizmu ne sega zgolj s parodiranjem žanra, temveč tudi z dvema mogočima koncema romana (po drugem in po tretjem delu romana), z vključevanjem bralca, ki mu pripovedovalec dodeljuje aktivno vlogo in z njim kramlja (bralec mu odgovarja), ter s prevpraševanjem fiktivnosti literature, s čimer se približuje polju metafikcijske proze.

Vsekakor torej gre za idejno večplastno besedilo, ki pa mu malce zmanjka pri izvedbi. Lik, ki se trudi biti humoren, takšen

nikakor ni, saj je njegovo duhovičenje vse prepogosto na prvo žogo, konvencionalno, prvi del romana je odločno predolg in bralčeva pozornost popušča, predvsem na tistih mestih, kjer Kleč zavija v nepotrebne in preštevilne digresije, ki naj bi doprinesle k psihološki utemeljenosti protagonista, vendar so v resnici le dolgovezni in shematični prikazi delovanja lika, ki se bi lahko povsem enakovredno razkrival v osrednjem toku pripovedi, ki je tako ali drugače že razdeljena na dva osnova tokova: tistega, ki se veže na zadnjo izmed nekdanjih partneric »matičarja«, tako imenovano »Svršičko«, ter drugega, osredotočenega na Sašo. Vse preveč je tudi vračanja k simbolom, ki ob neštetih omembah izgubljajo svojo prvotno moč, ter premlevanja vedno istih vprašanj.

Matičar je tako roman, ki vsaj posredno kaže tudi na status slovenskega pisatelja, ki mora, da bi preživel, spisati vsaj tri romane letno. To je Kleč vsaj letos tudi storil, vendar pa je jasno, da na ta način tudi dobrim idejnim zasnovam ne more uspeti bravurozna izpeljava. Romanu tako manjka še kar nekaj premisleka, pozornosti, morda nekaj neusmiljenega črtanja nepotrebnih podatkov in nekaj svežine. Obetavno delo torej, ki je žal očitno izšlo prehitro, preveč ihtavo in ne povsem utemeljeno. Z usodnim »da« bi morala avtor in založnik bržkone še nekoliko počakati.

Jernej Županič

Kamor se gre

David Bandelj, **Odhod**. Trst: Mladika, 2012

David Bandelj je bralcem *Literature* bržkone bolj kot pesnik znan kot literarni kritik in teoretik, a *Odhod* je, po *Klicu iz nadzemlja* in *Razprtih svetovih* (oboje podpisano še s priimkom Bandelli: Bandelj je z Goriškega in družini so fašisti izvorno slovenski priimek spremenili v italijanskega), že njegova tretja pesniška zbirka. Z njo se, zlasti v navezavi na *Razprte svetove*, razvija in zarisuje prepoznavna poetika duhovno-meditativne poezije, oprte na krščansko izročilo, a zelo drugačne od drugih podobnih izrazov, ki jih razvijajo drugi pesniki s sorodnimi izhodišči.

Še vedno gre, kot v *Razprtih svetovih*, za poezijo kot meditacijo; s tem pa ni mišljena meditacija, kakor jo na prvo žogo razumemo dandanes, v vzhodnjaškem smislu, pač pa latinska *meditatio*, se pravi meditacija tiste vrste, ki je dala naslov slavnim Descartesovim. To pomeni: spoj konkretnega in abstraktnega oziroma danega in iz tega izpeljanega; posredovanje, bi lahko rekli, *mediatio*, četudi vsaj etimološke vode to v resnici ne drži. Razmišljanja, izhajajoča iz tukaj (zdaj) in gibajoča se proti takšni ali drugačni nadgradnji, takšnemu ali drugačnemu presežku – včasih predvsem umišljenemu, največkrat samostojno obstoječemu.

Pri tem v *Odhodu* ne gre za diskurzivna razmišljanja (za to so pesmi konec koncev tudi prekratke, kajti čeravno se skoraj vedno raztezajo čez celo stran in še več, glej v nadaljevanju), temveč intuitivne, duhovne vpogleds. Ti se resda zapisujejo skoraj samodejno, »domisleki« bi lahko jim rekli, če bi šlo za bolj v vsakdanjost naravnano poezijo, torej ne za uvide, temveč bolj asociacije ipd., a tega, asociativnosti, tu ni: ni nikakršnega naključja, subjekt ni posred-

nik kaotično napaberkovanih idej – najsi iz podzvesti najsi od kod drugod –, temveč si te sledijo urejeno, smiselno, skladno z notranjo logiko pesniškega sveta. Lep primer takšne meditacije je denimo pesem »Bogside« (datirane pesmi, poleg navedene npr. še »Irska potepanja«, »Severna Irska – odhod«, »Trdnjava« idr., vse zbrane v istem, prvem ciklu/razdelku, lahko pravzaprav beremo kot meditativni rezultat sprožilnega momenta kraja in časa – tu so datacije in lokacije zares umestne, saj sta zelo očitno prav čas in kraj tista, ki pesmi poženeta v gibanje): »V / zadušenih / krikih / je počasi / umirala // svoboda // in se / umikala // pohlevno // interesom / večine // nikdar // nikdar // ne bo // smeh / otrok / [/?] vaše / maščevanje.«

(In naj na tem mestu, izhajajoč iz zgornjega navedka in vseh njegovih poševnic, malce iztirim lastno kogitacijo in rečem tole: forma pesmi v *Odhodu*, skoraj vseh (razen, privilegirano, zadnje, do neke mere pa tudi drugih proti koncu), je, če naj bom čisto subjektiven, skrajno zoprna. Stolpci padajočih posamičnih besed, nadalje še nepravilno in naključno zamaknjenih (v smislu ne npr. za en tabulator, pač pa za pet ali osem ali trinajst presledkov), se berejo razlomljeno in s težavo ter poved ali dve razvlečejo na prav toliko strani. Ampak prav, osebne preference so eno, objektivna stvarnost pa drugo. – Pa vendar je forma *Odhoda* v vsakem primeru nerazumljiva oziroma zanjo ni razvidnega razloga. Če bi bila ta poezija na nož, ostra, destruktivna, kaj pa vem, v smislu Pandurjeve *Enerđi-mašine*, bi to seveda razumel, pri takšnih pesmih ni odsekanost nič čudnega, kot ni niti to, da skušajo morda bralca celo nalašč iritirati. Razumel bi takšno formo tudi v primeru manj akutne poezije, a denimo take, ki bi upesnjevala razpadajoč/razpadel, neenovit svet, kakršnokoli fragmentarnost ... a fragmentarnost je natanko tisto, česar v poeziji Davida Bandlja absolutno ni. Tu ni nobenega naključja, nobenega kaosa; četudi gre, kot rečeno, za nekakšno kapljanje misli, so te izredno zvezne, nikakršnega reza ni med njimi: žalostne reči vzbujajo žalostna občutja in obratno, tu je »vsak človek // stoletje / in / govori / o / skrivnosti / bivanja« (»Noč

v prestolnici») in tako naprej – zakaj torej takšna formalna razsekanost, ob katere branju mora človek z očmi nenehno šibati levo in desno, oprostite, ampak meni to res ne gre skupaj.

Morda bi lahko rekli, da neporavnano in kratkost verzov pomenita njihovo vznikanje iz praznine ali kaj podobnega, da se s tem avtor nekoliko odmika od upovedovanega in pripušča k besedi tisto onstran ... Pa vendar ostaja dejstvo, da naključnosti na semantični ravni tu ni, zakaj torej na oblikovni? – Vseeno, verzi se začnejo daljšati prav v pesmih, katerih subjekt se očitneje prekriva z avtorjem, kar kaže, da bi znala biti intendirana legitimacija nasekanosti forme res prav navedena.)

Pesmi *Odhoda* torej od konkretnega vedno segajo nekam onstran, in konkretno je prostor kontingentnosti, presegajoče pa gotovosti. (In tu je povsem jasno, da gre za presegajoče, Bandljeve pesmi svoje religiozne metafizike nikakor ne skrivajo, čeravno tu ni tako eksplicitna kot v *Razprtih svetovih*.) Zato je ta poezija v svojem bistvu optimistična, negativna kontingentnost le redko ostane brez svoje dopolnitve v svetli gotovosti – to se zgodi le v »Strani iz dnevnika« (ki se konča z verzi »morda je // svet izbral / napačno / pot«) in morda v »Trdnjavi« (spet zaključek: »noben / zmagovalec / ni porok // za // mir«).

Kolikor se v pesmih med tema dvema vidikoma ohranja napetost, je to v redu – a žal se vse prepogosto zgodi, da konkretno podobje (ali razmišljanje) pesmi na tisto nekaj onkraj sebe napotuje tako neposredno in določno, da pride tako rekoč do razveljavitve prvega oziroma do alegorizacije pesmi; v tem smislu je simptomatična uvodna pesem zbirke, poleg zadnje edina, ki stoji zunaj (nenaslovljenih) razdelkov, »Možni začetek«: »Pričenjam odhajati // nekje na / ovinku / me pričakuje // avtobus za / pravo smer // morda bi bilo / prav ko / bi pripravil / prtljago // vzel vsaj / naj-nujnejše stvari / ali pa ne // preprosto bom vstopil / in se usedel na enega / izmed prostih sedežev // sprejel / kanonično vračanje / vseh odhodov / ki so in / bodo dani /[?] se za trenutek / ozrl nazaj / za spomin / bolečino / snov za pisanje / morda // brez

solznih oči / in pozdravov // spomnil se še / na rek / iz mladosti // pazi fant / odhod je izbira // in se odpeljal /// če bo šofer za / to.« Tu tako rekoč nič ni tisto, kar naj bi bilo oziroma kakor je izrečeno – jasno je, da ni nikakršnega avtobusa in nikakršnega šoferja, da gre pri vsem tem za življenje in smrt in tako naprej ... Napetosti ni, vse v pesmi je alegorija za nekaj drugega, tj. pesem ne reče tistega, kar hoče povedati – in v to nikakor ni prisiljena, tu ni nikakršne problematizacije jezika ali česa podobnega, temveč se zdi pač, da bi bilo vse skupaj lahko povedano čisto drugače, bolj naravnost, a iz tega ali onega razloga pač ni.

To umanjkanje napetosti med tosvetnim in onstranskim je sicer najočitnejše prav v tej prvi (programski?!) pesmi, v pesmih, ki sledijo, je tega na srečo manj. In nasploh se pesmi v to smer, proč od razpuščanja v alegorijo, od začetka do konca zbirke gibljejo zelo konsistentno (in upamo, da v tem vrstnem redu bolj ali manj prikazujejo tudi Bandljev pesniški razvoj). Proti koncu zbirke, v zadnjem obširnejšem razdelku, se začnejo v pesmih pojavljati osebnejše zadeve, pesnikova otroka, družina, ti, s katero se subjekt ljubi («Nekajkrat / mi je / danes rdeče / zadišalo / po tvoji / koži», »Še ena zate«), namesto retoričnega »prijatelja« (»Prijatelj / ne sledi / mi // ... // ne hodi za / mano / prijatelj«, itd., »Ne sledi«). To so konkretne, osebne reči, ki se zmorejo obdržati kot konkretne in jim je torej tisto onstran, na kar napotujejo, kvečjemu nadgradnja, ne pa razveljavitev. To se mi zdijo močne pesmi *Odhoda*, pesmi, ki lahko nekaj pomenijo vsakemu bralcu; ki pokažejo, kako se lahko presežno zrcali v konkretnem, in se ne zadovoljijo z golimi abstrakcijami.

Pri tem jasno – kar je zame abstrakcija, je komu drugemu, najbrž tudi avtorju, živa resnica (vseeno pa gre tu v obeh primerih za reči nekega nebanalnega eksistenčnega reda).

Bandljeva poezija, kot rečeno, ne skriva, kaj je njeno presežno, kaj je tisto, k čemur napotuje – pri čemer pa je občasno, tako se zdi, malce prepovršna, ideje so nekako že videne, prepoznavne kot del korpusa zahodnega krščanstva, pa bi si včasih želeli, da bi bile

malce nadgrajene, tako ali drugače izvirno zasukane. Na sintaktično-jezikovni ravni, po drugi strani, v tem smislu Bandlju ne moremo očitati ničesar: čeprav jezik ni bravurozno inventiven, se tudi gladko izogne vsakršnim klišejem in ostaja vseskozi izviren (in tistim, ki so brali avtorjevi predhodni zbirki, prepoznaven, tako da lahko na tej točki najbrž že govorimo o specifično Bandljevi poetiki).

Najmočnejša pesem zbirke je zadnja, »Soba 264«, ki je kot »Možni začetek« povsem ločena od glavnega dela knjige in njegovih treh razdelkov ter v nasprotju z »Možnim začetkom« od njega tudi povsem drugačna. Tu je konkretna mati, ki konkretno umre oziroma bo umrla, in tu je meditacija ob njeni smrtni postelji. Čeprav je v tej pesmi med konkretnimi podobami in spomini le tu in tam kak namig na presežno (»si tam kamor ne morem«, »mene matra le še kdo bo varuh tvojega zadnjega diha«), pa ni zaradi tega pesem duhovno prav nič revnejša od preostalih v zbirki, temveč, vsaj zame, prav nasprotno, daleč najbogatejša. In tudi formalno osvobodjena, verz razširjen od levega do desnega roba strani, pravzaprav je pesem v prozi. Zbirka se tako konča s svojim vrhuncom – ki je še toliko boljši, ker *noče* biti bombastičen ali pompozен ali programski. Upam, da je to smer, v katero drži Bandljevo prihodnje pisanje.

Tanja Petrič

Na začetku je bil strah

Janez Ramoveš, **Skuz okn strejlam kurente.**

Ljubljana: Cankarjeva založba, 2012 (Poezija)

Kadar se razpravlja o poeziji Janeza Ramoveša, se, vsaj od zbirke *Poročilo iz geta* (2001), govori o t. i. ritualni poeziji, ki temelji na ustnem, zgodbenem izročilu in razkriva prastare arhetipe, in o lokalni poeziji, vezani na rodno grudo in kmečko življenje Poljanske doline. Pesnik tudi v aktualni zbirki *Skuz okn strejlam kurente*, za katero je prejel Jenkovo nagrado Društva slovenskih pisateljev, vztraja v domači poljanski govorici, ki je postala nezamenljiva specifika njegovega pesniškega jezika.

Potem ko je avtor v predzadnji knjigi z naslovom *Čreda* (2010) tako rekoč »od glave do repa« *obdelal* govejo čredo, v kateri krave predstavljajo simbol ujetosti ter vklenjenosti v nesvobodni hlevski prostor in so pogosto, čeravno podobne človeku, predmet človekovega izobčenja in nasilja, ki se praviloma konča v klavnici, se v zbirki *Skuz okn strejlam kurente* vrne iz hleva k zemlji, na njivo in v domačo izbo. Premik v intimne prostore, ki jih človek bodisi pose-ljuje bodisi obdeluje, pa po eni strani deluje zaupno, saj človek s tem vstopa v edino znano, a tudi »omejeno« okolje (»Tisti, ke sa civ živlejne preževil / na njiv, nisa vidl druggga ket njiva«), po drugi strani pa se zdi prostor zunaj kultivirane njivske površine za preprostega človeka ogrožajoč, strašljiv in tuj (»Kdaj si znwotri? Kjeri sa tazunajni?«).

V aktualni zbirki se Ramoveš spopada predvsem s človekovo pratesnobo in njegovimi prastrahovi, ki ga preganjajo v obliki slutnje, nevidnih kreatur ali resničnega sovražnika. Na to opozarja tudi utemeljitev Jenkove nagrade, v kateri je zapisano, »da je pesnik

v svoji poeziji ubesedil temačen univerzum, širok diapazon zla, ki med drugim sega od nakazane slutnje do mračne podobe in srhljivega sveta«. Prav zato ni naključje, da je Ramoveš za moto svojega osrednjega cikla »Solo« izbral citat iz etnološkega dela »Ale i Bauči« Rastka Ćirića in Aleksandra Palaveštre, zbirateljev pričevanj o nenavadnih bitjih z Balkana, katerega osrednja trditev se glasi: »Ta bića postoje ukoliko se u njih veruje.« V pesmih iz cikla »Solo« najdemo najrazličnejše »upodobitve« oziroma ubeseditve strahu, ki je za pesnika obstajal še pred besedo (»Na začetku tam ni bel neč, / sam strašil je«). Strah se pri Ramovešu najprej kaže kot individualno občutenje človeka, ki posledično išče zavetje oziroma skrivališče, v katerega se lahko zateče, se potuhne in počaka, da nevarnost mine, po drugi strani pa Strah dobiva svojo samostojno, povsem konkretno antropomorfno obliko in se mestoma pojavlja v podobi morilca ali nasilneža, ki vdira v človekovo bivalno okolje, ali pa se razkriva kot psihološka fantazma v obliki razpadajoče, shizofrene podzavesti.

V Ramoveševih pesmih se rituali in drobci iz predkrščanske poganske mitologije prepletajo s krščansko kmečko tradicijo, do katere pesnik goji skorajda ironično distanco: »Na začetku je bla besida, / tista besida je bla: grrr ... / pa je bla druga besida, / pa je enaka ket prva bla.« Tako zgodovina človeštva ni (več) zgodovina Dobrega, temveč predvsem zgodovina Zla, ki postavi pod vprašaj zapovedane krščanske postulate in tezo, da se vsi ljudje rodijo dobri. Zlo se pri Ramovešu udejanja v nasilju nad sočlovekom, ki je očitno primarno, nagonsko in vpisano v genski material, s tem pa neizogibno. Prav zato ni naključje, da nekatere pesmi obravnavajo izkušnjo ekstremnega množičnega nasilja, kot je vojna, in tako usmerijo pozornost od individualnega zla, ki se dogaja za zaprtimi vrati domačij, med otroki, zakonci, sorodniki in sosedmi, h kolektivnemu, ki uničuje celotne rodove in fatalno vpliva na zasuke vélike zgodovine. V tem smislu odigra simbolno vlogo v pesmih tudi sneg, ki kopni in s tem postopoma razkriva pokrajino, polno okostnjakov, takšnih, kot jih poznamo iz množičnih gro-

bišč, in tistih metaforičnih, žrtev psihološkega nasilja. Podoba snega, ki torej razgalja predvsem kolektivne zločine in travme človeštva, subtilno korespondira s podobo okna in posledično pogleda (»Skuz wokna nas gljedaja«), ki mu je pripisan značaj individualnega soočanja z ogroženostjo in nasiljem. Okno predstavlja tudi simbolno mejo med »znotraj« in »zunaj«, med »nami« in »njimi«, in pogosto deluje kot ščit.

Kurenti so poezija tujosti in odmaknjenosti, ki naj bi bila predvsem s svojo jezikovno specifikko vezana na preproščino tako miselno kot geografsko omejenega sveta, iz katerega izhaja. Vendar pa »zagamano« lokalnost ves čas presega z arhetipskostjo, ki ponavlja nadgeneracijski, nadčasovni in nadzgodovinski vzorec. Podobo odtujenosti ne nazadnje obravnava že povedni naslov *Skuz okn strejlam kurente*, ki vključuje skoraj vse vsebinske prvine zbirke, hkrati pa v svoji stavčni kompoziciji deluje nekoliko nenaravno, nelogično in celo absurdno. Kurent kot naslovna metafora po etnološkem izročilu predstavlja pošast, ki plaši ljudi in odganja zimo, hkrati pa streljanje prvoosebnega subjekta zveni kot obramba pred kurentovim nasilnim ravnanjem, kar spet vodi v nasilje in ohranja zlo. Antonim nasilja namreč za Ramoveša ni nenasilje v smislu krščanske etike, temveč novo nasilje oziroma protinasilje. Dinamika nasilja in protinasilja ter zla in protizla, ki jo najdemo v naslovu, se kot rdeča nit vleče domala skozi vse pesmi pričujoče zbirke.

Slogovno oziroma jezikovno se avtor še vedno naslanja na domači poljanski dialekt, s katerim v pesniški maniri »pripoveduje« zgodbe o strahu iz ustno posredovanega izročila ljudi domače okolice, kot avtor pojasni v enem izmed intervjujev. Do te mere lahko njegovo vztrajanje v narečni govorici tudi razumemo, čeprav se pesnik vrača k temam, ki jih je upesnjeval pred »kršitvijo knjižne jezikovne norme«, že denimo v prvcu *Božjastnice* (1990), kjer Tone Perčič, avtor spremnega zapisa, ugotavlja: »Dežela se tako Ramovešu kaže kot pustinja mrličev in grobov, razpadanja, ogrožanja kontinuitete, dežela gnusa in groženj, životarjenja, de-

žela absurdnega malikovalstva in samouničenja. V tem svetu ne poznajo toplote in čustvenosti, nikjer ni zaslediti prave smotrne človeške prizadevnosti, razen v polju smrti, nasilja in propada. Ramovešev izraz je kratek in hiter kot udarec sekire. «Kratki, hitri, boleči, tesnobni in odprti so tudi verzi zbirke *Skuz okn strejlam kurente*, ki tu in tam v svojih skrajnih legah zaklinjevalne ritualnosti spominja celo na poezijo Svetlane Makarovič.

Zagotovo je poezija Janeza Ramoveša samosvoj, edinstven in neponovljiv pesniški fenomen onkraj slovenskega pesniškega *mainstreama*. Z dosledno kontinuiteto in zvestobo svoji narečni podstatu je avtorju javnost naposled uspelo prepričati, da ga obravnava kot »slovenskega« pesnika, in ne kot lokalnega poeta. Vprašanje je le: kako dolgo lahko tovrstna poezija ohranja jezikovno-vsebinsko svežino, da se ne izpoje v klavrnem ponavljanju same sebe?

Ljubomir Djurković, **Vseeno, nekaj se spreminja**. Izbor in prevod Jurij Hudolin. KUD Apokalipsa, Ljubljana 2012 (Apokalipsa 57)

Ljubomir Djurković, pesnik in dramatik, gledališčnik in osat kritik črnogorske družbe, poseduje poleg sposobnosti svežih pojmovnih povezav tudi dramaturško natančnost risanja geometrije časa. Po dveh pesniških zbirkah in več dramskih tekstih nam v pričujočem izboru poezije na ogled postavlja novo staro igro (o) minljivosti. Skupaj lahko delamo velikopotezne načrte o obvladovanju teka malega in velikega kazalca, dokler ne pozabimo, haha, da se nam pravzaprav mudi. Nedaleč stran topo tiktaka ura, in z vsakim trenutkom nas je manj. Mogoče, zgolj mogoče, nas bodo (od)rešili himnični pesniki, kot je Djurković, spreten tako v upočasnjevanju ritma z odrezanim, hipnim jezikom kot v lovljenju novega tempa s ponavljanji, mestoma tudi v zapeljevanju v pesem v prozi. Morda se bomo skozi njegovo interpretacijo mita, tako grškega in rimskega kot črnogorskega, tudi mi želeli vpisati v spomin zgodovine sveta. Prav tega sveta, ki je »večinoma uravnotežen s srcem, ki namesto ure meri čas«, če je vsaj kakšnemu poetu še mar. »Isto je samo tisto, kar se ni zgodilo.« (Maja Šučur)

Anne Enright, **Pozabljeni valček**. Prevod Katja Šaponjić. Litera, Maribor 2012 (Babilon)

Pozabljeni valček je preprosta zgodba o prešuštvu in njegovih posledicah, povedana iz ženske perspektive, je spomin hrepene-

nja, retrospektiva prepovedane ljubezni, ki bi bila lahko klasična zgodba, a irska pisateljica Anne Enright ponudi zanimivo variacijo že znane teme ter naslika popolnoma verjeten svet. Sam naslov, ki sugerira ljubezenska občutja, ter poglavja, katerih naslovi namigujejo na znane ljubezenske pesmi, predstavljajo popolno nasprotje likom, sodobnim potrošnikom predmestnega življenja v Dublinu na vrhu svojega ekonomskega uspeha, katerega padec vidimo v vzporednicah njihovim ljubezenskim odnosom, ki se merijo v vrednostih materialnega sveta naše sodobnosti. Glavna junakinja, ženska v poznih tridesetih, je nezanesljiva pripovedovalka, vendar v svoji subjektivnosti patološko iskrena. Ima razmerje, njen zakon propade, živeti začne z ljubimcem, stvari pa se zapletejo še z vključitvijo njegovega otroka; dokaj enostavna zgodba z že znanim razpletom, ki ji je moč očitati zgolj pomanjkanje napetosti, vendar je v romanu pravzaprav pomembna pot, in ne cilj. Namen ni opis razmerja, pač pa njegovo raziskovanje, prek katerega odkrivamo dojemanja likov, posebnost pa se skriva v opisu majhnih podrobnosti, na ravni stavka, ki izvrstno poteka med patosom in komedijo. Izrazita vitalnost pisanja pa prikrije pomanjkljivost – bralca pričaka odprt konec, ki sporoča, da so odnosi morda samomoriški, prežeti s preprosto neizogibnostjo vsakdanjega življenja. Banalnost, ki počasi ubije še tako močno hrepenenje, pa nas pusti nepotešene. (Aljaž Koprivnikar)

Michel Faber, **Evangelij ognja**. Prevod Iztok Osojnik. KUD Police Dubove, Vnanje Gorice 2012 (Eho 2)

V zadnjem desetletju in pol smo bili priča nekakšnemu vstajenju takšnih in drugačnih apokrifov in alternativ Kristusovega življenja, vse od odkritja grobnic in resnic o tem ali onem prtu do Da Vincijevih in drugih šifer, ki vodijo k svetemu gralu ali pa tudi ne, redkeje pa smo zasledili luciden in satiričen tekst na temo (tovrstnega) založništva, ki bi hkrati opravljal še dandanes precej

nehvaležno vlogo satiričnega »redaktorja« tovrstne resničnosti. Hej, *Peti evangelij*, protagonistični spis pričujočega romana, spisal ga je bivši Kajfov ovaduh in v njem Kristusa docela počlovečil, gre z najditeljem, ki ga prevede in objavi v knjigi, na turnejo po Ameriki, kar je verjetno ultimativni založniški dosežek tovrstnih projektov, ki pa se žal slej ali prej kot žogica odbijejo v tistega, čigar ime nosijo. Michel Faber na sproščen in zabaven način, mojstrsko prestavljen v slovenščino, obračunava s fahidiotstvom družbe in založništvom, ki sta mu glavni skrbi zaslužek in populizem. (Matej Krajnc)

Georg Heym, **Tat. Knjiga novel.** Prevod in spremna beseda Anja Naglič. Književno društvo Hiša poezije, Ljubljana 2012 (Ginko 4)

Heymova proza se prične s koncem avtorjeve biografije. Umrli je star komaj štiriindvajset let ter se tako pridružil Büchnerju, Novalisu, Keatsu, Shelleyju in preostalim članom literarnega kolektiva *Dead before 30*. Nad vsako od sedmih zgodb zbirke *Tat* visi emblematična podoba avtorjeve prezgodnje smrti: obraz, spačen od groze, in roke, razprskane od divjega boja za preživetje. Heymovi junaki se tako kakor avtor, ki je v ključnem trenutku precenil svoje sposobnosti in se podal na (pre)tanek led, nenehno sprehajajo po tanki rdeči ločnici med življenjem in tistim onstran. Njihov svet je temačen, deformiran, hiperboliziran, grotesken kot horda razpuščenih Goyevih duhov, brezupen in brezizhoden. Intimna katastrofa preseže meje predstavljivega, propad junakove zavesti pomeni konec sveta. Heymova proza, v kateri se v podobah bolezní, sanj, norosti in smrti izmenjujeta komično in grozljivo, diši po žlahtnem *vintage* ekspresionizmu, tistem v zapredku, tik pred prvo svetovno vojno, ko je bila Evropa ogromen kipeč kotel v pričakovanju vélikega poka. Čakala je na avtorja, ki bi jo znal razumeti in ubesediti. Dočakala je (tudi) Heyma. (Ana Geršak)

Michel Houellebecq, **Zemljevid in ozemlje**. Prevod Mojca Medvedšek. Cankarjeva založba, Ljubljana 2012

Francoski avtor v delu *Zemljevid in ozemlje* v glavno vlogo postavi umetnika (Jed Martin), ki se čuti prestarega za svoja leta in je sin samomorilke ter uspešnega gradbenega podjetnika. Vso svojo preteklost prenaša na stvaritve, dejanja in na razumevanje sveta. Nikjer se ne počuti prav domače in naposled se za nekaj let odmakne v samoto in prične slikati. Rezultat so umetniška dela in razstava, s čimer zaslovi, tu se tudi zaplete v ljubezensko razmerje s privlačno Rusinjo. Neuravnovešenega pisatelja Michela Houellebecqa, ki predstavlja ironično (ali avtobiografsko) podobo samega avtorja, zaprosi, naj mu sestavi besedilo za razstavi katalog naslednje razstave. Trodelna sestava romana je ovita v razmišljanje o neznanem, o prikriti melanholiji, o umetniškem ustvarjanju, o nesrečni ljubezni in o razumevanju občasnega osebnega zloma. V prvih dveh delih nas vseskozi spremlja odnos med Jedom in očetom ter spopadanje z boleznijo slednjega. Jed išče očetovo potrditev, pred smrtjo želi izvedeti tudi kanec več o njegovem življenju in o razlogih samomora svoje matere. V tretjem delu pa se roman zasuje v detektivsko pripoved z vrhunskim vzdušjem, četudi prehiter tempo pusti grenak priokus, da bi si zgodba zaslužila obširnejši obseg. (Tomaž Kozamernik)

Karl Marx, **Kapital**. Prevod Mojca Dobnikar. Sophia, Ljubljana 2012

Novi prevod Marxovega *magnum opusa* je v slovenščino prišel v zgodovinsko gledano več kot primernem trenutku. Živimo v času, ko so na družbeni oder stopila vsa protislovja kapitalističnega načina produkcije, v času, ko je pohlep kapitala državo vrgel s prestola, v času, ko razpadajo temeljne strukture družbenega ustroja in ko človeštvo kriči po možnih alternativah. Za Marxovo misel je

do sedaj veljalo, da je padla skupaj z berlinskim zidom, da jo je »napredek« presegel in jo vrgel na smetišče zgodovine, da je nekaj, kar spada v muzeje in v bukvarne. A ekonomsko-politična situacija je iz Marxa naredila teoretski bestseller, vsi kar naenkrat kličemo po rehabilitaciji njegove misli, po ponovnem premisleku konceptov, ki so kapitalizmu zmeraj dihali za ovratnik in brez katerih si njegove kritike in kritike potrošniške družbe ni več mogoče predstavljati. Zdi se, da so koncepti iz *Kapitala* prestopili na ulice. Če parafraziramo Brechtovo metaforo, da je knjiga orožje, ki ga je treba vzeti v roke, lahko rečemo, da imamo sedaj na policah na razpolago novo jedrsko oborožitev. (Matej Budin)

Melinda Nadj Abonji, **Golobi vzletijo**. Prevod Slavo Šerc.
Cankarjeva založba, Ljubljana 2012

Romaneski svet *Golobov* je spleten iz krhkih spominov prvoosebne pripovedovalke, dekleta iz priseljske družine, nekronološko nanizanih okrog dveh osrednjih prizorišč: Švice, dežele blaginje, kjer si madžarska družina z delom in prizadevnostjo ustvari za priseljence v Švici visok življenjski standard, ter domovine Vojvodine, kamor se v ravninsko vas vrača na počitnice k sorodnikom. Zgodbe o slednji preveva nostalgija, pomešana z radovednostjo, za katero je slutiti temne skrivnosti, ki se skrivajo v družinski zgodovini. Pripoved odlikuje predvsem nepristransko in ponotranjeno stališče tako do kapitalističnega Zahoda kot komunističnega Vzhoda, ki ga verjetno zmore samo izseljenec, tujec tako v domovini kakor v deželi, kjer si ustvarja novo življenje. Omeniti velja tudi svojevrsten pripovedni slog, sestavljen iz dolgih povedi, ločenih z vejico, pri katerih se pozornost glede na čustveno naravnost pripovedovalke premika po različnih temah. Osvežujoč vpogled v del novejši evropske zgodovine ter v človeško sposobnost privajanja novim okoljem. (Kaja Pinter)

Vanja Pegan, **Štiri morske milje**. Mladinska knjiga,
Ljubljana 2012

Štiri morske milje so zbirka zgodb, v katerih se počasni tempo obmorskega mesta prepleta s sanjarjenjem. Kljub temu da sledimo različnim protagonistom, od občutljivega dečka pred svojo prvo pesniško izkušnjo do upokojenega profesorja književnosti, slutimo, da je v ozadju vseh zgodb podobna izkušnja: izkušnja posameznika, ki se ne čuti doma v običajnem svetu praznih pomenkov in neonskih luči, zato iz njega neprenehoma izstopa, najpogosteje v svojo notranjost. Vsaka zgodba nam tako predstavi protagonistov pobeg iz skupnega sveta v njegovega lastnega in nazaj, pri čemer se drugi svet vedno izkaže za bolj razburljivega od prvega. Če je ena od točk izhoda umetniška izkušnja, drugo predstavlja morje: tam se junak na svoji jadrnici spopada z nevihtami, ki mu jih manjka na kopnem, v deževnih dneh zrenja v daljavo. Zdi se, da zavida mornarjem, katerih življenje se pretaka med »trdim delom in dolgčasom«. Priča smo pretanjenemu opisu samotnega, mirnega življenja, ki spremlja ustvarjalno dejavnost in jo hkrati tudi porodi. Lirične zgodbe, ki dobro zvene ob spremljavi kitare, nam z občutkom za podrobnosti kažejo, da ni nujno, da bi se kaj zares zgodilo, da se porodi zgodba: dekleta večkrat ostanejo zgolj podoba, ki se jo opazuje od daleč. Zbirka se bere počasi, zato bi nestrpnnejše bralce lahko dolgočasila. (**Alenka Ambrož**)

Tomo Podstenšek, **Sodba v imenu ljudstva**. Spremna beseda
Robert Titan Felix. Drolja, Maribor 2012

Mariborski avtor v svojem drugem romanu nadaljuje z eksistencialno tematiko iz svojega prvenca *Dvigalo*, kjer protagonisti soustvarjajo pekel s svojimi (ne)dejanji. Tudi v pričujočem romanu je v ospredju manjša skupina mladih, ki se med seboj razlikujejo po svojih karakterjih in psiholoških predispozicijah, a se v nekem trenutku prepoznajo v skupni jezi nad skorumpiranimi elitami.

Zato se nekega dne odločijo, da bodo vzeli pravico v svoje roke in sami obračunali z vsemi tistimi, ki so krivi za propad tovarn, podjetij in posledično samega mesta. Vendar pa avtor lepo prikaže, kako vsak izmed njih trči ob številna etična in eksistencialna vprašanja, ki vsem skupaj onemogočijo, da bi projekt izpeljali do konca. Podstensek tako znova pokaže, da ima prefinjen občutek za psihološke mehanizme, ki vladajo tako v posamezniku kot v množici, ki se ob likvidacijah postavi na stran medijev in elite ter s tem dokazuje, da ima raje iluzije kot dejanske rešitve. Roman lahko beremo kot izrazito realistično in družbeno kritično literaturo, ki predstavlja refleksijo demonstracij in aktualnih političnih razmer ter podaja možne poglede na pasti, ki čakajo preveč zagrizene akterje. Nauk romana pa je med drugim tudi v tem, da se moramo ob pogledu na družbeno dno najprej približati lastnemu breznu in zdrsniti v njegove najtemnejše koticke ... (**Miša Gams**)

Peter Terrin, **Čuvaj**. Prevod Mateja Seliškar Kenda. Modrijan, Ljubljana 2012 (Bralec)

Družba 21. stoletja je nadvse pripravna za takšne ali drugačne alegorije. Nápak ni niti, če jo povežemo v nekakšen futuristični paket ali *Truman Show*, morda s predznakom »i«, ki je zdaj v modi – iPhone, iPad, iČlovek. V našem primeru morda tudi iBralec. V 21. stoletju imamo bralci kot bralci ali pa kot običajni ljudje občutek, da vse teče nekako mimo nas in da moramo biti 24 ur na dan na voljo za cilje kapitala; priklenjeni smo k svojemu delu – če ga imamo – in te ali one distrakcije so tu zgolj zato, da vedno znova ugotavljamo, kako smo iNadzorovani, vemo pa prav malo. Tako tudi čuvaja stanovanjskega bloka v pričujoči knjigi belgijsko-flamskega pisatelja Terrina: svoje službe nikoli ne zapustita, nosijo jima hrano, ko pa stanovalci bloka začnejo odhajati, nekaj slutita, a ostaneta na svojem mestu. Čudovit resničnostni šov, vprašanje pa je, kako se soočamo s tesnobo, duhovi in strahovi v njem. (**Matej Krajnc**)

Marijan Pušavec in Jakob Klemenčič
Alma M. Karlin

Tistega popoldneva je bil
nežen in me je imenoval s
pomanjševalnico mojega
imena, ki je sicer nikoli ni
uporabljal.

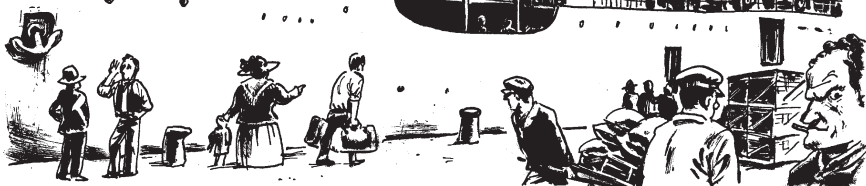
VSI SO TUKAJ. VSI
SAMO OB MAHI!
TAM PA LEŽI MOJ
OČE SAM...

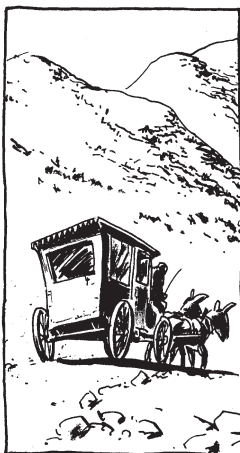
V moje življenje je stopilo nekaj pretresljivo velikega. Šlo je samo za čustvo in ne za jasne misli, vendar se je navzven izražalo kot mir, kot nezmožnost jokanja, ki je druge ljudi navdajala z grozo.

S smrtjo mojega očeta se je končala sončnost mojega bivanja. Sprva tega še nistem dojela v vsej ostrini, saj je zdravnik mami predpisal spremembo zraka in podali sva se na moje prvo potovanje.

1-12

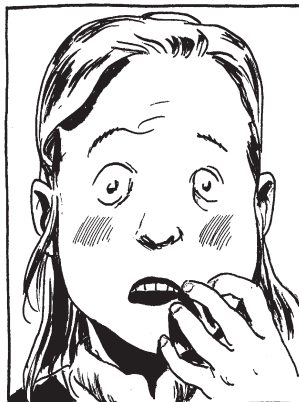
Očetova smrt in potovanje po Dalmaciji sta me zresnila. Otroške lahkomišelnosti ni bilo več. Življenje se je spremenilo.

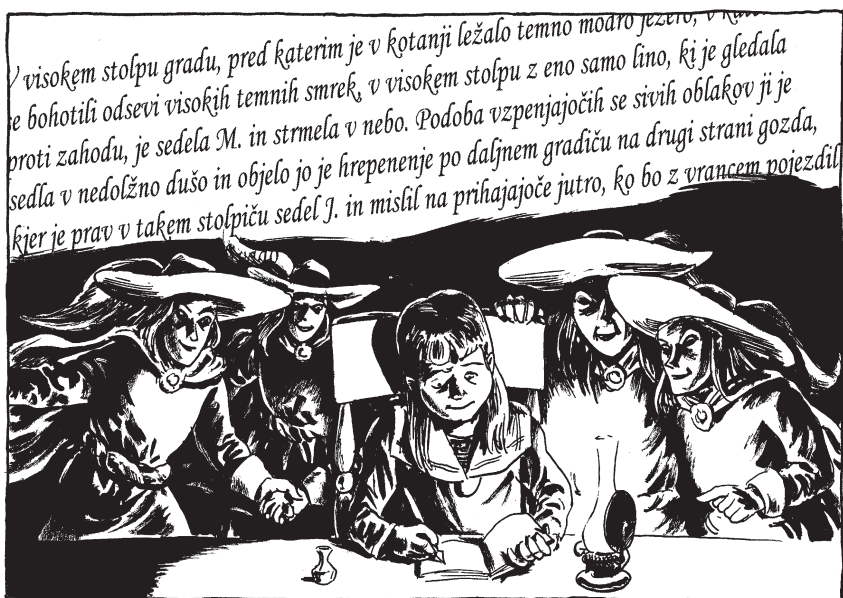
Ko sem bila še čisto majhna, so porušili konjušnice, odstranili in odpeljali lepe starine iz rimskih časov na Dunaj ter pričeli z gradnjo ogromne stavbe. To je bil Narodni dom, slovenski kulturni dom, ki nam je zastrl sonce in prebudil mamino jezo.

Vsak narod, tudi najboljši, ima svojo drhal in ob vsakem slovenskem prazniku je bila nemška drhal v svojem elementu

Globoko v duši je mamó bolelo, ker sem bila grda. Velika vzgojna napaka je, da pri otroku zaradi podedovane pomanjkljivosti ali takšne, za katero ni sam kriv, zbujáš manjvrednostni kompleks. Odrasli so kar tekmovali v tem, da so me nenehno poniževali, tuji ljudje so me brez zadrege ogovarjali in spraševali, kaj imam na očesu.

Ta nesramna vprašanja, postavljena v tonu, v katerem sprašujemo voznika vprege, zakaj njegov konj šepa, so me v moji otroški neobglednosti zagrenili. Mama pa se me je sramovala in mi na glavo poveznila gobast klobuk, pod katerim sem skoraj izginila.

Ko sem bila stara dvanajst let, ravnokar sem prebolela ošpice, sem šla na svoj prvi ples. Nekemu aristokratskemu fantu sem se tistega večera zdela čedna in me je poljubil ...
Mojemu ponosu je bilo zadoščeno, končno sem bila tudi jaz »tako daleč« ...

Potem pa se je zgodilo. Moralo je biti konec januarja, po čisto navadnem kosilu s krompirjem, govedino in kislo repo. Nosila sem škrlatno rdečo bluzo z belimi pikami in zeleno nagubano krilo. Hodila sem med jedilno mizo in zelo velikim ogledalom, v katerem se je videla cela postava. Mimi je sedela ob oknu in šivala. Nenadoma je mama zakričala:

Čutila sem, da mama ni bila vsa iz sebe zaradi moje drže, temveč v prvi vrsti zaradi ranjene nečimrnosti. Sama je imela tako opevano postavo, njen edini otrok pa naj bi sedaj ...

V tej kratki uri se je začelo sovražstvo, ki ga ni moglo v življenju nič več izbrisati. Za mene pa se je začel križev pot, ki je moje celotno deklšтво spremenil v vice, iz katerih sta me rešila samo lastni pogum in veliko odrekanje.

